

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง ผลของการใช้นิทานอิงปรัชญาจากหนังสืออ่านสำหรับเด็กที่มีต่อมโนทัศน์ทางคุณธรรม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ แบ่งออกเป็น 5 หัวข้อ ได้แก่ มโนทัศน์ คุณธรรม ปรัชญา หนังสืออ่านสำหรับเด็ก และการเรียนการสอนคุณธรรม จริยธรรมในระดับประถมศึกษา

1. มโนทัศน์

1.1 ความหมายของมโนทัศน์

มโนทัศน์ ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Concept ในภาษาไทยมีการเรียกแตกต่างกันออกไปแต่มีความหมายเช่นเดียวกัน ได้แก่ คำว่า ความคิดรวบยอด มโนคติ มโนมติ มโนภาพ เป็นต้น แต่ในที่นี้ผู้วิจัยใช้คำว่า “มโนทัศน์” เพื่อให้สอดคล้องกับชื่อเรื่องที่ทำวิจัย มโนทัศน์ (Concept) เป็นเรื่องของกระบวนการคิดที่เกิดขึ้นภายในสมองของแต่ละคน จึงยากที่จะศึกษาให้ทราบได้อย่างชัดเจน นักการศึกษา นักจิตวิทยา ที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้ให้ความหมายของมโนทัศน์ไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้

กู๊ด (Good, 1973) ได้ให้ความหมายเกี่ยวมโนทัศน์ไว้ใน Dictionary of Education คือ ความคิดหรือสัญลักษณ์ของส่วนประกอบ หรือลักษณะร่วมที่สามารถจำแนกออกเป็นกลุ่มเป็นพวกได้

1. สัญลักษณ์เชิงความคิดทั่วไป หรือเชิงนามธรรมเกี่ยวกับสถานการณ์ กิจกรรมหรือวัตถุ
2. ความรู้สึกนึกคิด ความเห็น ความคิดหรือภาพความคิด

บรูเนอร์ (Bruner, 1957) อธิบายความหมายของมโนทัศน์ไว้ว่า มโนทัศน์ คือ ประเภทของสิ่งของ การกระทำหรือความรู้สึก ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้

แมคโดนัลด์ (Mc Donald, 1963) ให้ความหมายของมโนทัศน์ไว้ว่า มโนทัศน์ หมายถึง การแยกประเภท ชนิด หรือการจัดสิ่งเร้าหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่มีลักษณะร่วมเหมือนกันเข้าด้วยกันอย่างมีระบบ

กิลฟอร์ด (Guildford, 1952) ได้ให้ความหมายว่า มโนทัศน์เป็นสัญลักษณ์ชนิดหนึ่งที่เราได้จากประสบการณ์ในการที่ได้พบเห็นสิ่งต่าง ๆ แยกออกเป็นพวก ๆ และในจำนวนพวกหนึ่ง ๆ จะมีลักษณะที่ร่วมกันอยู่

จากความหมายของมโนทัศน์ที่มีผู้เสนอไว้ดังกล่าวข้างต้น เป็นความหมายตามแยกทัศนะของนักจิตวิทยา และนักการศึกษาที่ได้ศึกษาและมองมโนทัศน์ในแง่มุมต่าง ๆ ซึ่งพอจะสรุปได้ว่า มโนทัศน์ หมายถึงความคิดความเข้าใจที่สรุปสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง อันเกิดจากการรับรู้จากประสบการณ์และ พฤติกรรมที่ได้พบจากสิ่งแวดล้อม แล้วใช้คุณลักษณะของสิ่งนั้นนำมาประมวลเข้าด้วยกันให้เป็นข้อสรุปหรือคำจำกัดความของสิ่งนั้น ๆ ตามความเข้าใจของแต่ละคน

1.2 ประเภทของมโนทัศน์

มโนทัศน์เป็นความคิดโดยสรุปของแต่ละบุคคล แล้วจำแนกออกเป็นหมวดหมู่ตามความแตกต่างหรือความคล้ายคลึงกัน ในการแบ่งประเภทของมโนทัศน์นั้น สามารถจำแนกได้หลายลักษณะ ขึ้นอยู่กับแนวคิดหรือหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการจำแนก โดยมีลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

รัสเซล (Russel, 1961) ได้จำแนกประเภทของมโนทัศน์ไว้ 8 ประเภท ดังนี้

1. มโนทัศน์ทางคณิตศาสตร์ (Mathematics Concept) คือมโนทัศน์เกี่ยวกับจำนวนเลขหรือการวัด เป็นมโนทัศน์ที่พบเห็นเป็นประจำในชีวิตประจำวัน
2. มโนทัศน์ในเรื่องเวลา (Concept of Time) เป็นมโนทัศน์ที่เกี่ยวกับกลางวัน กลางคืน เช้า สาย บ่าย เย็น และฤดูต่าง ๆ มโนทัศน์เรื่องเวลาเป็นนามธรรมมาก
3. มโนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Concept) เป็นมโนทัศน์ที่เกี่ยวกับเวลาและน้ำหนักรวมอยู่ด้วยกันเพราะวิทยาศาสตร์ขึ้นอยู่กับการวัดที่แน่นอนเกี่ยวกับเวลา น้ำหนัก และปรากฏการณ์อื่น ๆ
4. มโนทัศน์เกี่ยวกับตัวเอง (Self Concept) คือ การที่บุคคลมีความรู้สึก มีความคิดว่าตัวเองเป็นอะไร เป็นใคร เป็นอย่างไร
5. มโนทัศน์ทางสังคม (Social Concept) เป็นมโนทัศน์ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่าง

บุคคล ชุมชน ประชาธิปไตย ศิลธรรม และพฤติกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

6. มโนทัศน์ทางสุนทรียภาพ (Aesthetic Concept) มีความสัมพันธ์กับมโนทัศน์ของความสวยงาม และขึ้นอยู่กับมโนทัศน์ทางสังคม เช่น สุนทรียภาพในภาพเขียน รูปภาพ ดนตรี เป็นต้น

7. มโนทัศน์เกี่ยวกับความขบขัน (Humour Concept) ซึ่งมีพัฒนาการอยู่ในขอบข่ายของสังคมที่อาศัยอยู่ที่เป็นที่ตั้ง บางสิ่งเป็นของขบขันของสังคมหนึ่ง แต่อาจไม่ขบขันในอีกสังคมหนึ่งก็ได้

8. มโนทัศน์เกี่ยวกับเรื่องอื่นๆ (Miscellaneous Concept) เช่น เกี่ยวกับความตาย เพศ สงคราม ฯลฯ

บรูเนอร์และคณะ (Bruner and other, 1959) เดอ เซคโค (De Cecco, 1968) และ บัญเสริม ฤทธาภิรมย์ (2523) ได้จำแนกประเภทของมโนทัศน์ไว้สอดคล้องกัน ดังนี้

1. มโนทัศน์ที่เกิดจากคุณลักษณะร่วมกัน (Conjunction Concept) ได้แก่ มโนทัศน์ที่เกิดจากการปรากฏของคุณลักษณะของสิ่งของ หรือประสบการณ์ตั้งแต่สองคุณลักษณะขึ้นไปมารวมกัน เช่น สัตว์ที่มีสี่เท้า มีวง มีงาและมีขนาดใหญ่ ทำให้เราสามารถเข้าใจว่า หมายถึง ช้าง มโนทัศน์ต่างที่เราคุ้นเคยในชีวิตประจำวัน มักเป็นมโนทัศน์เชื่อมโยงลักษณะ ซึ่งสามารถเรียนรู้และสอนได้ง่ายที่สุด

2. มโนทัศน์ที่เกิดจากคุณลักษณะที่ขัดแย้งกัน (Disjunction Concept) ได้แก่ มโนทัศน์ที่เกิดจากการนำเสนอ หรือปรากฏคุณลักษณะของสิ่งของ หรือเหตุการณ์ตั้งแต่สองคุณลักษณะขึ้นไป โดยที่คุณลักษณะเหล่านั้นไม่จำเป็นต้องมีสัมพันธ์กัน

3. มโนทัศน์ที่เกิดจากลักษณะเชิงสัมพันธ์ (Relational Concept) ได้แก่ มโนทัศน์ที่เกิดจากคุณลักษณะของสิ่งของ หรือเหตุการณ์ตั้งแต่สองลักษณะที่ไม่เพียงปรากฏขึ้นเท่านั้น แต่คุณลักษณะที่ปรากฏขึ้นนั้นจะต้องมีความสัมพันธ์กันด้วย

1.3 การสร้างมโนทัศน์

การสร้างมโนทัศน์เป็นกระบวนการทางจิตวิทยาอันซับซ้อน ต้องมีความสัมพันธ์กับกระบวนการอื่น ๆ อีกมากมาย รัสเซล (Russel, 1956) กล่าวถึง กระบวนการสร้างมโนทัศน์ว่าเป็นผลมาจากการรับรู้ ความจำ และจินตนาการ รวมทั้งสิ่งแวดล้อมภายนอกและภายในอินทรีย์ ได้แก่ องค์ประกอบทางอารมณ์ ความตึงเครียด ความต้องการ 3 ชั้น คือ การแยกแยะการยับยั้ง และการสรุปครอบคลุม กระบวนการทั้ง 3 นี้ จะต้องเกิดขึ้นอย่างประสมประสานกัน และเกิดขึ้นในระหว่างที่มีการรับสัมผัส (Sensory Impression) การทำงานของกล้ามเนื้อ การใช้กล้ามเนื้อ การตั้งคำถาม การอ่าน และการแก้ปัญหา ซึ่งทั้งหมดนี้จะรวมกันเข้าเป็นโครงสร้างมโนทัศน์

โลเวล (Lovell, 1966) กล่าวถึงลำดับขั้นการสร้างมโนทัศน์ไว้ว่ากระบวนการในการสร้างมโนทัศน์มี 3 กระบวนการ คือ การรับรู้ (Perception) การย่อ (Abstraction) และการสรุปครอบคลุม (Generalization) ซึ่งกระบวนการย่อนับเป็นจุดสำคัญของการสร้างมโนทัศน์ ซึ่งได้แก่ลักษณะเด่นที่ร่วมกันของวัตถุหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น จากนั้นจึงสรุปครอบคลุมจนได้ลักษณะที่ร่วมกันของสิ่งที่ค้นพบ

โปเดล (Podell, 1958) สรุปกระบวนการในการสร้างมโนทัศน์ไว้ 2 กระบวนการคือ

1. การมองเห็นลักษณะร่วม (Composite Photograph) คือ การที่ผู้เรียนสามารถมองเห็นหรือเข้าใจลักษณะร่วมของวัตถุหรือสภาพการณ์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยผู้เรียน มิได้ทำกิจกรรมเพื่อค้นหาความคิดรวบยอดมากนัก เช่น เด็กคนหนึ่งเห็นสุนัขบอย ๆ ทั้ง ๆ ที่สุนัขเหล่านั้นเป็นชนิดที่ต่างกันอย่างออกไปหลายชนิดด้วยกัน เด็กก็สามารถเป็นลักษณะร่วมของสุนัขได้ เช่น สี่ขา มีปากยาว มีหาง ฯลฯ ครั้งต่อไปถ้าเขาเห็นสัตว์เช่นนี้อีก เขาก็ทราบว่ามันเป็นสัตว์ประเภทเดียวกัน
2. การกระทำกิจกรรมเพื่อค้นหาความคิดรวบยอด (Active Search) คือ การที่ผู้เรียนต้องทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อค้นหาความคิดรวบยอดโดยที่ผู้เรียนคาดการณ์ไว้ล่วงหน้าว่า ลักษณะร่วมของสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นคืออะไร แล้วจึงค่อยทำกิจกรรมเพื่อเป็นการทดสอบการสร้างความคิดรวบยอดแบบนี้ ผู้เรียนไม่ได้อยู่เฉย ๆ แต่ต้องมีการกระทำกิจกรรมอยู่เสมอ

ออบูเบล และซัลลิแวน (Ausubel and Sullivan, 1970) สรุปกระบวนการทางจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการสร้างมโนทัศน์ไว้เป็นลำดับขั้นดังนี้

1. วิเคราะห์และแยกแยะความแตกต่างของสิ่งเร้า
2. ตั้งสมมติฐานโดยพิจารณาถึงลักษณะร่วมของส่วนย่อย (Element) ในการย่อนั้น
3. ทดสอบสมมติฐานที่สร้างขึ้นในสถานการณ์หนึ่ง ๆ
4. เลือกข้อสมมติฐานที่สามารถรวมกลุ่มสิ่งเร้า ซึ่งมีลักษณะบางประการร่วมกัน
5. หาลักษณะจำเพาะของสิ่งเร้า มาสัมพันธ์กับแนวความคิดของตน
6. แยกแยะความแตกต่างระหว่างมโนทัศน์ที่รับมาใหม่กับมโนทัศน์ที่มีอยู่แล้ว เพื่อหาความสัมพันธ์กัน

2. คุณธรรม

2.1 ความหมายของคุณธรรม

คุณธรรมเป็นนามธรรม ไม่มีรูปร่าง จับต้องไม่ได้มองเห็นได้ยากยิ่ง แม้บุคคลที่เชื่อว่าตนมีคุณธรรมและผู้อื่นก็เห็นตามด้วย ก็อธิบายได้ยากยิ่งว่า คุณธรรมมีลักษณะอย่างไร เพราะเป็นคุณลักษณะที่ปรากฏหรือฝังลึกอยู่ในจิตใจของผู้นั้นโดยเฉพาะ รู้ได้เฉพาะตน มีนักการศึกษาที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้ให้ความหมายของคุณธรรมไว้ต่างๆ กัน

Carter V. Good ให้นิยามในคำว่า Virtue ว่าหมายถึง ความกล้าเลิศแห่งอุปนิสัยและความประพฤติดี (Excellence of character or of habitual behavior)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ให้ความหมายว่า คุณธรรม หมายถึง ความดี ความงามความดี

ปรีชา เศรษฐฐิต (2533) ได้ให้ความหมายว่า คุณธรรม คือ ความรู้ คุณธรรม ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในตัวบุคคล โดยฉับพลันหรือโดยบังเอิญ มนุษย์ไม่สามารถปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ถ้าหากเขาไม่รู้ว่า เขากำลังทำอะไร ทำเพื่ออะไร ทำอย่างไร คุณธรรมทุกอย่างต้องเกิดจากความรู้ และก็ไม่ใช่ว่าความรู้ที่เป็นทฤษฎี หากแต่เป็นความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติ

สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก ได้ให้คำนิยามคุณธรรม (2516 : อ้างถึงในบุญมี แทนแก้ว, 2536) ไว้ว่า ความคิดรวบยอดในความรู้สึกลึกซึ้งดี อันเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งควบคุมพฤติกรรมที่แสดงออก เพื่อสนองความปรารถนา สามารถมองเห็นว่า อะไรเป็นสิ่งพึงปรารถนาของคนกลุ่มใหญ่ และพร้อมที่จะแสดงออกเมื่อมีเหตุการณ์หรือสิ่งแวดล้อมมากกระตุ้น

จากความหมายของคุณธรรม ที่มีผู้กล่าวไว้ข้างต้น ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้ คุณธรรม หมายถึง คุณงาม ความดี เป็นสภาวะจิตใจที่มั่นคง เป็นความดีขั้นสูงสุดนั้นเกิดจากเจตจำนงที่ดี และจากการปลูกฝังให้เกิดขึ้นในตัวบุคคล

ดังนั้น พอสรุปได้ว่า มโนทัศน์ทางคุณธรรม หมายถึง ความเข้าใจที่จะสรุปเกี่ยวกับคุณธรรม ความดี ที่ควรประพฤติ อันเกิดจากการรับรู้จากประสบการณ์และพฤติกรรมที่ได้พบจากสิ่งแวดล้อม แล้วให้คุณลักษณะของสิ่งนี้มาประมวลเข้าด้วยกันให้เป็นข้อสรุปหรือคำจำกัดความของสิ่งนั้นๆ ตามความเข้าใจของแต่ละคน

2.2 ความสำคัญของคุณธรรม

ข้อความที่ผู้รู้ทั้งหลายได้กล่าวไว้อันมีนัยบ่งบอกถึงความสำคัญของคุณธรรม (โกสินทร์ รัชยาพันธ์, 2530) ก็มีดังต่อไปนี้

- คุณธรรมเป็นพื้นฐานการแสดงออกของการกระทำที่เป็นประโยชน์ต่อทั้งตนเองและต่อผู้อื่น
- อนึ่ง คุณธรรมเป็นบ่อเกิดของจริยธรรมและเป็นแก่นของค่านิยม
- คุณธรรมเป็นสิ่งดีงามที่ควรปลูกฝัง และดำรงรักษา
- ในทัศนะของโสเครตีส (Socrates) คุณธรรมนั้นผูกพันอยู่กับความสุข คือ คุณธรรม เป็นเหตุให้พบความสุขและสร้างสมคุณธรรม เพื่อนำมาซึ่งความเป็นอยู่ที่ดีและความเต็มสมบูรณ์ในชีวิต
- ในทัศนะของคานท์ (Kant) คุณธรรมนั้นเป็นสิ่งผูกพันอยู่กับคนดี และความดีและคุณธรรมเป็นสิ่งที่อยู่ในความควบคุมของเรา
- คุณธรรมเกี่ยวพันอยู่กับความเคยชินในการประพฤติดี ตรงกันข้ามกับกิเลส ซึ่งเป็นความเคยชินในการประพฤติชั่ว
- คุณธรรมก่อให้เกิดคุณธรรมอื่นๆ คือเมื่อฝึกคุณธรรมใดคุณธรรมหนึ่งแล้ว ก็พลอยได้คุณธรรมอื่นๆ ไปด้วย แต่ถ้าปล่อยให้กิเลสอย่างหนึ่งเกาะกุม กิเลสอีกหลายอย่างก็เกิดตามมาด้วยเช่นกัน
- คุณธรรมเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพ ผู้สนใจพัฒนาบุคลิกภาพจะต้องสนใจฝึกฝนคุณธรรมให้มั่นคงในการประพฤติดี ใครไม่ปลูกฝังคุณธรรม กิเลสก็จะเป็นเจ้าเรือน ยิ่งปลูกฝังคุณธรรมเท่าใด ก็ยิ่งจะมีความโน้มเอียงที่จะทำความดีมากขึ้นเท่านั้น

สรุปว่า คุณธรรมนั้นก่อให้เกิด จริยธรรม ค่านิยมที่เหมาะสมตลอดจนความสุขความพอใจ คุณธรรมสร้างคนดีและความดี ก่อให้เกิดคุณธรรมอื่นๆ และเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพ นับเป็นคุณภาพสำคัญของคนประการหนึ่งที่จำเป็นต้องปลูกฝัง สร้างสมและดำรงรักษาเอาไว้ให้มีอยู่ในตัว

2.3 คุณธรรม 16 ประการที่นำมาใช้ประกอบการสอน

คุณธรรมธรรม คือ ความรู้ ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในตัวบุคคลโดยจับปล้นหรือโดยบังเอิญ คุณธรรมทุกอย่างต้องเกิดจากความรู้ บุคคลที่มีคุณธรรมจะทำให้มีเกียรติทั้งต่อตนเองและครอบครัว และยังเป็นกำลังเสริมให้บุคคลทำความดีและถูกต้อง ซึ่งในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้แบ่งคุณธรรมออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

2.3.1 คุณธรรมในหลักสูตร พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ซึ่งประกอบด้วยคุณธรรม 8 ประการดังต่อไปนี้

1. ความขยันหมั่นเพียร

ความขยันหมั่นเพียร หมายถึง ความขยันขันแข็งเอาใจใส่ในงาน มีความกระตือรือร้น รับผิดชอบ อดทน และมานะพยายามบากบั่นไม่ทอดทิ้ง ลักษณะของความเพียรดังนี้

1) เพียรละ	ละความขี้ขลาดทุกอย่าง
2) เพียรหา	หาความรู้ หาทรัพย์
3) เพียรทำ	ทำความดี
4) เพียรรักษา	รักษาความดี รักษาทรัพย์
5) เพียรระวัง	ระมัดระวังมิให้เกิดความบกพร่อง และผิดพลาด

องค์ประกอบที่ช่วยให้งานทุกชนิดสัมฤทธิ์ผลและมีประสิทธิภาพ ได้แก่

- 1) ความพอใจ ความรักงาน (ฉันทะ)
- 2) ความขยันหมั่นเพียร (วิริยะ)
- 3) ความเอาใจใส่ ฝึกฝนในงาน (จิตตะ)
- 4) ความหมั่นไตร่ตรอง (วิมังสา) ใช้สติปัญญาพิจารณาหาเหตุผลต้นปลาย อยู่เสมอ ตรวจสอบ (ประเมิน) ผลงานแก้ไขปัญหาและอุปสรรคดัดแปลงวิธีการเพื่อพัฒนางานของตนเองอยู่เสมอ ไม่พาลหาเหตุโทษผู้อื่นและสิ่งอื่น

2. ความประหยัด

การประหยัด คือการรู้จักจัดสัดส่วนความจำเป็นความต้องการที่เกิดขึ้นโดยยึดหลักการรู้จักใช้ทุกสิ่งทุกอย่างตามความจำเป็น โดยใช้ให้น้อยที่สุด และคุ้มค่ามากที่สุด แต่ได้รับประโยชน์มากที่สุด

เราควรประหยัดในเรื่องใดบ้าง

- 1) *ประหยัดทรัพย์* เราต้องรู้จักจัดสัดส่วนรายได้ของตนเองตามความจำเป็น รู้จักเลือกใช้สิ่งของให้คุ้มค่าที่สุด ไม่ฟุ่มเฟือย สรุ่ยสุร่าย เลือกใช้จ่ายแต่ในสิ่งที่จำเป็น เช่น
 - 1.1) ใช้ในเรื่องจัดหาที่อยู่อาศัย
 - 1.2) ใช้ซื้ออาหาร
 - 1.3) ใช้ซื้อเครื่องนุ่งห่ม
 - 1.4) ใช้เป็นค่ายารักษาโรค หรือรักษาด้วยยามเจ็บไข้ได้ป่วย
 - 1.5) ใช้บำรุงบิดามารดา
 - 1.6) ใช้ทำบุญ บำเพ็ญกุศล และสาธารณประโยชน์ต่างๆ
 - 1.7) ใช้เลี้ยงบุตรธิดา
 - 1.8) เก็บสะสมไว้ใช้ในคราวจำเป็น เช่น ยามเจ็บป่วย แก่ชรา ไม่สามารถหาทรัพย์ได้

คนที่รู้จักประหยัดทรัพย์ ควรมีลักษณะดังนี้

- 1) ไม่นำทรัพย์ไปใช้จ่ายในการเล่นการพนัน หรือเที่ยวเตร่หาความสำราญตามอาบอบนวด และสถานบันเทิงต่างๆ
 - 2) ไม่นำทรัพย์ไปซื้อของใช้ที่หรูหราราคาแพง แต่ก็ไม่ควรซื้อของเลวราคาถูกเพราะของเลวใช้ไม่ทนทาน ทำให้ต้องเสียเงินซื้อของใหม่บ่อยๆ ควรเลือกซื้อสินค้าที่มีคุณภาพราคามาตรฐานจะช่วยให้การประหยัดทรัพย์ได้มาก
 - 3) รู้จักถนอมและซ่อมแซมของใช้ ของใช้ทุกชนิดหากรู้จักถนอมใช้ก็จะใช้ได้ทนทาน เป็นการประหยัดเงินที่ไม่ต้องไปจ่ายซื้อมาบ่อยๆ และนอกจากถนอมใช้แล้วยังต้องซ่อมแซมให้ได้จนถึงที่สุดอีกด้วย
 - 4) รู้จักเลือกกินแต่อาหารที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย เหมาะกับอายุ เหมาะกับฤดูกาล และกินแต่พอดีกับความต้องการของร่างกาย ถ้ากินเกินความต้องการของร่างกายก็จะทำให้อ้วนและเกิดโรคภัยไข้เจ็บถึงตายได้
- 2) *ประหยัดเวลา* วัน เวลาผ่านไป เราไม่สามารถเรียกกลับคืนได้อีก ฉะนั้นจึงควรใช้เวลาของเราให้คุ้มค่า และมีประโยชน์มากที่สุด อย่ายอมให้หมดเปลืองเวลาไปโดยเปล่าประโยชน์ เราควรใช้เวลาให้เกิดประโยชน์อันยิ่งใหญ่ เช่น ในการแสวงหาความรู้ประกอบคุณความดี และหาทรัพย์มาเพิ่มเติม
- 3) *ประหยัดถ้อยคำ* ไม่พูดเพ้อเจ้อ ไม่พูดถึงความไม่ดีย่างไร ใช้ถ้อยคำ หยาบคาย รุนแรง หยาบกระด้าง ด่าทอ ส่อเสียด เหน็บแนม หมิ่นประมาท ทับถม ผู้ที่ประหยัดถ้อยคำ เป็น

รู้จักเลือกใช้ถ้อยคำได้ถูกต้องตามกาลเทศะ พูดจาไพเราะ พูดจริง พูดมีประโยชน์ รู้จักการเริ่มต้น และการจบแห่งถ้อยคำ

4) *ประหยัดกิริยา* การกระทำบางอย่างไม่ถูกต้องแต่ถูกใจเรา เราอยากทำการกระทำบางอย่างถูกต้อง แต่ไม่ถูกใจเรา เราไม่ยอมทำ การประหยัดกิริยาคือการเลือกกระทำแต่สิ่งที่ถูกต้องเสมอ ยกเว้นการกระทำที่ไม่ถูกต้องเสียให้สิ้น

5) *ประหยัดความคิด* ไม่ฟังขานเลื่อนลอยไปในทางที่ไร้ประโยชน์ เช่น สร้างวิมานในอากาศ ให้คิดแต่ในเรื่องที่เป็นความดี ความถูกต้อง และเป็นประโยชน์ เช่นคิดหาแนวทางที่จะพัฒนาชีวิตของเราให้ก้าวหน้า

6) *ประหยัดแรงงาน* แม้ว่าแรงงานของเรา เราไม่ต้องไปซื้อหาให้เสียเงินเสียทองก็ตาม ควรใช้แรงงานอย่างประหยัด การปฏิบัติงานใดก็ตาม ถ้าเราสามารถตัดขั้นตอนที่ไม่จำเป็นออกได้ เราจะประหยัดแรงงานของเราได้มาก และงานก็จะเสร็จเร็วขึ้นอีกด้วย เช่น ในการทำกับข้าว เราใช้กระดาษหนังสือพิมพ์เก่าๆ ปูไว้เป็นที่หึ่งเศษผัก เปลือกหอย กระจี๋ม และเศษขยะต่างๆ แล้วเราสามารถรวบรวมกระดาษห่อเศษขยะทิ้งไป โดยไม่จำเป็นต้องกวาด เช็ดถูตรงที่ที่เรากองขยะไว้ เป็นการประหยัดแรงงานได้ไม่มากนักน้อย การวางแผนงานให้ดีก่อนลงมือปฏิบัติงาน จัดกำลังคนให้พอเหมาะกับงานจะช่วยประหยัดแรงงาน ขจัดปัญหาคนล้นงาน เสียกำลังงาน กำลังคนไปโดยเปล่าประโยชน์

7) *ประหยัดชีวิต* ชีวิตเป็นของมีค่า มีวันเวลาจำกัด ฉะนั้นเราต้องใช้ชีวิตอย่างประหยัดกระทำใดๆ ที่เป็นการบันเทิงและทำลายชีวิต เช่น

7.1) ไม่เป็นประมาท เพราะความประมาททำให้เกิดอันตรายถึงแก่ชีวิตได้ เช่น ขับรถประมาทอาจถึงตาย

7.2) ไม่เป็นผู้เสพยาเสพติด เพราะยาเสพติดทุกชนิด เมื่อเสพแล้วต้องเพิ่มมากขึ้น อาจทำลายประสาทและทำลายชีวิตผู้เสพด้วย

7.3) ไม่รับประทานผักสดที่ยังไม่หมดฤทธิ์ยาฆ่าแมลง

7.4) เมื่อประสบความผิดหวัง ไม่ประชดชีวิตด้วยการประพุดตีตัวในทางเสื่อมเสีย เสพสุรา ประพุดตีตนเป็นคนเสเพล

8) *ประหยัดทรัพยากรของชาติ*

8.1) ไม่โค่นไม้ทำลายป่า เพราะถ้าเราโค่นไม้ทำลายป่า ถางป่า เผาป่ากันอย่างไม่คิด เราจะต้องสั่งซื้อไม้จากต่างประเทศเข้ามาใช้ เวลาฝนตกหนักปัญหาน้ำท่วมฉับพลันก็เกิดขึ้น เพราะไม่มีป่าไม้ ต้นไม้ช่วยชะลอการไหลของน้ำและอนาคตประเทศของเราอาจกลายเป็นทะเลทรายไปได้

8.2) ไม่ระเบิดภูเขา เพราะภูเขาเป็นที่เกิดของต้นไม้ ถ้าภูเขาหมดไปประเทศชาติ จะแห้งแล้งขาดน้ำ

8.3) ใช้กระแสไฟอย่างประหยัด ไม่เปิดไฟทิ้งไว้โดยมิได้ใช้ประโยชน์ ต้องศึกษาว่าจะใช้กระแสไฟให้น้อยที่สุด แต่ได้รับประโยชน์มากที่สุด

8.4) ใช้น้ำมันเชื้อเพลิงและแก๊สอย่างประหยัด เพื่อรัฐจะได้ลดจำนวนซื้อจากต่างประเทศลง เป็นการสงวนเงินตราประเทศได้อีกมาก

ดังนั้น การประหยัดในทุกๆ เรื่องดังที่ได้กล่าวมาแล้ว จึงเป็นสิ่งที่ควรฝึกให้เกิดมีขึ้นในเรื่องทั่วไป เพราะการประหยัดเป็นคุณธรรมที่จะต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับทุกคน ไม่ว่าจะเด็กหรือผู้ใหญ่ ยิ่งในปัจจุบันนี้ภาวะทางเศรษฐกิจของประเทศเปลี่ยนแปลงไปมาก ถ้าทุกคนมีความเป็นคนประหยัด ก็จะช่วยให้ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว และประเทศชาติมีความมั่นคงตลอดไป

3) ความซื่อสัตย์สุจริต

ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง การประพฤติปฏิบัติที่แสดงถึงความจริงใจ ไม่คดโกง หลอกลวง หรือไม่เอาเปรียบผู้อื่น ความซื่อสัตย์สุจริตแบ่งได้เป็น 4 ลักษณะ คือ

3.1) ซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเอง ได้แก่ ความตั้งใจจริงที่จะทำสิ่งที่ตั้งใจไว้ ไม่เปลี่ยนแปลงความตั้งใจง่ายๆ เช่น ตั้งใจว่าจะไม่ลอกการบ้านเพื่อนและจะขยันเรียนก็ทำตามที่ตั้งใจไว้ นี่คือ คุณธรรมของผู้ที่ซื่อสัตย์ต่อตนเอง

3.2) ซื่อสัตย์สุจริตต่อผู้อื่น ได้แก่ ความจริงใจต่อผู้ที่เกี่ยวข้องกับเรา เช่น พ่อแม่ ญาติ เพื่อน ครูอาจารย์ เป็นต้น โดยพูดและกระทำต่อบุคคลเหล่านั้นด้วยความจริงใจ ไม่แสดงตนในลักษณะที่เรียกว่า “หน้าไหว้หลังหลอก”

3.3) ซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่ ได้แก่ การไม่คดโกง ไม่เบียดบังหาผลประโยชน์ใส่ตน ไม่เห็นแก่พวกพ้อง และมีความตรงต่อเวลา

3.4) ซื่อสัตย์สุจริตต่อประเทศชาติ ได้แก่ ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ไม่ทำความเดือดร้อนแก่สังคม ประพฤติและปฏิบัติตามกฎหมาย อุทิศตนและเสียสละทรัพย์สินของเพื่อสังคม ไม่ทำลายสาธารณสมบัติ

ผู้ที่ประพฤติตนตั้งมั่นในความซื่อสัตย์สุจริตทั้งกาย วาจา และใจ ย่อมได้รับความสุขความสงบร่มเย็นเสมอ เปรียบได้กับมีเกราะเป็นเครื่องป้องกันการทำชั่วทั้งหลาย และเป็นเกียรติประวัติที่สังคมจะจารึกไว้ ทำให้เป็นผู้มีเกียรติได้รับยกย่องจากสังคม

4) ความมีระเบียบวินัย

ความมีระเบียบวินัย หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตามกฎ ข้อบังคับและกติกาดังกล่าว ที่สังคมกำหนดขึ้น เพื่อให้เป็นแนวทางในการปฏิบัติและเพื่อใช้ควบคุมความประพฤติของคนในสังคม เช่น กฎหมาย คำสั่ง คำประกาศ ระเบียบของโรงเรียน เป็นต้น ความมีระเบียบวินัยเป็นหลักปฏิบัติที่สำคัญประการหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสามัคคี ความสงบสุข และความเจริญมั่นคงต่อบุคคล สังคม และประเทศชาติ

ความมีระเบียบวินัยนั้นควรจะเริ่มต้นที่ตนเองเป็นลำดับแรก โดยการปลูกฝังความรู้สึกสำนึก และความรับผิดชอบต่อน้ำที่ที่จะต้องปฏิบัติทั้งต่อตนเองและผู้อื่น เช่น นักเรียนอยู่ในวัยเรียนต้องตั้งใจเรียนหนังสือ หมั่นทบทวนบทเรียนอยู่เสมอ เมื่ออยู่บ้านก็ต้องเชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่และช่วยทำงานบ้าน เป็นต้น

ลักษณะของผู้ที่มีระเบียบวินัย

- 1) เคารพครัดในระเบียบวินัยอยู่เสมอทั้งต่อหน้าและลับหลังผู้อื่น
- 2) รู้จักรับผิดชอบต่อตนเอง สังคม และประเทศชาติ และพร้อมที่จะแก้ไขปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ

คุณค่าของความมีระเบียบวินัย การเป็นคนมีระเบียบวินัยจะช่วยให้การทำงานเป็นระเบียบเรียบร้อย ช่วยให้ตนเองและสังคมมีความเจริญก้าวหน้า

5) ความเมตตาากรุณา

ความเมตตา หมายถึง ความปรารถนาจะให้ผู้อื่นมีความสุข หรือความรักที่ประกอบด้วยไมตรีจิตที่มีแก่ทุกๆ คน

กรุณา หมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ การไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ความเมตตากรุณานั้นสามารถแสดงออกได้ทั้งกาย วาจา และใจ

1) การแสดงออกทางกาย ได้แก่ ช่วยเหลือผู้ที่ประสบความทุกข์ยากลำบากด้วยความยินดีและบริสุทธิ์ใจโดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ

2) การแสดงออกทางวาจา ได้แก่ พูดจาสุภาพอ่อนหวาน ไม่พูดดูถูกเหยียดหยาม ส่อเสียด ไม่พูดหยาบคาย ไม่นินทาผู้อื่นหรือพูดให้ร้ายผู้อื่นจนเกิดความเสียหาย พูดอย่างมีหลักเกณฑ์ มีเหตุผล ไม่คุยโม้โอ้อวด ไม่พูดโกหก

3) การแสดงออกทางใจ ได้แก่ ไม่คิดร้ายริษยาผูกพยาบาทอาฆาต ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มอบความปรารถนาดี หวังดี มีไมตรีจิต ปรารถนาให้ทุกคนมีแต่ความสุข พร้อมทั้งจะให้ภัยแก่ทุกคน มีความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน

ลักษณะของความเมตตากรุณาที่พึงปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์

1) ให้น้ำดื่มโดยการบริจาคทรัพย์และสิ่งของแก่บุคคลที่ควรจะได้รับความช่วยเหลือ

2) ช่วยเหลือผู้ที่ประสบภัยพิบัติ ตกทุกข์ได้ยากโดยไม่รีรอ

3) ไม่รังแกหรือทรมาณสัตว์ทุกชนิด

4) ให้ความรัก เอาใจใส่ดูแลสัตว์เลี้ยง

5) เลื้อยเพื่อแม่และเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน

6) มิใช่ไตร่ตรองปรารถนาให้ทุกคนพ้นทุกข์ พบแต่ความสุข

ประโยชน์ของผู้ที่มีความเมตตา กรุณา จะเป็นที่รักใคร่ชื่นชมแก่ผู้พบเห็นเสมอ มีจิตใจเบิกบาน หน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส มีแต่ความสบายใจ ไม่มีกังวลหรือเรื่องทุกข์ร้อน และเป็นบุคคลที่มีจิตใจดีงาม คิดแต่สิ่งที่ดี

6) ความกตัญญู กตเวทิตะ

ความกตัญญู คือ ความรู้สึกในบุญคุณ หรือประโยชน์ หรือความดีของผู้อื่นที่มีต่อตน

กตเวทิตะ คือ การกระทำความดีที่เป็นประโยชน์ตอบแทน โดยหวังจะให้ผู้รับมีความปลื้มใจตอบแทนไม่จำเป็นต้องตอบแทนด้วยการกระทำ หรือตอบแทนด้วยสิ่งของเสมอไป อาจตอบแทนด้วยวาจาหรือคำพูดก็ได้

บิดา - มารดา เป็นให้ชีวิตแก่เรา เลี้ยงดูเราด้วยความรัก ความเมตตาไม่มีใครเสมอเหมือน เราต้องตอบแทนคุณด้วยการเคารพเชื่อฟัง ประพฤติตนอยู่ในโอวาทคำสั่งสอน เมื่อท่านแก่ชรา ต้องเลี้ยงดูท่านเป็นการตอบแทน

ครู - อาจารย์ เป็นผู้อบรมสั่งสอนให้วิชาความรู้ เพื่อให้เราเติบโตเป็นคนดี มีความรู้ความสามารถที่จะไปประกอบอาชีพในวันข้างหน้า ฉะนั้นเราต้องตอบแทนพระคุณท่านโดยการตั้งใจศึกษาเล่าเรียน เชื่อฟังคำสั่งสอน แสดงความเคารพอ่อนน้อม รับใช้ท่านตามโอกาส ไม่ลบหลู่บุญคุณของท่าน

บ้านและครอบครัว ให้ความสุขกายสบายใจ ฉะนั้นเราต้องคอยระวังรักษาความสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่ทำลายให้ชำรุดทรุดโทรม หรือก่อความไม่สงบสุขขึ้นภายในครอบครัว ต้องให้ความรักความร่วมมือนอกกับสมาชิกทุกคน

โรงเรียน เป็นสถาบันให้การศึกษา แก่นักเรียนทุกคน ถ้าไม่มีโรงเรียนเราก็ไม่มีสถานที่ศึกษาหาความรู้จึงนับว่า เราได้รับประโยชน์จากโรงเรียนมาก ซึ่งเราอาจตอบแทนได้โดยการบำรุงรักษา ทำความสะอาด ไม่ทำให้ห้องเรียนอาคารเรียนตลอดจนบริเวณโรงเรียนสกปรกเลอะเทอะ ต้องดูแลให้สะอาดเรียบร้อยอยู่เสมอ

ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นสถาบันอันยิ่งใหญ่ที่มีคุณค่าต่อเราทุกคน เราอยู่ได้อย่างมีความสุขก็เพราะเรามีชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์เป็นหลัก เป็นที่พึ่งทางจิตใจ ฉะนั้นเราตอบแทนบุญคุณโดย

- 1) ปฏิบัติตามสิทธิ และหน้าที่ภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย ประพฤติตนเป็นพลเมือง จริยธรรม บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ
- 2) ปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาด้วยความเลื่อมใส ไม่ลบหลู่และละเลยต่อการเป็นศาสนิกชน ถวายอารักขา และพร้อมใจกันปฏิบัติตามพระราชประสงค์อันมุ่งเจริญ และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ ลำธาร แม่น้ำ ภูเขา ถนน สัตว์เลี้ยง เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ต่อเราเป็นอย่างมาก เพราะให้ความร่มเย็นเป็นสุขแก่เรา ให้ผลผลิตทางการเกษตร ทางอุตสาหกรรม รวมทั้งอาหารแก่เรา ฉะนั้นเราต้องตอบแทนคุณ โดยไม่ทำลายสิ่งเหล่านี้ การตัดต้นไม้ทำให้แม่น้ำลำธารตื้นเขิน และสกปรก เป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ เราต้องช่วยกันต่อต้านการกระทำดังกล่าวด้วย แม้ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ไม่รู้จักเรียกร้องบุญคุณจากเรา แต่ถ้าเรารู้จักคุณประโยชน์และตอบแทนคุณ มันก็จะคงอยู่และให้คุณประโยชน์แก่เราตลอดไป

เรื่องของผู้มีพระคุณและสิ่งที่คุณประโยชน์แก่เรายังมีอีกมาก แต่เท่าที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่าคุณค่าที่ดี สถาบันที่ดี สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ก็ดี ตลอดถึงสัตว์เลี้ยง สัตว์พาหนะ สัตว์ที่เราใช้งานก็ดี ล้วนแล้วแต่ให้คุณประโยชน์แก่มนุษย์ ถ้าเรารู้จักบุญคุณแล้วตอบแทนด้วยการกระทำ ด้วยการพูด ด้วยความเมตตากรุณาหรือด้วยสิ่งของตามความเหมาะสม จะได้ชื่อว่าเป็นคนดีมีความกตัญญูต่เวที

7) ความตรงต่อเวลา

การตรงต่อเวลา หมายถึง การทำงานหรือการปฏิบัติหน้าที่ให้ตรงตามเวลาหรือให้ทันตามเวลาที่กำหนด การฝึกให้ตรงต่อเวลาเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างควมมีระเบียบวินัย

นักเรียนปฏิบัติตนตรงต่อเวลาด้วยการมาโรงเรียนก่อนเวลาโรงเรียนเข้า ทำงานที่ครูมอบหมายและส่งให้ทันเวลาที่กำหนด เมื่อนัดกับเพื่อนก็ไปให้ตรงเวลานัด เมื่อโรงเรียนเลิกก็กลับบ้านตรงเวลา ไม่เถลไถลไปเที่ยวที่อื่น

ประโยชน์ของการตรงต่อเวลา คนที่ตรงต่อเวลาจะได้รับการยกย่องชมเชยและความไว้วางใจจากบุคคลทั่วไป เกิดความพร้อมเพรียงในหมู่คณะ และงานสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้

โทษของการไม่ตรงต่อเวลา จะทำให้งานล่าช้า ไม่ได้รับความไว้วางใจจากบุคคลทั่วไป ขาดความพร้อมเพรียงในหมู่คณะ และถูกตำหนิจากบุคคลอื่นๆ ได้

8) ความสามัคคี

ความสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงกัน หรือความปรองดองกันของหมู่คณะเพื่อร่วมมือกันทำงานให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

องค์ประกอบที่ทำให้เกิดความสามัคคี

- 1) ความเชื่อเพื่อเผื่อแผ่ คือการช่วยเหลือ แบ่งปันสิ่งของซึ่งกันและกัน ถ้าสมาชิกคนใดขาดแคลนก็จะช่วยเหลือกันตามกำลังความสามารถ
- 2) ความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว คือการให้ทั้งทางด้านร่างกาย แรงใจ ทรัพย์ และสติปัญญา เพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว
- 3) ความเมตตากรุณา คือความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขปราศจากความทุกข์ ซึ่งเราสามารถแสดงออกได้โดยการไม่ประทุษร้าย ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน
- 4) ความมีน้ำใจเป็นนักกีฬา คือรู้แพ้ รู้ชนะ รู้ภัย เมื่อแพ้ก็น้อมรับความพ่ายแพ้ เมื่อชนะก็ไม่เยาะเย้ยถากถางผู้อื่น และรู้จักการให้อภัย
- 5) ความมีระเบียบวินัย คือการประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎระเบียบต่างๆ ของหมู่คณะ ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและเชื่อฟังผู้นำ

ประโยชน์ของความสามัคคี ทำให้สามารถทำงานได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ ทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำให้เห็นอกเห็นใจกันและลดข้อขัดแย้งต่างลงได้ ทำให้ประหยัดเวลา แรงงาน และทรัพยากรในการทำงานต่างๆ นอกจากนี้ยังทำให้เกิดความร่วมมือกันภายในหมู่คณะด้วย

โทษของการขาดความสามัคคี ทำให้ขาดความร่วมมือภายในหมู่คณะ ทำให้เกิดความแตกแยกซึ่งดีซึ่งเด่นกัน ทำให้สังคมไม่สงบสุข ทำให้ขาดประสิทธิภาพในการทำงาน ทำให้เสียเวลา แรงงาน และทรัพยากรมากขึ้น

2.3.2 คุณธรรมอื่นๆ นอกเหนือจากที่มีระบุไว้ในหลักสูตรประถมศึกษา

พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ซึ่งประกอบด้วยคุณธรรม 8 ประการดังต่อไปนี้

1) การอยู่ร่วมกัน

มนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ เริ่มตั้งแต่การอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด จนถึงประเทศชาติ ตลอดถึงโลก เราจะอยู่คนเดียวแต่ลำพังโดยไม่พึ่งพาอาศัยกันและกันไม่ได้ ในการอยู่ร่วมกันจำเป็นต้องมีหลักธรรมสำหรับปฏิบัติต่อกันคือ

- 1) ความสามัคคี หมายถึง การแสดงออกซึ่งการร่วมแรงร่วมใจกันเพื่อปฏิบัติ

งาน ให้สำเร็จลุล่วงอย่างมีประสิทธิภาพ ความสามัคคีต้องอาศัยความอดทนเสียสละ ความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน และตระหนักในปัญหาร่วมกัน ทั้งนี้จะต้องมีการทำกิจกรรมงานร่วมกันบ่อยๆ จนเห็นผลดีของการร่วมมือมากกว่าการแยกทำอะไรอยู่เพียงคนเดียว ความสามัคคีจะก่อให้เกิดความรักใคร่กลมเกลียวกัน และสามารถปฏิบัติงานทุกอย่างได้สำเร็จ

2) ความเสียสละ หมายถึง การยอมเสียสิทธิ และยอมลำบากเพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่น เช่น พ่อ แม่ ยอมลำบากทำงานหาเงินเลี้ยงลูก ครูอาจารย์ยอมลำบากอบรมสั่งสอนนักเรียน ประชาชนบริจาคโลหิตให้โรงพยาบาล ทหารสละชีวิตเพื่อชาติ เป็นต้น

3) การให้อภัย หมายถึง การไม่ถือโกรธ และยกโทษในความผิดพลาดบกพร่องล่วงเกินของผู้อื่น ไม่มีจิตใจอาฆาตพยาบาทจองเวร การให้อภัยเป็นการกระชับความเป็นมิตรอย่างยิ่ง

4) ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ หมายถึง การกระทำที่แสดงถึงไมตรีจิตเพื่อให้ผู้อื่นได้รับความสะดวก ความพอใจ เช่น การเอื้อเฟื้อคนแก่ คนชรา สุนัข สุนัข และเด็กในการโดยสารรถเมล์ประจำทาง และข้ามถนน เป็นต้น นอกจากนี้ยังควรเผื่อแผ่โดยการให้สิ่งของที่เรามีมากกว่า ผู้อื่นหรือแม้ไม่มีมากกว่า ถ้าเป็นของที่แปลกมีรสดี หรือได้มาจากต่างถิ่น ซึ่งคิดว่าเป็นของนายินดีแก่ผู้รับก็แบ่งปันกันไป

5) การยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น หมายถึง การไม่เอาความคิดเห็นของตนเองเป็นใหญ่ ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นว่ามีความสำคัญเท่าเทียมกัน เพราะคนเรามีความคิดเห็นไม่เหมือนกัน ความคิดเห็นของผู้อื่นอาจมีเหตุผลดีกว่าเราก็ได้ ฉะนั้นต้องทำตนเป็นคนใจกว้าง ให้โอกาสผู้อื่นในการแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ แล้วจึงรวบรวมความคิดเห็นของทุกคนมาสรุปหาข้อยุติก็จะได้ประโยชน์อย่างยิ่ง ดังคำโบราณว่า “หลายหัว ดีกว่าหัวเดียว”

6) ความเห็นอกเห็นใจกัน หมายถึง การที่บุคคลอื่นได้รับความเดือดร้อนหรือประสบภัยพิบัติ เราควรแสดงความเห็นอกเห็นใจยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือเท่าที่สามารถทำได้ เช่น เพื่อนบ้านประสบอัคคีภัย หรือน้ำท่วม เราอาจช่วยเก็บข้าวของหนีภัยเท่าที่จะทำได้ หรือถ้าเราอยู่ห่างไกลไม่มีโอกาสช่วยก็อาจส่งจดหมายแสดงความเสียใจหรือปลอบใจไปก็ได้

หากหมู่คณะได้ยึดหลักธรรมในการอยู่ร่วมกันดังที่กล่าวมาแล้ว จะทำให้หมู่คณะนั้นหรือประเทศชาตินั้นๆ มีความสุข ความเจริญ เพราะทุกคนต่างก็ร่วมแรงร่วมใจรู้จักการเสียสละ ให้อภัยซึ่งกันและกัน เห็นอกเห็นใจกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน รับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน อยู่ร่วมกันเสมือนพี่น้อง

2) การรู้จักความพอดี

การรู้จักความพอดีหรือ มีความต้องการพอดีพอเหมาะ หมายถึง ความต้องการที่พอดีพอเหมาะ และจำเป็นแก่สภาพความเป็นอยู่ของตน ประพฤติตนเป็นคนกินง่าย อยู่น่าย รู้จักพอ ไม่แสวงหาสิ่งบำรุงความสุขของตนเองถ่ายเดียว จนเกิดความจำเป็น พอใจภูมิใจในสิ่งที่ เป็นของตน เคารพในสิทธิของผู้อื่น ทั้งนี้ได้หมายถึง วัตถุประสงค์ของเพียงอย่างเดียว หากหมายรวมถึงคนด้วย เช่น พอใจภูมิใจ ในสามมี - ภรรยา ของตนเอง เป็นต้น

อนึ่ง ควรปฏิบัติตนเป็นผู้ที่มีความพอดีทั้งผู้ให้และผู้รับ เช่น ถ้าอยู่ในฐานะเป็นผู้ให้ต้องรู้จักให้ในสิ่งที่จำเป็นแก่การครองชีวิต และอย่าให้จนกระทั่งตนเองเดือดร้อน ส่วนในฐานะของผู้รับก็ควรพอใจรับแต่เพียงเท่าที่จำเป็นแก่การครองชีวิตเท่านั้น ไม่ละโมภกับจนเกินความจำเป็น ควรทำตนเป็นผู้รู้จักพอในเรื่องต่างๆ เช่น

การรับประทานอาหาร ต้องรับประทานให้พอดีกับความต้องการของร่างกาย ไม่มากเกินไปไม่น้อยเกินไป ถ้ารับประทานน้อยเกินไป หรือมากเกินไปก็จะเกิดโรคภัยไข้เจ็บ

การศึกษาเล่าเรียน นักเรียนต้องขยันหมั่นเพียรให้พอเหมาะกับการกำลังสติปัญญา และความสามารถของตน ถ้าขยันมากจนเกินไป จนกระทั่งไม่มีเวลาได้พักผ่อนก็อาจเกิดผลต่อสุขภาพร่างกาย ถ้าขยันน้อยเกินไป ผลของการเรียนก็ไม่ดีเท่าที่ควร

การใช้สิ่งของต่างๆ เช่น เครื่องเขียน เครื่องแต่งกาย และเงินทอง ควรใช้เฉพาะสิ่งที่จำเป็นต่อการเรียนและการดำเนินชีวิต ไม่ใช่ของที่มีราคาแพง หรือใช้เงินฟุ่มเฟือยเกินฐานะของตนเองใช้จ่าย แต่พอดีให้มีเหลือเก็บบ้างเล็กน้อย

ความพอดีมิใช่แต่เฉพาะสิ่งที่กล่าวมานี้เท่านั้น แต่ยังเกี่ยวกับเรื่องอื่นๆ อีกมากมาย เช่น การนอน การพักผ่อน การทำงาน การออกกำลังกาย ฯลฯ ล้วนแล้วแต่ต้องอาศัยความพอดีทั้งนั้น จะทำให้การดำเนินชีวิตราบรื่นและเป็นสุข

3) ความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม

ความรับผิดชอบ หมายถึง ความรู้สึกสำนึกในจิตใจ เมื่อทำอะไรหรือมีหน้าที่ทำอะไรทำให้สำเร็จและได้ผลดี และต้องรับผลที่เกิดขึ้นทั้งผิดและชอบ ไม่ใช่รับแต่ความชอบแล้วโยนความผิดให้ผู้อื่น ผู้ปฏิบัติหน้าที่โดยสมบูรณ์เรียกว่า ผู้มีความรับผิดชอบ ความรับผิดชอบ มี 2 อย่าง คือ

3.1) *ความรับผิดชอบต่อตนเอง* หมายถึง หน้าที่ที่ต้องปฏิบัติต่อตนเอง เช่น

- 1) ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน
- 2) ดูแลรักษาเครื่องใช้ส่วนตัวในเป็นระเบียบเรียบร้อยและอยู่ในสภาพที่ดี
- 3) ประพฤติตนเป็นคนดีมีระเบียบวินัยและมีคุณธรรม

4) เอาใจใส่ต่อสุขภาพอนามัยของตนเอง

3.2) *ความรับผิดชอบต่อสังคม* ทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เริ่มตั้งแต่ครอบครัว ชั้นเรียน ชุมชน ประเทศชาติ เราจึงมีหน้าที่รับผิดชอบที่จะต้องทำต่อผู้อื่นที่อยู่ร่วมในสังคมเดียวกัน มีความสงบสุข ความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงของสังคม

3.2.1) หน้าที่ต่อครอบครัว ในฐานะที่ยังเป็นเด็กนักเรียน นักเรียนมีหน้าที่ตอบแทนคุณ บิดามารดา ดังนี้

- 1) เคารพเชื่อฟังคำสั่งสอน
- 2) ช่วยเหลือการงานตามความสามารถและโอกาส
- 3) ประพฤติตนเป็นคนดี
- 4) เอาใจใส่ต่อสุขภาพอนามัยของตนเอง

3.2.2) หน้าที่ต่อชั้นเรียนและเพื่อนนักเรียน

- 1) รักเพื่อนเหมือนพี่น้อง
- 2) ช่วยเหลือเพื่อนในทางที่ถูกที่ควร
- 3) ไม่เอาัดเอาเปรียบกัน
- 4) ให้อภัยกันเมื่อมีความผิดพลาดเกิดขึ้น
- 5) ใช้ถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน
- 6) ช่วยกิจการงานของห้องเรียน
- 7) ปฏิบัติตนเป็นคนดีมีระเบียบวินัย
- 8) พยายามสร้างชื่อเสียงให้แก่ชั้นเรียนในทางที่ถูกที่ควร

3.2.3) หน้าที่ต่อโรงเรียน

- 1) รักษาความสะอาดของโรงเรียน
- 2) ถนอมรักษาของใช้ของโรงเรียน
- 3) ไม่ทำลายสมบัติของโรงเรียน
- 4) ช่วยกิจการงานของโรงเรียน
- 5) รักษาชื่อเสียงของโรงเรียน
- 6) สร้างชื่อเสียงเกียรติยศให้แก่โรงเรียน

3.2.4) หน้าที่ต่อชุมชน

- 1) รักและภูมิใจในชุมชนของตน
- 2) เคารพและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี ระเบียบข้อ

บังคับในชุมชนของตน

3) ช่วยกันสร้างสรรค์ชุมชนให้มีสภาพแวดล้อมสะอาดสวยงาม น่า
อยู่อาศัย

4) ให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน เช่น

4.1) ช่วยปลูกต้นไม้

4.2) ช่วยขุดลอกคูคลอง

5) รักษาสาธารณสมบัติของชุมชน

6) ช่วยป้องกันรักษาความปลอดภัย สอดส่องช่วยเหลือเมื่อมี

เหตุร้าย

7) สามัคคีเชื้อเพื่อต่อเพื่อนสมาชิกในชุมชน

3.3.5) หน้าที่ต่อประเทศชาติ

1) ปฏิบัติตนตามกฎหมาย

2) ไม่หลีกเลียงการเสียภาษีอากร

3) ร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ในการรักษาความมั่นคงแห่งชาติ

4) จงรักภักดีและป้องกันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ จนสุดชีวิต

5) รักษาไว้ซึ่งความเป็นไทย ศิลปวัฒนธรรมและความสามัคคีของ

คนในชาติ

คนที่รับผิดชอบรู้จักขอบเขตภาระหน้าที่หรือบทบาทของตนและปฏิบัติหน้าที่
ของตนให้เกิดประโยชน์มากที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ โดยไม่ต้องมีใครบังคับหรือควบคุม ผู้ที่มี
ความรับผิดชอบจะเป็นผู้ที่ปฏิบัติงานได้สำเร็จ จึงมักจะได้รับความไว้วางใจและความเชื่อถือจาก
บุคคลอื่น ความรับผิดชอบช่วยให้เกิดความเป็นระเบียบในการทำงานร่วมกัน ก่อให้เกิดผลดีทั้งต่อ
ตนเองและสังคม

4) การมีสติและเหตุผล

สติ คือ ความระลึกได้ในสิ่งที่เราคิด พูด หรือทำ สติจึงทำหน้าที่คอยควบคุม
การกระทำของมนุษย์ ให้เกิดผลสำเร็จตามเป้าหมาย เปรียบเหมือนหางเสือที่บังคับเรือให้เดินตรงไป
ในทิศทางที่ต้องการ ดังนั้นผู้มีสติจึงหมายถึง ผู้มีความระมัดระวัง ไม่ประมาท ควบคุมกาย วาจา
ใจ พูด คิดในทางที่ถูกต้อง ดีงาม ไม่เกิดความผิดพลาดขึ้นได้

ความรู้จักยับยั้งชั่งใจ คือการรู้จักห้ามใจ ข่มใจตนเองไม่ให้คิดไปในทางชั่ว ให้
คิดแต่ทางที่ดีงาม คนที่รู้จักหักห้ามใจตนเองได้ จึงเป็นผู้ที่มีจิตใจเข้มแข็ง ไม่ยอมให้ความชั่ว ความ
เลวเข้าครอบงำจิตใจ

คนรู้จักผิดชอบชั่วดี เป็นความสำนึกพื้นฐานในการพิจารณาการกระทำว่าจะอะไรดี อะไรเหมาะอะไรไม่เหมาะ ซึ่งเป็นการยอมรับตกลงกันในสังคมหนึ่งๆ และเป็นกฎเกณฑ์ที่พิสูจน์ว่าเป็นสิ่งที่เหมาะสมในการคุ้มครองตนมิให้คนสร้างความเดือดร้อนต่อกัน

ดังนั้น ผู้ที่มีสติควบคุมการกระทำของตนเองอยู่ตลอดเวลา มีความยั้งคิดพิจารณา ก็รู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว ถ้าทำแล้วจะเกิดผลดีผลเสียอย่างไร หากคิดจะทำความชั่วก็เกิดความอดสูใจ และเกิดความเกรงกลัวต่อผลของความชั่วที่เกิดจากการกระทำนั้นๆ จึงเลือกทำแต่สิ่งที่ดี ละเว้นความชั่วทั้งปวง ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

ความมีเหตุผล คือ การตัดสินใจหรือการกระทำโดยสามารถอธิบายสาเหตุและผลที่จะเกิดขึ้นได้ คนที่มีเหตุผล ก่อนที่จะทำอะไร ต้องคิดอย่างรอบคอบถึงผลได้ผลเสียที่จะได้รับจากการกระทำนั้นๆ ความมีเหตุผลทำให้บุคคล คิด พูด และกระทำอย่างมีหลักการ ไม่เชื่ออะไรง่ายๆ ไม่ดี้อัน แต่จะยึดหลักการแห่งความถูกต้อง ใช้สติปัญญาในการตัดสินใจหลีกเลี่ยงการใช้อารมณ์ การใช้เหตุผลในการกระทำสิ่งต่างๆ จะก่อให้เกิดความเป็นธรรม ความถูกต้อง สงบสุข และงานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี แต่ถ้าเราใช้อารมณ์ทำอะไรก็ตาม จะทำให้เกิดความไม่เป็นธรรม ผิดพลาด แตกความสามัคคี เดือดร้อนวุ่นวาย

คนเราต้องรู้จักใช้สมอง สติปัญญา เหตุผล ความถูกต้อง เป็นหลักในการดำเนินชีวิต เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์สั่งสอนเรา ถ้าเราเป็นผู้มีเหตุผล นำมาพิจารณาไตร่ตรองดูว่าถูกต้องหรือไม่ ถ้าเชื่อแล้วจะเกิดผลอย่างไร ถ้าไม่เชื่อจะเกิดผลอย่างไร ในที่สุดก็จะตัดสินใจได้ว่าเราจะเชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ ครู อาจารย์ เพราะพ่อแม่ ครู อาจารย์ เป็นผู้ที่รักและหวังดีต่อเรา การเชื่อฟังและปฏิบัติตามก็จะเกิดผลดีต่อตัวเรา หรืออีกตัวอย่างหนึ่ง เช่น การเล่นหรือแข่งกีฬา การแพ้ เรานำมาพิจารณาสเหตุว่าเราแพ้เพราะเหตุใด มีข้อบกพร่องอย่างไร ควรจะแก้ไขปรับปรุงการเล่นอย่างไร จึงจะมีโอกาสเอาชนะคู่ต่อสู้ได้ ในบางประเทศที่เดินทางกีฬาเขาถึงกับยอมถ่ายภาพยนตร์ไว้ตลอดการแข่งขัน เพื่อนำมาฉายดูข้อบกพร่องหรือสาเหตุที่ทำให้พ่ายแพ้ แล้วหาทางแก้ไขปรับปรุงข้อบกพร่องด้วยการฝึกใหม่ เพื่อให้ได้ชัยชนะในโอกาสต่อไป การกระทำนี้ เรียกว่า ความเป็นผู้มีเหตุผลแทนที่เขาจะใช้อารมณ์ก่อการทะเลาะวิวาทแบบ "ชี้แพ้ชุนตี" "กีฬาแพ้คนไม่แพ้" เขาก็ใช้สติปัญญาพิจารณาด้วยเหตุผล และหาทางแก้ไขข้อบกพร่องในการเล่นให้ดียิ่งขึ้น เหล่านี้เป็นต้น

คนที่มีเหตุผล เป็นคนสุขุมรอบคอบ มีจิตใจเยือกเย็น ไม่ทำอะไรตามอารมณ์จะได้รับความเชื่อถือไว้วางใจจากผู้อื่น และประสบผลสำเร็จในที่สุด

ความมีน้ำใจเป็นธรรมไม่ลำเอียง หมายถึง ลักษณะของบุคคลผู้มีความยุติธรรมปราศจากความลำเอียง ทั้ง 4 อย่าง คือ

- 1) ลำเอียง เพราะรักใคร่กัน เรียกว่า "ฉันทาคติ"

2) ลำเอียง เพราะโกรธหรือเกลียดกันเรียกว่า "โทสาคติ"

3) ลำเอียง เพราะเขลาเบาปัญญา เรียกว่า "โมหาคติ"

4) ลำเอียง เพราะกลัวกัน เรียกว่า "ภยากติ"

ความลำเอียงเหล่านี้ถ้าเกิดกับบุคคลใดแล้ว จะทำให้บุคคลนั้นเสียความยุติธรรม ขาดความเป็นกลาง ไม่เป็นที่เคารพนับถือของผู้อื่น

ความยุติธรรม เป็นการแสดงออกถึงการกระทำ ความคิดเห็นตามหลักเกณฑ์ มี เหตุมีผล มีความรอบรู้ มีหิริโอตตปปะ และอุเบกขา ช่วยเหนี่ยวยังจิตใจให้เกิดการกระทำที่เที่ยงตรง ไม่เอนเอียงไปเข้ากับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ตัดสินปัญหาด้วยใจเป็นกลาง ความมีน้ำใจเป็นธรรมก่อให้เกิด ความยุติธรรมทางสังคม ช่วยรักษากฎเกณฑ์ต่างๆ เพื่อความถูกต้อง และความสงบสุขของสังคม ขจัดความเบียดเบียน เห็นแก่ตัวเขาเปรียบ ถืออภิสิทธิ์ อันจะนำมาซึ่งความระส่ำระสายวุ่นวายใน สังคม

5) การไม่หลงตนเอง

การไม่หลงตนเอง หมายถึง การที่คนเราไม่คิดว่าตนเองนั้น ดีเด่น เก่งกว่าบุคคล อื่นๆ ซึ่งมีผลทำให้มองข้ามความสำคัญของบุคคลอื่นไป

ประโยชน์ของการไม่หลงตนเอง ทำให้ได้รับความรัก ความรู้ คำชมเชย ได้รับความเมตตากรุณาจากบุคคลรอบข้าง

โทษของการหลงตนเอง ทำให้ไม่ได้รับความรัก ความเห็นใจ ไม่ได้รับความร่วมมือในการทำกิจการใดๆ จากบุคคลอื่น

6) ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ คือความมีน้ำใจโอบอ้อมอารีต่อผู้อื่น ให้ปันทรัพย์สิ่งของ อาหาร ตลอดจนแรงงานเพื่อช่วยเหลือเจือจานแก่บุคคลที่ควรให้

การเสียสละ คือการให้บริจาค หรือการสละสิ่งที่เราควรได้รับหรือมีอยู่น้อยให้แก่ผู้อื่น การสละสิทธิ์ สละความสุข ความสะดวกสบายที่ควรได้รับ การบริจาคโลหิต บริจาคดวงตา สละชีวิตเพื่อแลกเอาความสุขสงบให้แก่ชาติบ้านเมือง

ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละ ที่แท้จริงนั้นย่อมไม่หวังผลตอบแทนเพื่อตนเอง และอาจแสดงได้หลายรูปแบบ ดังนี้

1) การแสดงความมีน้ำใจต่อผู้อื่น เช่น เมื่อเห็นเพื่อนยกสิ่งของหนัก เห็นคนชรา กำลังงกๆ เงินๆ จะข้ามถนนเข้าไปช่วยด้วยความมีน้ำใจ เห็นเพื่อนได้รับเคราะห์กรรม ประสบความ

เมื่อหาสาเหตุได้แล้วก็หาทางปรับปรุงแก้ไขบกพร่องขยันหมั่นเพียรฝึกซ้อมใหม่ เพื่อให้ได้ชัยชนะในโอกาสต่อไป

ไม่ว่าเราจะถูกตัดสินให้ชนะหรือแพ้ หรือเสมอกันเราก็ได้รับประโยชน์จากการแข่งขันกีฬาอยู่ในตัวแล้วนั่นคือ ได้รับความสนุกสนาน ได้ออกกำลังกายให้แข็งแรงสมบูรณ์ ได้ฝึกจิตใจให้เป็นคนหนักแน่นยอมรับความจริงด้วยน้ำใจเป็นธรรม เราจึงควรพอใจแม้ว่าเราจะเป็นฝ่ายแพ้กก็ตาม เพราะถึงแม้ว่าเราจะแข่งกีฬาแพ้ แต่ในการแข่งขันนั้น เราก็มียุติชนะอยู่เสมอ คือชนะใจคนดูและชนะใจตนเอง แต่ถ้าหากเราแข่งขันกีฬาแพ้แล้ว เราไม่ยอมรับสภาพของผู้แพ้ ก่อการวิวาทหรือยกพวกไปดักทำร้ายคู่แข่งนั้นเป็นการแก้แค้นเข้าทำนองชี้แพ้วอนดีหรือเล่นนอกสนาม เช่นนี้แล้วเราจะเป็นฝ่ายแพ้อย่างยับเยิน แพ้ทุกอย่าง แพ้ทั้งกีฬา แพ้จิตใจผู้ดูและแพ้กระทั่งของตนเอง

กีฬาในสนามนานๆ เราจึงจะเล่นสักครั้งหนึ่ง บางคนเกิดมาจนแก่อาจไม่เคยลงสนามใดๆ เลย แต่กีฬาชีวิตนั้นทุกคนต้องเล่นอยู่ตลอดเวลา

กีฬาชีวิตก็เช่นเดียวกับกีฬาในสนาม เราต้องเป็นคนมีระเบียบวินัย พยายามกระทำชีวิตของเราให้ดีที่สุด ทำงานร่วมกับคนอื่นให้ดีที่สุด แต่ถ้าเราทำดีที่สุดเพียงใดแล้วก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จ สมหวัง เราก็ต้องยอมรับสภาพของความจริงนั้นๆ ถู้อว่าความพ่ายแพ้เป็นครู เป็นบทเรียนอันประเสริฐ แล้วหาสาเหตุเพื่อแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้นในโอกาสต่อไป ฉะนั้นกีฬาในสนามจึงเป็นเสมือนแบบอย่างของกีฬาชีวิต การเล่นกีฬาในสนามให้บทเรียนแก่กีฬาชีวิต ถ้าเรารับบทเรียนนั้นมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันก็จะเป็นการช่วยพัฒนาชีวิตของเราให้ดีขึ้น

ผู้มีน้ำใจนักกีฬา

- 1) เมื่อชนะไม่ลำพอง และเยาะเย้ยถากถางผู้แพ้
- 2) เมื่อแพ้ไม่เสียใจ
- 3) มีเมตตากรุณาต่อผู้อื่นเสมอ
- 4) พลอยยินดีเมื่อผู้อื่นแพ้หรือพลาดหวัง
- 5) พลอยเห็นใจเมื่อผู้อื่นแพ้หรือพลาดหวัง
- 6) มีน้ำใจเป็นธรรมไม่ลำเอียง
- 7) มีความละเอียดเกรงกลัวต่อการกระทำชั่ว ไม่หาทางเอาชนะโดยก่อกกรรม

ชั่วร้าย

- 8) มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่คิดเอาชนะด้วยการโกงหรือใช้เล่ห์กล
- 9) มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่นเสมอ
- 10) มีจิตใจหนักแน่นไม่โกรธง่าย และให้อภัยเสมอ
- 11) มีความกล้าหาญ กล้ารับความจริง และรู้จักเสียสละ
- 12) มีความขยันหมั่นเพียร และตั้งใจจริง

8) ความกล้าหาญและความเชื่อมั่นในตนเอง

ความกล้าหาญ หมายถึง ความอาจหาญเก่งกล้าไม่กลัว ไม่พรั่นพริ้งต่อศัตรู หรืออุปสรรคใดๆ ไม่ใช่ไม่กล้าทำความชั่ว หรือกล้าแข็งโดยปราศจากเหตุผลที่เรียกว่า กล้าแบบ บ้าบิ่น แต่ต้องเป็นความบ้าอย่างมีเหตุผล หรือกล้าฝ่าฟันอุปสรรคที่ขัดขวางต่อการดำเนินชีวิต

คนกล้าหาญ คือคนที่มีกำลังเข้มแข็ง ไม่กลัวต่อความยากลำบากอุปสรรค อันตรายต่างๆ กล้าพูด กล้าทำในสิ่งในสิ่งที่ถูกต้อง มีเหตุผล กล้ารับผิดชอบเมื่อทำผิด กล้าแสดงความคิดเห็นสนับสนุนหรือโต้แย้ง กล้าช่วยชีวิตผู้อื่นที่ตกอยู่ในอันตรายตามความสามารถและเหมาะสม ตลอดจนกล้าสละชีวิตเพื่อประเทศชาติ เป็นต้น ผู้ที่แสดงความกล้าหาญยอมได้รับการยกย่องว่าเป็น วีรบุรุษ วีรสตรี เช่น พ่อขุนรามคำแหงมหาราช สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระเจ้าตากสินมหาราช ท้าวเทพสตรีท้าวศรีสุนทร พระศรีสุริโยทัย ท้าวสุรนารี และชาวบ้านบางระจัน เป็นต้น ล้วนเป็นผู้มีความกล้าหาญ การเสียสละเลือดเนื้อและชีวิตเพื่อรักษาบ้านเมืองไว้ให้พวกเราได้อยู่อาศัยจนทุกวันนี้

ทุกคนย่อมมีโอกาสแสดงความกล้าหาญได้ตามหน้าที่และความสามารถอาจจะ เริ่มต้นแสดงความกล้าหาญเล็กๆ น้อยๆ ไปจนถึงความกล้าหาญระดับสังคมและประเทศชาติ ผู้มีความกล้าหาญ ย่อมได้รับการยกย่องสรรเสริญตลอดไป

ความเชื่อมั่นในตนเอง คือ ความแน่ใจหรือมั่นใจในความสามารถของตนเองว่าจะกระทำการต่างๆ ได้อย่างถูกต้องและมีเหตุผล ความเชื่อมั่นนี้เป็นเหตุให้คนไม่ประหม่าอายในการแสดงออกต่อหน้าคนหมู่มาก ไม่ว่าจะเป็นการพูด การแสดง หรือการสารัตถ์สิ่งใดก็ตาม

ความกล้าหาญและความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นคุณธรรมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด กล่าวคือ ความเชื่อมั่นในตนเองทำให้คนกล้าตัดสินใจทำในสิ่งที่มีเหตุผล ถูกต้อง ดีงาม มีประโยชน์ คนที่มีคุณธรรมดังกล่าวนี้ ย่อมทำอะไรได้สำเร็จเป็นที่พึงของตนเองและสังคมได้ ส่วนผู้ที่ขาดคุณธรรม ย่อมทำอะไรไม่สำเร็จพึ่งตนเองไม่ได้ กลายเป็นคนซ้ซลาดโลเลในที่สุด

2.4 การสอนคุณธรรมและการปลูกฝังคุณธรรมของโคลเบอร์ก (Kohlberg)

โคลเบอร์ก (Kohlberg) ได้ศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรมอันเป็นผลของการพัฒนาการทางปัญญา เชื่อว่าจริยธรรมหรือความเข้าใจเกี่ยวกับความถูกต้อง เกิดจากการคิดไตร่ตรองตามเหตุผลซึ่งต้องอาศัยวุฒิภาวะทางปัญญา ด้วยเหตุนี้ โคลเบอร์กจึงยึดเอาทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์ทำการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม ได้เป็นทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม ซึ่งสามารถอธิบายให้เข้าใจถึงเหตุผลทางจริยธรรมในแต่ละระดับของพัฒนาการทางจริยธรรมได้ละเอียดกว่าทฤษฎีของเพียเจต์เสนอ คือ โคลเบอร์ก ได้แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมเป็น 3 ระดับ ระดับละ 2 ชั้น รวม 6 ชั้น เริ่มตั้งแต่ขั้นต่ำถึงขั้นสูงสุด ดังนี้

1) ระดับก่อนเกณฑ์ (Preconventional level) เด็กในระดับนี้จะมีการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางวัฒนธรรม และค่านิยมในสิ่งที่ดีและไม่ดี ถูกหรือผิด เพียงเพราะกฎเกณฑ์เท่านั้น มีการลงโทษหรือให้รางวัลเด็ก จะเชื่อหรือทำตามผู้ที่มีอำนาจในการลงโทษหรือให้รางวัลเท่านั้น ระดับนี้เด็กจะมีอายุประมาณ 2 - 10 ปี แบ่งได้ 2 ชั้น ดังนี้

ชั้นที่ 1 หลักการหลบหนีการลงโทษ อายุระหว่าง 2 - 7 ปี (The punishment and obedience orientation) เด็กจะปฏิบัติตามคำสั่งหรือตามกฎเกณฑ์ของผู้มีอำนาจเหนือกว่า เพราะกลัวถูกลงโทษ

ชั้นที่ 2 หลักการแสวงหารางวัล อายุระหว่าง 7 - 10 ปี (The instrumental relative orientation) เด็กจะทำตามกฎเกณฑ์ หรือกระทำการที่เป็นความดีต่างๆ เพราะเห็นว่าเป็นเครื่องมือที่ทำให้ได้สิ่งที่ต้องการ คือ รางวัล คำชมเชย หรือบำเหน็จความชอบโดยไม่คำนึงถึงว่าสิ่งที่ได้ทำนั้นอาจจะไม่ดีหรือไม่มีความคุ้มค่า

2) ระดับตามเกณฑ์ (Conventional level) เด็กในระดับนี้จะรักษากฎเกณฑ์ เพราะต้องการเป็นที่ยอมรับของกลุ่ม ต้องการทำตามที่คาดหวังของบุคคลในครอบครัวหรือบุคคลที่ตนรัก ยึดตัวบุคคลหรือกลุ่มเป็นกฎเกณฑ์ มีความรับผิดชอบต่อกลุ่มและสังคม และพยายามกระทำการที่คนส่วนใหญ่พอใจ เป็นการกระทำตามอย่างกัน ซึ่งพัฒนาการทางจริยธรรมในระดับนี้จะพบในช่วงอายุ 10 - 15 ปี และแบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมนี้ออกเป็น 2 ชั้น ดังนี้

ชั้นที่ 3 หลักการทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ อายุระหว่าง 10 - 13 ปี เด็กในชั้นนี้จะปฏิบัติตามกฎของส่วนรวม หรือทำตามบรรทัดฐานของสังคม เพราะต้องการเป็นที่ยอมรับจากกลุ่ม หรือต้องการให้ผู้อื่นยอมรับว่าตนเองเป็นเด็กดี

ชั้นที่ 4 หลักการทำตามหน้าที่ของสังคม อายุระหว่าง 13 - 16 ปี เด็กในชั้นนี้จะคิดว่า กฎเกณฑ์และข้อบังคับของกลุ่มหรือสังคมเป็นสิ่งที่ดีมีคุณค่า ทุกคนต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เพื่อประโยชน์ของกลุ่ม เด็กในชั้นนี้จึงเลือกการทำหรือไม่กระทำการใด โดยคำนึงถึงการทำตามหน้าที่ ตามกฎเกณฑ์ ข้อบังคับโดยไม่มีการยืดหยุ่น

3) ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (Postconventional level) บุคคลในระดับนี้จะพิจารณาเรื่องต่างๆ อย่างละเอียดลึกซึ้ง และกว้างขวางอย่างมีเหตุผล โดยไม่ยึดหลักเกณฑ์ตายตัว หลักเกณฑ์ที่นำมาใช้พิจารณาจะคำนึงถึงความแตกต่างของสภาพการณ์ ความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเที่ยงธรรม ค่านิยม ตลอดจนคุณค่าทางจริยธรรม ซึ่งจะพบบุคคลที่มีจริยธรรมในระดับสูงกว่ากฎเกณฑ์ในช่วงอายุตั้งแต่ 16 ปีขึ้นไป และสามารถแบ่งเป็น 2 ชั้น ดังนี้

ขั้นที่ 5 หลักการทำตามคำมั่นสัญญา อายุ 16 ปีขึ้นไป บุคคลในขั้นนี้จะพิจารณาเรื่องความถูกต้อง โดยพิจารณาถึงค่านิยมส่วนตัว มีหลักการเกี่ยวกับระเบียบที่มีการตกลงเห็นชอบเป็นเอกฉันท์ ยึดมั่นในสิ่งที่ถูกต้อง ตามกฎหมายเน้นการเป็นประโยชน์ต่อสังคม

ขั้นที่ 6 หลักการยึดอุดมคติสากล วัยผู้ใหญ่ บุคคลในขั้นนี้จะยอมรับในคุณค่าในมนุษย์อย่างสูง โดยถือว่าทุกคนมีสิทธิ์เท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์ ถึงแม้ว่าแต่ละคนมีความแตกต่างระหว่างบุคคลก็ตาม บุคคลในขั้นนี้จึงไม่ถูกเหยียดหยามผู้อื่น แม้เขาจะด้อยกว่าในด้านใดก็ตาม ส่วนการพิจารณาความถูกต้องนั้นจะพิจารณาโดยยึดอุดมคติสากลและคุณธรรมประจำใจ มีความละเอียดต่อการทำชั่ว

โคลเบอร์ก (Kohlberg) เชื่อว่า พัฒนาการของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมจะเป็นไปตามลำดับขั้น จากขั้นที่ 1 ผ่านไปตามลำดับจนถึงขั้นที่ 6 โดยไม่ข้ามขั้น เพราะคนเราจะให้เหตุผลในขั้นต่ำกว่าก่อน ต่อมาเมื่อได้รับประสบการณ์ทางสังคมใหม่ๆ เพิ่มขึ้นหรือสามารถเข้าใจความหมายของประสบการณ์เก่าได้ดีขึ้น จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและเหตุผล ทำให้การให้เหตุผลในขั้นสูงมีมากขึ้น ส่วนเหตุผลในขั้นต่ำกว่าจะใช้น้อยลง อย่างไรก็ตามการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคลจะชะงักอยู่ในขั้นใดขั้นหนึ่งก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถทางสติปัญญา ซึ่งเป็นตัวกำหนดการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคลนั้น

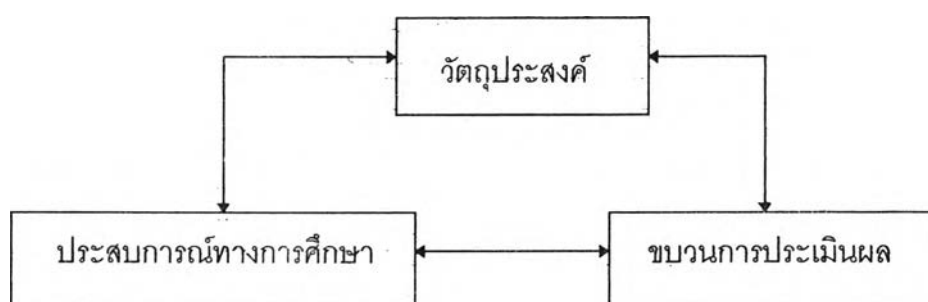
2.5 การตรวจสอบและการประเมินผลคุณธรรม

ตามทฤษฎีของการพัฒนาจริยธรรมที่กล่าวมาข้างต้นก็ดี และลักษณะความเป็นนามธรรมของจริยธรรมเองก็ดี การประเมินผลซึ่งครูพอจะอาศัยเป็นสิ่งสรุปด้านจริยธรรมของนักเรียนอาจทำได้หลายลักษณะ เช่น

- 1) ใช้แบบทดสอบ เน้นใช้ในการประเมินผลความรู้หรือค่านิยมเชิงจริยธรรม
- 2) ใช้แบบสอบถาม ใช้ได้ทั้งการพิจารณาค่านิยมและความคิดของผู้ตอบ
- 3) ใช้แบบวัดทัศนคติ ใช้ประเมินทัศนคติเชิงจริยธรรมโดยเฉพาะ
- 4) ใช้แบบสำรวจหรือแบบบันทึก มักเป็นการประเมิน โดยการเก็บสะสมลักษณะทางจริยธรรมด้านต่างๆ
- 5) ใช้แบบสร้างสถานการณ์จำลอง เป็นการสมมุติเหตุการณ์ แล้วให้นักเรียนคิดตอบโดยอาศัยเหตุผลของตนเอง ยกตัวอย่างเช่น เด็กสองคนทำจานแตก เด็กคนหนึ่งทำแตกไป 6 ใบ เพราะเจตนาจะช่วยแม่ล้างจานเหล่านั้น เด็กคนที่สองทำแตก 3 ใบ เพราะป็นชั้นเก็บจานเล่น ถามว่าเด็กคนไหนควรถูกลงโทษมากกว่ากัน

6) ใช้การสังเกต วิธีนี้อาจจะนับว่าเป็นวิธีที่เหมาะสมที่สุดในเรื่องการประเมินผลด้านจริยธรรมของนักเรียน แต่การที่จะทำให้นักเรียนจริงใจทำได้ยากมากเพราะครูจะต้องสังเกตนักเรียนอย่างละเอียดเป็นรายบุคคลและจะต้องทำเป็นระยะเวลานานพอควร จึงจะเห็นพฤติกรรมที่จะสรุปได้ อย่างไรก็ตามไม่ว่าครูจะพิจารณาเลือกใช้แบบประเมินชนิดใดสำหรับศึกษาการพัฒนาเชิงจริยธรรมด้านใด จุดเน้นก็จะเหมือนกับประเมินการเรียนการสอนในสายวิชาอื่นคือในเรื่องการเรียนการสอนของครูจะต้องตั้งวัตถุประสงค์ให้แน่นอนชัดเจนว่าต้องการสิ่งใดในการพัฒนาตัวนักเรียนจากการเรียน หรือการจัดกิจกรรมด้านจริยศึกษา ยิ่งถ้าสามารถตั้งเป็นวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมที่วัดหรือสังเกตได้ก็ยิ่งเป็นสิ่งที่ดี แล้วจัดประสบการณ์ทางการศึกษาให้สอดคล้องไปกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ด้านการประเมินผลครูผู้สอนควรเลือกขบวนการประเมินผลที่เหมาะสมเช่นกัน เพื่อพิจารณาตรวจสอบความก้าวหน้าของนักเรียนอีกทั้งผู้สอนจะได้ทราบว่าผู้เรียนได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเชิงจริยธรรมไปตามแนวของวัตถุประสงค์ ในการสอนที่ตั้งไว้มากน้อยเหมาะสมเพียงใด ถ้าพบว่านักเรียนยังไม่มีเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างทีคาดหวัง ครูก็ต้องพิจารณาปรับปรุงองค์ประกอบต่างๆ ต่อไป

แผนภูมิที่ 2 กระบวนการพัฒนาและประเมินผลการศึกษา

การประเมินผลจะเป็นเครื่องมือช่วยให้การสอนของครูมีประสิทธิภาพเต็มที่ โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะเกิดในการพัฒนาตัวนักเรียนเป็นสำคัญ

ที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด พอสรุปได้ว่าการประเมินผลด้านจริยธรรมค่อนข้างจะทำได้ยาก และมักจะต้องทำหลายๆ ด้าน ประกอบกันไป เพื่อการสรุปจริยธรรมด้านใดด้านหนึ่ง การประเมินผลก็ไม่ใช่ว่าจะมีวิธีใดที่เหมาะสมวิธีเดียว และใช้ได้กับนักเรียนทุกกลุ่ม ครูจะต้องตระหนักว่าพัฒนาการด้านจริยธรรมของนักเรียนจะแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับวัย ระดับการศึกษา และสิ่งแวดล้อมของเด็กแต่ละคน ดังนั้นการที่ครูจะพิจารณาเลือกวิธีประเมินผลจริยธรรมของนักเรียนจะต้องพิจารณาให้เหมาะสมและรอบคอบ ไม่ใช่มุ่งที่การประเมินผลพฤติกรรมของนักเรียนไปเสียทุกระดับการพัฒนาเชิงจริยธรรม ยิ่งนักเรียนเล็กๆ ด้วยแล้ว การพัฒนาการด้านพฤติกรรมเชิงจริยธรรมอย่างสมบูรณ์เต็มรูปอาจคาดหวังได้น้อยมาก

3. ปรัชญา (Philosophy)

3.1 ความหมายของปรัชญา

คำว่าปรัชญา ความจริงในชีวิตประจำวันของเราก็คงเคยได้ยินและได้ใช้พูดกันอยู่บ้างเช่นที่ว่า ปรัชญาชีวิต ปรัชญาการปกครอง ในกรณีนี้คงหมายถึง หลักการหรือความเชื่อ หรือแนวคิดที่ได้มาจากประสบการณ์การไตร่ตรอง แล้วนำมาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตหรือดำเนินการปกครอง ก็น่าจะอนุมานได้ว่า ได้มีการเข้าใจความหมายของคำว่า ปรัชญาบ้างแล้ว

อย่างไรก็ตามเกี่ยวกับความหมายของคำว่า ปรัชญา ก็ได้มีผู้รู้ได้รวบรวมและอธิบายไว้มาก ซึ่งจะขอนำมากล่าวพอเป็นสังเขป ผู้ศึกษาก็ควรได้ค้นคว้าเพิ่มเติมจากที่ได้อ้างอิงไว้

คำว่า ปรัชญา มาจากคำภาษาอังกฤษว่า Philosophy ก็ควรได้ทำความเข้าใจในรูปศัพท์ที่มาทั้งภาษาอังกฤษและภาษาไทย

ว่า Philosophy ในภาษาอังกฤษนั้นมีรากศัพท์เดิมจากภาษากรีก ชาวกรีกอาจถือได้ว่าเป็นต้นกำเนิดของวิชาปรัชญาของฝ่ายตะวันตก ได้แก่คำว่า Philosophy มาจากคำ 2 คำ คือ

Philo ซึ่งแปลว่า ความรัก ความสนใจ ความเลื่อมใส

Sophia ซึ่งแปลว่า ความรู้ความปราดเปรื่อง

เมื่อรวม 2 คำเข้าด้วยกัน คำว่า Philosophy ก็จะได้ว่า "ความรักในความรู้" (Love of wisdom) หรือความเลื่อมใสในความปราดเปรื่อง ถ้าพิจารณาคำว่า Philosopher ก็น่าจะอนุมานว่า นักปราชญ์

จากความหมายในภาษาอังกฤษ ก็หมายความว่า การมีความรักในความรู้ หรือรักรักในความรู้ ก็ย่อมจะมีความตั้งใจในการที่จะแสวงหาความรู้อยู่เป็นเนืองนิจ เมื่อเสาะแสวงหาแล้วก็จะได้พบกับ "ความจริง" เราจะเห็นได้ในกรีกอันเป็นรากเหง้าปรัชญาตะวันตกที่ผู้รักในความรู้พยายามเสาะแสวงหา เช่น ทาเลส, ปลาโต, อาริสโตเติล ส่วนคำตอบหรือความรู้ที่ท่านเหล่านั้นหามาได้ ก็ได้รับการยกย่องว่าเป็น Philosophy จนทุกวันนี้ แม้อาจมีนักปรัชญาสมัยต่อๆ มาได้หา "ความรู้ความจริง" มาหักล้างบ้างก็ตาม และทำให้เราได้พบว่าปรัชญาตะวันตกนั้นมีได้สำคัญอยู่ที่ "คำตอบ"

(Final answer) แต่อยู่ที่ "การค้นหา" (Search) และความพยายามที่จะเข้าใจในสิ่งที่ตนอยากรู้แล้ว ใฝ่หาคำตอบที่ตนอยากรู้ (ปรีชา เศรษฐีธร, 2533)

ส่วนคำว่า "ปรัชญา" ในรูปศัพท์ภาษาไทยนั้น ส. ศิวรักษ์ (2516 อ้างถึงใน ปรีชา เศรษฐีธร, 2533) ได้อธิบายไว้ว่าเข้าใจว่า พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ทรงบัญญัติขึ้นจากคำภาษาอังกฤษ Philosophy เป็นการบัญญัติศัพท์เพื่อให้มีคำที่จะใช้ในภาษาไทยพอเทียบเคียงได้โดยอนุโลม ความหมายคงไม่ตรงกันอย่างแท้จริงมากนัก

คำว่า ปรัชญา เป็นคำสันสกฤต ประกอบด้วยศัพท์ 2 ศัพท์ คือ

ปร แปลว่า ไกล สูงสุด ประเสริฐ

ชฺญา แปลว่า ความรู้

เมื่อรวมกันแล้วก็ได้ความหมายว่า ปรัชญา หมายถึง "ความรู้อันประเสริฐ"

จากที่ยกมานี้อาจทำให้เรามองเห็นความหมายของคำที่แตกต่างกันอยู่ คือ "Philosophy" (ความรักในความรู้) กับคำว่า ปรัชญา (ความรู้อันประเสริฐ) แต่ก็พอจะอธิบายถึงความเกี่ยวกันได้ (ปรีชา เศรษฐีธร, 2533) คือ

ความรู้เกิดจาก "ความอยากรู้" ปกติเนื่องจากเราอยากรู้อะไรสักอย่าง เราก็พยายามที่จะรู้ แต่ความรู้ทุกชนิดย่อมไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อเราหาความรู้ในสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้ว เราพยายามจะหาความรู้ในสิ่งอื่นๆ ต่อไปโดยลำดับ ดังนั้น การหาความรู้จึงนับว่ายังไม่บรรลุถึงขีดสุด ถ้าเมื่อเราบรรลุถึงความรู้ขั้นที่สุดนั้นแล้ว ความอยากรู้ก็ย่อมสูญหายไปเพราะไม่มีสิ่งใดที่เหลือไว้สำหรับจะให้เราอยากรู้ต่อไป คือว่า ความรู้ขั้นเป็นขั้นที่สุดนั้นนับได้ว่า "เป็นความรู้อันประเสริฐ" โดยแท้จริง

ดังนั้น ก็คงจะพูดให้ตรงกันได้ว่า คำว่า "ปรัชญา" เราถือว่าเป็นคำแปลจากคำว่า "Philosophy" เป็นการกำหนดการสื่อความหมายระหว่างสองภาษาโดยอนุโลม

ยังมีผู้พยายามที่จะให้คำนิยามเพื่อความกระจ่างชัดในความหมายของปรัชญาไปต่างกัน ดังต่อไปนี้

Carter V. Good กล่าวว่า ปรัชญา คือศาสตร์ที่มีวัตถุประสงค์ในการที่จะจัดหมวดหมู่ ความรู้สาขาต่างๆ เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการอธิบาย หรือเข้าใจข้อเท็จจริงต่างๆ ได้อย่าง

สมบูรณ์ ซึ่งประกอบไปด้วยตรรกวิทยา จริยศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ อภิปรัชญา และศาสตร์ที่ว่าด้วยความรู้ของมนุษย์

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525

ปรัชญา (ปรัตยา) น. วิชาที่ว่าด้วยหลักแห่งความรู้และความจริง

วิทย์ วิศทเวทย์ (2520) กล่าวว่า ปรัชญา เป็นวิชาที่มุ่งศึกษาค้นหาความจริงอันเป็นที่สุด เป็นการศึกษาอะไรคือของจริงแท้

วิจิตร ศรีสอ้าน (2519) กล่าวว่า ปรัชญาคือ ความรักในความรู้และการแสวงหาความรู้ เมื่อแสวงหาแล้วก็จะพบความจริงที่เรียกว่า สัจธรรม

อมร โสภณวิเศษฐวงศ์ (2514) กล่าวว่า ปรัชญาคือ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่ประมวลไว้ อย่างสมบูรณ์ วิทยาศาสตร์สาขาต่างๆ นั้น คือความรู้ที่ประมวลไว้เป็นส่วนๆ ปรัชญารวบรวมและจัดความรู้เหล่านี้ให้เป็นระบบสมบูรณ์ วิทยาศาสตร์สำรวจเพียงผิวพื้นของความแท้จริง ปรัชญาพยายามสืบค้นถึงสิ่งเหล่านี้จนถึงแก่นปรัชญาจึงว่าด้วยคุณค่าทางปัญญา จริยศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ และศาสนา

ปรัชญา มีความหมายดังกล่าวมาแล้ว จึงนำไปให้ประกอบวิชาต่างๆ ถ้านำไปประกอบวิชาใดก็ไปเป็นหลักของวิชานั้นไป เช่น ปรัชญาการศึกษา ปรัชญาศาสนา ปรัชญาการเมือง เป็นต้น ไม่ว่าจะปรัชญาอะไรก็ตาม จะต้องยึดถือหลักปรัชญาทั่วไปด้วยกันทั้งสิ้นแล้วจึงนำหลักปรัชญาทั่วไปไปประกอบวิชาการสาขานั้น เช่น วิชาใดที่กล่าวถึงวิญญาณหรือจิต ก็เรียกปรัชญาจิตนิยม หรืออุดมคตินิยม ถ้าวิชาที่เกี่ยวกับเรื่องวัตถุ หรือลักษณะสภาพของสิ่งของที่แท้จริง เรียกว่า ปรัชญาสัจนิยม ถ้าวิชาใดๆ เกี่ยวกับจิตบ้าง วัตถุบ้าง โดยคำนึงถึงค่านิยม ก็เรียกว่า ปรัชญาปฏิบัตินิยม

3.2 ลักษณะของปรัชญา

ถ้าเราจำเป็นจะต้องพิจารณาอะไรเป็นปรัชญา เราอาจพิจารณาจากคุณลักษณะ (ปรีชา เศรษฐีธร, 2533) ดังนี้

1. ปรัชญา เป็นวิชาที่ว่าด้วยสภาพอันเป็นที่สุด (Ultimate) คือ พยายามค้นหาสิ่งที่เป็นจริงที่สิ้นสุด หรือภาวะที่แท้จริงสูงสุด (Ultimate Reality) ของสิ่งทั้งหลาย หรือพูดอีกนัยหนึ่งว่า

ปรัชญา เป็นการศึกษาเพื่อให้รู้สิ่งที่ เป็นนิรันดร และธรรมชาติของสิ่งที่ เป็นจริง ของสิ่งทั้งหลาย ซึ่งไม่มีอะไรแท้จริงยิ่งกว่าสิ่งนั้น

2. ลักษณะของปรัชญา ไม่ใช่เป็นเรื่องของข้อเท็จจริง แต่เป็นการพยายามเข้าถึงความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลาย

3. ปรัชญา ไม่มองโลกแยกเป็นส่วนๆ เหมือนวิทยาศาสตร์ แต่พยายามมองความแท้จริงทั้งหมดโดยส่วนรวม และจะเป็นการศึกษาเพื่อหาคำตอบเพิ่มเติมให้กับวิทยาการแขนงต่างๆ

4. ปรัชญา อาจนำเอาข้อสรุปทางวิทยาศาสตร์สาขาต่างๆ มาผสมผสานกัน โดยสืบค้นเนื้อแท้ของความคิดทางวิทยาศาสตร์อีกทีหนึ่ง

กล่าวโดยสรุป ลักษณะของวิชาปรัชญาก็คือ เมื่อปรัชญาจะพิจารณาเรื่องใดๆ ก็ตามจะทำในลักษณะที่มีความสมบูรณ์ที่สุด (Totality) และจะพิจารณาศึกษาเรื่องนั้นๆ อย่างกว้างขวางที่สุด (Generality) และจะศึกษาเพื่อให้ได้คำตอบในขั้นสูงสุด (Ultimateness) เพื่อให้เกิดความเข้าใจยิ่งขึ้น

3.3 ประโยชน์ของปรัชญา

บุญเลิศ นาคแก้วและนางเยาว์ สุขพันธ์ (2522) กล่าวว่า ถ้าจะถามว่าเรียนวิชาปรัชญาแล้วได้ความรู้อะไรบ้าง ก็จะตอบได้ว่ารู้ปัญหาที่ยังแก้ไม่ตก ปัญหาที่ว่านี้จะเป็นปัญหาอะไรก็ได้ อาจจะเป็นปัญหาต่างๆ เกี่ยวกับชีวิตประจำวันของเรานี้เอง เช่น คนคืออะไร ตายแล้วเป็นอย่างไร ความดีคืออะไร มาตรการใดเรียกว่า ยุติธรรม เวลาเป็นอะไรแน่ เวลาหวนกลับไม่ได้จริงหรือ ศาสนาคืออะไร ทำไมเราต้องเคารพคำสอนของศาสนา พระเทศน์บางทีก็ไม่ตรงกัน เราควรปฏิบัติตามคำสอนของพระแค่ไหน ในเรื่องใดบ้าง ทำไมคนเราจึงต้องเชื่อคำสอนของศาสดา ศาสดามีอยู่หลายองค์ด้วยกันเราควรเชื่อองค์ไหน เชื่ออย่างไร และทำไมจึงต้องเชื่ออาจจะเป็นปัญหาใดๆ ที่มีในวิชาต่างๆ แล้วยังหาคำตอบแน่นอนไม่ได้ เช่น เอกภพมีกำเนิดมาอย่างไร มนุษย์เรามีความรู้ได้อย่างไร และรู้ตรงกับความเป็นจริงหรือไม่ สุตรคณิตศาสตร์ อาจจะขัดแย้งกันหรือไม่ การปกครองระบบไหนดีที่สุด เพราะอะไร สสารและพลังงานเป็นอะไรกันแน่ เหล่านี้เป็นปัญหาซึ่งต้องการความรู้ในวิชาสาขานั้นๆ จึงจะเข้าใจปัญหาได้อย่างแท้จริง และสาขาดังกล่าวนั้นไม่สามารถให้คำตอบที่แน่นอนตายตัวได้ จึงนับว่าเป็นปัญหาปรัชญา เพราะยังแก้ไม่ตก

ในเมื่อปัญหาปรัชญาเป็นปัญหาที่แก้ไม่ตก ไม่ว่าจะ เป็นปัญหาสามัญ หรือปัญหาทางวิชาการ นักปรัชญาและนักศึกษาศาสตร์จะต้องพยายามรู้ต่อไปว่า ปัญหาแต่ละปัญหานี้ มีคำตอบ

โตบ้างที่พอจะรับฟังได้ เรียกว่า เป็นคำตอบที่เป็นไปได้ จะนับว่าเป็นคำตอบที่เป็นไปได้ ก็ต้องมี เหตุผลสนับสนุนให้เห็นว่าเป็นไปได้ หรืออย่างน้อยก็ต้องไม่ขัดแย้งในตัวเอง และไม่ไร้ความหมาย เช่น ถ้าพูดว่า สสารเป็นสิ่งอยู่หนึ่งที่กำลังเคลื่อนที่ ถ้าเข้าใจความหมายธรรมดาๆ จะเห็นว่า เป็น คำพูดที่ขัดแย้งกันในตัวควรสังเกตไว้ด้วยว่า บางทีนักปราชญ์ใช้คำพูดแปลกๆ ก็ให้เข้าใจเถิดว่า มิได้ มี ความหมายอย่างธรรมดา นักปราชญ์ใช้คำพูดสะดุดใจเพื่อให้ขบคิดเท่านั้น ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ประโยชน์ที่ได้รับจากการเรียนปรัชญาได้ 2 อย่างคือ เพื่อรู้จักปัญหาที่ยังเป็นปัญหาและเพื่อคำตอบ ทุกคำตอบที่เป็นไปได้

3.4 ประเภทของปรัชญา

ปรัชญาเป็นวิชาที่ว่าด้วยหลักแห่งความรู้และความจริง ในการแบ่งประเภทของของปรัชญา นั้นสามารถจำแนกได้หลายลักษณะ สำหรับการวิจัยครั้งนี้จะกล่าวถึงปรัชญาทั้ง 8 ประเภท คือ สสารัตถนิยม จิตนิยม พิพัฒนาิยม นิรันตรนิยม ปฏิรูปนิยม สัจนิยม ประสบการณ์นิยม และ อัตถิภาวนิยม

3.4.1 ปรัชญาสารัตถนิยม (Essentialism)

คำว่า สารัตถนิยม หรือ Essence หมายถึง สาระหรือเนื้อหาที่เป็นหลักเป็น แก่นเป็นสิ่งสำคัญ ปรัชญาสารัตถนิยม เป็นปรัชญาที่ยึดเนื้อหา (Subject Matter) เป็นหลักสำคัญ ของการศึกษาและเนื้อหาที่สำคัญ (Essential subject - matter) นั่นก็ต้อง เน้นเนื้อหาที่ได้มาจาก มรดกทางวัฒนธรรมของเรา (ไพฑูริย์ สีนลารัตน์, 2523) เช่นเดียวกับ สาลี ทองอิฐ (2541) ได้ กล่าวไว้ว่า ปรัชญาสารัตถนิยม ให้ความสำคัญต่อสาระหรือเนื้อหาเป็นอย่างมากและที่สำคัญ คือเน้น เนื้อหาที่เป็นข้อความรู้ที่เป็นที่ยอมรับยึดถือกันมากตั้งแต่อดีต ปรัชญานี้มุ่งอนุรักษ์และสืบทอดมรดก ทางวัฒนธรรมที่ดั่งามของสังคม ให้แก่คนรุ่นหลัง เป็นปรัชญาที่เน้นเนื้อหาสาระการฝึกฝนความรู้ ความชำนาญ และความเชื่อมั่นของสังคม

3.4.2 ปรัชญาจิตนิยม (Idealism)

นักการศึกษาของทั้งในประเทศและต่างประเทศได้ให้คำจำกัดความไว้มากมาย พอจะสรุปได้ว่า จิตนิยม ยึดถือเรื่องจิตเป็นสำคัญกว่าสิ่งอื่นใด สิ่งต่างๆ หรือมวลประสบการณ์ต่างๆ จะเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับการรับรู้ของจิต

ความจริงแนวคิดจิตนิยมนี้ มีมาก่อนสมัยนักปราชญ์เพลโต แต่เพลโตก็ได้รับการยกย่องว่าเป็น “บิดาของนักปรัชญาฝ่ายจิตนิยม” ที่สำคัญในเรื่องนี้ เพลโตได้สร้างทฤษฎีแบบ (From) เพื่อจะนำมาอธิบายสภาวะของความจริงสูงสุด และได้มีนักปรัชญาอื่นๆ นำไปค้นคิดติดต่อคือตามแนวคิดจิตนิยมแบบเพลโต เราแบ่งสิ่งที่เป็นจริงออกเป็น 2 ลักษณะ คือ สิ่งปรากฏให้เป็น (Apparent) กับสิ่งเป็นจริงหรือความเป็นจริง (The real) สิ่งปรากฏให้เห็นก็คือ ที่เราได้พบในชีวิตประจำวัน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ความไม่แน่นอนของโลกหรือความเปลี่ยนแปลงทุกซ์สุข ส่วนโลกแห่งความเป็นจริงนั้น ลักษณะเหล่านั้นที่กล่าวมาแล้วไม่มี แต่เป็นโลกแห่งจิตภาพ หรือโลกของความคิด เป็นโลกแห่งความอมตะ ความจริงที่ถาวรมีระเบียบแบบแผนและมักจะได้รับการยกย่องในเรื่อง “คุณค่า” ว่าโลกแห่งจิตมีคุณค่าสูงกว่าโลกแห่งวัตถุสสาร (ปรีชา เศรษฐีธร, 2533)

สำลี ทองธิว (2541) กล่าวว่า ปรัชญาจิตนิยมเน้นการพัฒนาสติปัญญาเชิงความลึกซึ้งของคุณธรรมและความจำและจิตใจ อบรมสั่งสอนในเรื่องคุณค่าจะต้องยึดหลัก “ดำเนินรอยตามแบบอย่างของอัสตาสมบูรณ” ทั้งนี้เพื่อให้ยอมรับค่านิยมที่สังคมเห็นว่าถูกต้อง และเห็นสิ่งที่ดีงามที่ทุกคนจะต้องยึดถือและปฏิบัติไปในแนวทิศทางเดียวกันอย่างเคร่งครัด

3.4.3 ปรัชญาพัฒน์นิยม (Progressivism)

พัฒน์นิยม (Progressivism) หมายถึง ความก้าวหน้า เปลี่ยนแปลงไม่หยุดอยู่กับที่ ปรัชญานี้มีความเชื่อว่า สาระสำคัญและความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลายมิได้คงที่หรือหยุดนิ่ง หากแต่จะเปลี่ยนแปลงแปรสภาพไปตามกาลเวลาของสิ่งแวดล้อม จะเห็นได้ว่า องค์ประกอบที่มีอิทธิพลสูงสุดในการกำหนดรูปแบบของวัฒนธรรมและสังคมนั้น ไม่ใช่ค่านิยมหรือจารีตประเพณีดั้งเดิม หากแต่เป็นเทคโนโลยี การค้นคว้าและประสบการณ์ของมนุษย์ที่ได้รับมาจากการที่ได้เห็นประจักษ์และรับรู้มาจากโลกแห่งความเป็นจริง (บรรจง จันทรสา, 2522)

สำลี ทองธิว (2541) กล่าวไว้ว่า ปรัชญาพัฒน์นิยม เน้นความสนใจของแต่ละบุคคลที่มีความแตกต่างกันไปตามวัยและประสบการณ์ในแต่ละกลุ่มอายุของเด็ก และเน้นความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับสังคมปัจจุบัน และเน้นพัฒนาคนในทุกๆ ด้าน คือ ด้านร่างกาย สังคม อารมณ์ และจิตใจ

3.4.4 ปรัชญาานิรันตรนิยม (Perennialism)

คำว่า "นิรันตรนิยม" ประกอบด้วยคำว่า "นิร + อันตร + นิยม ในภาษาไทย แปลมาจาก คำว่า "Perennialism" ซึ่งมาจากคำว่า Perennial + ism คำว่า Perennial มีความหมายว่า Lasting or Continuing Through the Year หรือมีความหมายตรงกับคำว่า Everlasting แปลว่า คงมีอยู่ตลอดไปหรือคงมีอยู่ชั่วนิรันตร (ทองปลิว ชมชื่น, 2519) ปรัชญาแนวนี้เชื่อว่า การศึกษาควรจะได้สอนสิ่งซึ่งเป็นนิรันตรไม่เปลี่ยนแปลง มีคุณค่าไม่ว่าจะเป็นยุคสมัยใด ก็คือ สิ่งที่มีคุณค่าในสมัยกลางของยุโรป ได้แก่ คุณค่าของเหตุผลและคุณค่าของศาสนาอันเป็นแหล่งสำคัญของ ปรัชญาานิรันตรนิยม ปรัชญาแนวนี้เน้นเนื้อหาในฐานะเครื่องมือเพื่อพัฒนาเหตุผลและสติปัญญาในตัวคน (สำลี ทองธิว, 2541) ปรัชญาแนวนี้ยึดหลัก "สมรรถภาพในการคิดอย่างมีเหตุผล" (Faculty of Reason) และใช้การศึกษาพัฒนาสิ่งนี้ก่อนสิ่งอื่น เมื่อคนมีเหตุผลก็หมายถึงว่า "วุฒิปัญญา" (Intellect) สามารถที่จะดูแลตัวเองได้ ตลอดจนสามารถควบคุมตัวเองในการเรียนรู้ขั้นสูงต่อไปได้ (บรรจง จันทรสา, 2522)

3.4.5 ปรัชญาปฏิรูปนิยม (Reconstructionism)

ปรัชญาปฏิรูปนิยม ได้วิวัฒนาการมาจากปรัชญาพิพัฒนนิยม แต่ก้าวหน้าไปถึงขั้นให้ผู้เรียนเป็นผู้นำสังคมให้พัฒนาสังคม โดยมีวัตถุประสงค์ในอันที่จะสร้างสังคมใหม่เป็นสังคมให้อุดมคติ (ฐิติพงษ์ ธรรมานุสรณ์, 2522) และปรัชญาแนวนี้ยังเน้นความสัมพันธ์ในเชิงลึก คือการสร้างคนให้มีความรู้ ความสามารถพอที่จะออกไปช่วยปรับปรุงพัฒนาและปฏิรูปสังคมได้ต่อไป (สำลี ทองธิว, 2541)

3.4.6 ปรัชญาสัจนิยม (Realism)

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว ปรัชญาสัจนิยมได้เน้นเรื่องความแท้จริงว่า เป็นเรื่องของ สสาร (Reality of matter) หมายความว่า สิ่งที่ปรัชญานี้จะเชื่อว่าอะไรเป็นความแท้จริงนั้น จะต้องเป็นวัตถุนิสัย มีลักษณะเป็นสิ่งของ (Material) มีความเชื่อถือได้ เป็นหลักฐานที่สังเกตเห็นได้ว่า มีอยู่จริง มีการทดสอบและทดลองได้ว่ามีความแน่นอน (Validity) หรือมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงได้น้อยที่สุด มีลักษณะเป็นกายภาพ หรือเป็นรูปธรรมจะต้องเป็นสิ่งที่แท้จริงและคงอยู่ตลอดไป ไม่ใช่เกิดจากความรู้สึกประทับใจหรือค่านิยมใดๆ เช่น ภูเขา ต้นไม้ สัตว์ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่เป็น เรื่องความคิดของจิตใจของผู้สังเกต แต่ละบุคคลว่าเป็นอะไร มันคงมีอยู่ตามแนวทางของมัน ซึ่งมี

ความเป็นอิสระจากจิตหรือวิญญาณต่างๆ ปรัชญานี้แยกออกเป็น 2 พวก (ปรีชา เศรษฐีธร, 2533) คือ

1. ความแท้จริงที่ยึดเหตุผล (Rational Realism)
2. ความแท้จริงของธรรมชาติและวิทยาศาสตร์ (Natural and Scientific Realism)

สำลี ทองธิว (2541) กล่าวไว้ว่า ปรัชญาสัจนิยม ให้ความสำคัญกับสิ่งที่เห็นได้ด้วยตา สัมผัสได้ พิสูจน์ได้ คนในกลุ่มนี้มองเห็นสิ่งต่างๆ ในโลกจริงตามสภาพธรรมชาติของตัวมัน ดังนั้นถ้าเราได้เห็น สังเกตและติดตามพฤติกรรมของมันจะสามารถเข้าใจถึงสัจธรรมของสิ่งนั้นก่อนเกิดการเรียนรู้ขึ้นจึงเท่ากับเป็นการเรียนรู้จากของจริงและสามารถพิสูจน์ความต่อเนื่องความเป็นเหตุเป็นผลของความจริงนั้นๆ ได้

ปรัชญาสัจนิยม มีภูมิหลังและการคาดการณ์ที่แน่นอน ซึ่งมีผลต่อกระบวนการในห้องเรียน และการเตรียมตำราต่างๆ

3.4.7 ปรัชญาประสบการณ์นิยม (Experimentalism)

ฝ่ายประสบการณ์นิยมเชื่อว่า ความเป็นจริงนั้นคือ “ประสบการณ์” ความรู้ที่ถูกต้องหรือความจริงนั้นจะต้องเป็นสิ่งที่เมื่อนำไปใช้แล้วได้ผล หมายความว่า การคาดคะเน หรือสมมติฐานที่เราตั้งขึ้นมานั้นย่อมจะถือว่า “เป็นจริง” หรือ “ถูกต้อง” ยังไม่ได้จนกว่าจะได้ทดสอบเสียก่อน หรือกล่าวโดยสรุปเป็นข้อว่า (ปรีชา เศรษฐีธร, 2533)

1. การรับรู้ของมนุษย์นั้นเป็นกระบวนการที่ลักษณะ “ปลายเปิด” คือเป็นกิจกรรมที่จะต้องดำเนินไปอยู่เสมอไม่มีการหยุดนิ่ง ไม่มีระดับสูงสุดของความรู้ ไม่มีระดับความรู้ที่ถาวรตายตัว ยังจะต้องค้นหาคำตอบ ที่ดีกว่าได้อีก ตรรกะเท่าชีวิตของคนเรายังคงอยู่
2. ความรู้นั้นไม่จำเป็นจะต้องมีไว้เพื่อประเทืองอารมณ์ หรือช่วยให้คนเกิดความสุขสบายใจ แต่สนใจในความรู้ความจริงในการดำรงชีวิตของมนุษย์และความจริงที่นำไปใช้แล้วได้ผล
3. ความรู้ฝ่ายประสบการณ์นิยมนั้นเป็นสาธารณะคือเป็นความรู้ที่เปิดเผย ทุกคนเป็นประโยชน์ต่อมวลชนทั่วไป ใครก็สามารถนำประสบการณ์นั้นไปปฏิบัติไปทดสอบได้ต่างก็ยืนยันความถูกต้องได้ จึงจะเรียกว่าเป็นความรู้อย่างแท้จริง

สำลี ทองธิว (2541) กล่าวไว้ว่า ปรัชญาประสบการณ์นิยม มองว่าสิ่งที่เป็นความจริงสูงสุด และมีค่ามากที่สุดไม่ใช่สิ่งของ หรือความคิด แต่เป็นกระบวนการ การที่คนเข้าไปอยู่

ในประสบการณ์อะไรสักอย่างหนึ่ง ก็เท่ากับว่ากำลังได้เห็น ได้สัมผัสกับของสิ่งที่เป็นของจริงอยู่แล้ว ดังนั้นกระบวนการจึงเป็นสิ่งที่ทำให้คนได้ปฏิสัมพันธ์นี้คือความจริง

3.4.8 ปรัชญาอัตถิภาวนิยม (Existentialism)

คำว่า “อัตถิภาวะ” มาจากศัพท์มคธคือคำว่า อัตถิ แปลว่า เป็นอยู่รวมกับ คำว่า ภาวะ แปลว่า สภาพ ซึ่งคำว่า อัตถิภาวะ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Existence แปลว่า ความมีอยู่ ปรัชญาอัตถิภาวนิยม เป็นปรัชญาที่มุ่งเสริมสร้างให้มนุษย์มีเสรีภาพในการเลือก และรู้จักใช้เสรีภาพในการเลือกอย่างรับผิดชอบในตัวเอง (กิริติ บุญเจือ, 2522)

สำลี ทองธิว (2541) กล่าวไว้ว่า ปรัชญาอัตถิภาวนิยม เน้นความสำคัญของปัจเจกบุคคลเป็นสำคัญสาระที่แท้ของความเป็นคนอยู่ที่การค้นหาความจริงเพื่อตัวของเขาเอง เพื่อตอบสนองของความต้องการและความพึงพอใจของเขาเอง

3.5 กระบวนการเรียนการสอนตามแนวปรัชญา

ปรัชญาแต่ละประเภทมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้นกระบวนการเรียนการสอนจึงแตกต่างกันออกไปตามลักษณะของปรัชญาประเภทนั้นๆ ซึ่งนักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนการสอนตามลักษณะของปรัชญาแต่ละประเภท สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

3.5.1 ปรัชญาสารัตถนิยม (Essentialism)

ไพฑูรย์ สิ้นลารัตน์ (2523) กล่าวว่า กระบวนการเรียนการสอนของปรัชญาแนวสารัตถนิยมนี้ขึ้นอยู่กับครูเป็นสำคัญ (Teacher - centered Approach) คือ ครูเป็นผู้อธิบายชี้แจงให้นักเรียนเข้าใจตามให้ได้ เน้นวิธีการสอนแบบบรรยายเป็นหลัก การถามตอบในห้องเรียนเป็นการถามตอบเพื่อทำความเข้าใจเป็นใหญ่ ไม่ใช่การแลกเปลี่ยนความเห็นหรือโต้แย้ง การสอนเน้นภาคทฤษฎี มากกว่าการปฏิบัติ ครูสอนเนื้อหาสาระต่างๆ ให้นักเรียนมีหน้าที่ท่องจำ ในการสอนจะคำนึงถึง มาตรฐานทางวิชาการมากกว่าความแตกต่างระหว่างบุคคล และอบรมเด็กให้อยู่ในระเบียบวินัยอันดีงามอยู่ในกรอบของวัฒนธรรม

ผู้สอนเป็นผู้กำหนดตัดสินใจและคัดเลือกสิ่งที่เห็นว่าผู้เรียนควรจะเรียน ผู้เรียนจะเป็นผู้รับ ผู้ฟัง ฝึกฝนตนเองให้เกิดความเข้าใจและเชี่ยวชาญในสิ่งที่เรียน ส่วนวิธีการจัดการเรียนการสอนใช้วิธีการเรียนรู้จากครูและตำราเป็นการบรรยาย ชักถาม เพื่อให้เกิดความเข้าใจเนื้อหา มากกว่าการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน

3.5.2 ปรัชญาจิตนิยม (Idealism)

กระบวนการของการให้การศึกษาตามแนวปรัชญาจิตนิยมเน้นประสบการณ์มากกว่าธรรมชาติและตนเองมากกว่าข้อเท็จจริง เพราะฉะนั้น ปรัชญาจิตนิยม จึงถือว่าการไปการศึกษาคือการพัฒนาจากภายใน ปรัชญาแนวนี้ได้อธิบายว่า ห้องเรียนนั้นเป็นเหมือนสนามชุมนุมชนของบุคลิภาพต่างๆ และในการชุมนุมนี้ ก็จะประกอบด้วยนักเรียนที่มีพร้อมทางด้านการศึกษาบ้างน้อยบ้าง ตามลักษณะของ ตนเองจากการชุมนุมนี้ ก็จะมีการถ่ายทอดประสบการณ์ให้แก่กันและกันตามสมควร แก่ความสามารถของตนเอง นักเรียนจะได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของกันและกัน โดยวิธีการนี้นักเรียนก็จะได้มีความรู้กว้างขวางและลึกซึ้งมากขึ้นตามลำดับ

วิธีการสอนของนักจิตนิยม นั้นไม่ยึดหลัก "Logic of Facts" แต่วัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ ช่วยให้นักเรียนพบกับความจริงลึกซึ้งตามลำดับ โดยกระตุ้นให้นักเรียนได้เห็นว่าคุณสมบัติเหนือประสบการณ์จะช่วยให้พบกับแสงสว่างที่แจ่มใสมยิ่งขึ้น

นักจิตนิยม ไม่ยอมรับวิธีการสอนแบบบรรยายตลอด (Straight Lecture Method) แต่ยอมรับวิธีการอภิปราย (Discussion Method)

วัตถุประสงค์ของวิธีสอนแบบจิตนิยม คือ ให้สามารถนำครูและนักเรียนให้พบกับความคิดสร้างสรรค์มากยิ่งขึ้น เพื่อที่จะให้ก้าวหน้าไปถึงจุดซึ่งสามารถจะรู้เองได้และวิธีสอนนี้เหมือนจะเป็นแนวทางให้ครูและนักเรียนได้บรรลุถึงจุดสูงสุด ซึ่งยอมรับว่าเป็นค่านิยม (Values)

3.5.3 ปรัชญาพัฒนานิยม (Progressivism)

วิธีการจัดการเรียนการสอน ถือว่าผู้เรียนมีบทบาทด้วยตนเองมากที่สุด การเรียนจึงควรเป็นเรื่องของการกระทำ (Doing) มากกว่าความรู้ (Knowing) ผู้เรียนจะกระตือรือร้นใน

การเรียนรู้มากกว่าคอยแต่รับอยู่เฉยๆ วิธีการเรียนพอสรุปได้ดังนี้คือ การจัดชั้นเรียนให้เป็นชุมชนหรือสังคมอย่างหนึ่ง เปิดโอกาสให้ทุกคนซึ่งเป็นสมาชิกได้มีโอกาสร่วมแสดงความคิดเห็น โดยใช้หลักการประชาธิปไตย ทุกคนร่วมกันคิด ร่วมกันทำ โดยเริ่มจากวิธีการอภิปรายปรึกษา วางแผนและร่วมมือทำงานด้วยกันเป็นหลัก ส่วนงานที่สอนนิยมจัดทำในรูปโครงการต่างๆ เพื่อให้ให้นักเรียนได้ร่วมกันวางแผนเป็นเรื่องๆ ไป (ภิญโญ สาร, 2530)

ปรัชญาแนวนี้ ให้ความสำคัญแก่ผู้เรียนกล่าวคือ มุ่งพัฒนาบุคคลให้รู้จักแก้ปัญหา ปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เน้นในเรื่องของชีวิตประจำวัน โดยพิจารณาจากความต้องการและความสนใจด้วยระบบประชาธิปไตยของกลุ่ม ผู้สอนมีหน้าที่คอยให้คำแนะนำปรึกษาและเป็นผู้ประสานงานเพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาตามลักษณะพิเศษของแต่ละคน ผู้เรียนจะเป็นผู้แสวงหาความรู้และประสบการณ์ด้วยตนเอง วิธีการจัดการเรียนการสอนจะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนร่วมมือจัดกิจกรรมและลงมือปฏิบัติกิจกรรมแก้ปัญหาด้วยตนเอง

3.5.4 ปรัชญานิรันดรนิยม (Perennialism)

ปรัชญาแนวนิรันดรนิยมยึดหลัก “สมรรถภาพในการคิดอย่างมีเหตุผล” (Faculty of Reason) และใช้การศึกษาพัฒนาสิ่งนี้ก่อนสิ่งอื่น เมื่อคนมีเหตุผลก็หมายถึงว่า “วุฒิปัญญา (Intellect) สามารถที่จะดูแลตัวเองได้ ตลอดจนสามารถควบคุมตัวเองในการเรียนรู้ขั้นสูงต่อไปได้ (บวรจจ จันทรสา, 2522) วิธีการเรียนที่สำคัญจึงเป็นการใช้เหตุผล อภิปราย ถกเถียง ได้แย้งกัน โดย ผู้สอนมีบทบาทในการนำอภิปรายทั้งประเด็นสำหรับการถกเถียงและตั้งปัญหาให้ ผู้เรียนตอบหรืออภิปราย คอยยั่วๆ แย้งหรือสนับสนุนให้ผู้เรียนได้ใช้ความรู้ ความคิดและสติปัญญาของตนเองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ (ไพฑูริย์ สินลารัตน์, 2523) ดังนั้นครูเป็นศูนย์กลางของการเรียน เป็นบุคคลสำคัญในการตัดสินใจเลือกเนื้อหาและวิธีการสอน นักเรียนมีหน้าที่รับและทำตามที่ครูแนะนำ ห้องเรียนจะต้องจัดอย่างมีระเบียบและสะอาดอยู่เสมอ (ศุภร ศรีแสน, 2526)

ปรัชญาแนวนี้ มุ่งพัฒนาด้านสติปัญญา ความมีเหตุผลและจริยธรรม หลักสูตรเน้นการอ่านออกเขียนได้และคิดเลขเป็น ครูเป็นศูนย์กลางในการเรียน เป็นผู้ดูแลรักษาระเบียบวินัย และควบคุมความประพฤติของผู้เรียน ผู้เรียนจะต้องฝึกฝนแสดงเหตุผล แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและมีความแม่นยำในเนื้อหาวิชาต่างๆ วิธีการจัดการเรียนการสอน ใช้วิธีการบรรยาย ถกเถียง อภิปราย การใช้เหตุผลและสติปัญญา

3.5.5 ปรัชญาปฏิรูปนิยม (Reconstructionism)

วิธีการจัดการเรียนการสอนตามแนวปรัชญาปฏิรูปนิยม ต้องการให้ผู้เรียนสำรวจความต้องการและความสนใจของตนเอง ประกอบการค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง การเรียนการสอนจะมีบรรยากาศแห่งความเป็นอิสระ ตารางสอนมีความยืดหยุ่นได้ เป็นการอภิปรายแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งหาข้อเสนอแนะ แนวทางในการแก้ไขเพื่อปฏิรูปสังคม โดยอาศัยความรู้ทางด้านสังคมศาสตร์และกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น วิธีการที่ใช้ประกอบ (ศุภร ศรีแสน, 2526) คือ

1. ครูเป็นผู้ชักจูงให้ผู้เรียนมองเห็นความจำเป็นที่ต้องสร้างสรรค์สังคมใหม่
2. ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง
3. อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างเสรีตามระบอบประชาธิปไตย
4. ผู้เรียนลงมือแก้ปัญหาด้วยตัวเองของผู้เรียนตามแนวทางที่วางไว้

ในเรื่องวิธีการสอนนั้นเน้นให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ด้วยตัวผู้เรียนเอง ประกอบด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ วิธีการของโครงการ วิธีการแก้ปัญหา วิธีการทางประวัติศาสตร์ วิธีการทางปรัชญาและการใช้บทบาทสมมติ (ไพฑูริย์ สินลารัตน์, 2523)

ปรัชญาแนวมุ่งพัฒนาคนไปพร้อมๆ กับสังคม จุดมุ่งหมายสำคัญ คือการพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถและทัศนคติที่จะออกไปปฏิรูปสังคมและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมให้ดีขึ้น หลักสูตรจึงเป็นรายวิชาให้ผู้เรียนเข้าใจสภาพสังคมเพื่อจะออกไปปฏิรูปสังคม ผู้สอนต้องสนใจเรื่องราวต่างๆ อย่างกว้างขวาง เชื่อมมันในหลักประชาธิปไตย ผู้เรียนต้องตระหนักในหน้าที่ต่อสังคมเป็นสำคัญ มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม วิธีการจัดการเรียนการสอนใช้วิธีทางปรัชญา วิทยาศาสตร์ และประวัติศาสตร์ เพื่อให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์วิจารณ์ หาข้อบกพร่องเพื่อแก้ไขสังคมไปสู่การสร้างสังคมใหม่

3.5.6 ปรัชญาสัจนิยม (Realism)

ในทรรศนะของปรัชญาสัจนิยม วิธีการสอนนั้นจะต้องแยกออกจากบุคลิกภาพของครูและนักเรียน (Abstract from the personality) และปล่อยให้ข้อเท็จจริงปรากฏตัวของมันเองในกระบวนการสอนข้อเท็จจริง ครูจะต้องไม่หวังที่จะอธิบายความคิดเห็นของตนเอง (Subjective Opinion) ในส่วนส่วนที่เกี่ยวกับสิ่งนั้นๆ แต่ในขณะที่เดียวกันเขาจะต้องอธิบายข้อเท็จจริงตามที่มัน

เป็น (Objectivity) เนื้อหาที่สมบูรณ์หลักการสอนและการเน้นหนักซึ่งจะเกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ จะต้องกำหนดโดยธรรมชาติของข้อเท็จจริงที่มีขอบข่ายแน่นอน (Specific nature of facts) แน่แน่นอนที่สุดวิธีการสอนจะต้องมีลักษณะเป็นแบบปรนัยนิยม (Objective) วิธีการสอนที่ดีที่สุดนั้นไม่มีของใครเลย

เพราะฉะนั้นครูจะต้องเป็นนักแปลที่ซื่อสัตย์และโดยผ่านครูนี้แหละ ข้อเท็จจริงจะปรากฏเป็นความจริงด้วยตัวของมันเองและช่วยให้นักเรียนได้เข้าใจตัวมันเองดียิ่งขึ้น

3.5.7 ปรัชญาประสบการณ์นิยม (Experimentalism)

ครูนักประสบการณ์นิยมไม่ชอบวิธีการสอนของนักสังคมนิยม คือการบรรยายและการถ่ายทอดความรู้ในแง่ของข้อเท็จจริง (Lecturing and transmitting factual knowledge) แต่เขาเน้นการทดสอบและการทดลองทุกอย่าง (Empirical experience) ในขณะเดียวกันก็คัดค้านวิธีการสอนของนักจิตนิยม ซึ่งนิยมและเน้นหนักทฤษฎีต่างๆ

ครูนักประสบการณ์นิยมเน้นการวางแผนและการดำเนินตามแผน เพื่อการนำเอาวิธีการ มาใช้เพราะวิธีการนี้สามารถจะนำไปสู่การแก้ปัญหาต่างๆ ได้สำเร็จ

ครูนักประสบการณ์นิยมไม่กำหนดวิธีการสอนที่แน่นอน แต่วิธีการสอนนั้นจะต้องยืดหยุ่นให้เหมาะสมกับวัยและเวลาของผู้เรียน ดังนั้น การสอนในห้องเรียนจะต้องการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เพื่อให้เหมาะสมกับเหตุการณ์และสถานการณ์ องค์ประกอบสำคัญที่จะใช้วิธีการสอนให้เหมาะสมจะต้องประกอบด้วย ครู นักเรียน อุปกรณ์ และการทดลอง แต่ละอย่าง (Particular experiment) ปรัชญาประสบการณ์นิยมได้สร้างรูปแบบของวิธีการสอนเป็นแบบ Project Method นักปรัชญาการศึกษาผู้ซึ่งคิดค้นวิธีการสอนแบบนี้ คือ Kilpatrick, W.H. ผู้ซึ่งเป็นศิษย์ของ John Dewey วิธีการสอนแบบโครงการได้เน้นหนัก "A whole - hearted, purposeful activity proceeding in a social environment"

3.5.8 ปรัชญาอัตถิภาวนิยม (Existentialism)

ปรัชญาแนวอัตถิภาวนิยม ให้ความสำคัญกับผู้เรียนเป็นอย่างยิ่ง การเรียนการสอนจึงมุ่งให้ผู้เรียนได้ค้นพบและรู้จักตัวเองเป็นสำคัญ คือเห็นว่าการเรียนรู้ของผู้เรียนควรเริ่มต้นที่ความอยากรู้ของผู้เรียนเองไม่ใช่เริ่มต้นที่ความรู้ที่ครูจะถ่ายทอดให้ ในการเรียนการสอนครูไม่ควรใช้

วิธีการถ่ายทอดความรู้ไปให้ผู้เรียนโดยตรงแต่ใช้วิธีการสอนแนะ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความอยากรู้อยากเห็นในเรื่องต่างๆ ที่จะเป็นประโยชน์แก่ชีวิตของผู้เรียน การเตรียมการสอนที่ตายตัวชัดเจนไม่จำเป็นเพราะเท่ากับครูกำหนดให้เด็ก จะต้องให้เด็กมีอิสระที่จะกำหนดจุดมุ่งหมายและวางแผนการเรียนของเขาเอง (ไพฑูริย์ สีนลารัตน์, 2522) วิธีการสอนที่เด่นมากอีกวิธีหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมเอกัตถบุคคล ก็คือวิธีสร้างความสัมพันธ์กับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความกระจำงในเป้าหมายของการเรียนรู้เร็วขึ้น ปรินญาแนวนี้นี้เชื่อว่า ความรู้ที่สำคัญของมนุษย์มิใช่ความรู้เชิงทฤษฎีและความรู้ที่คั่นคว้าไปสู่นามธรรม ดังนั้นจึงไม่นิยมความรู้ที่เป็นนามธรรมหรือความรู้ที่ไกลตัวมนุษย์ แต่จะให้ผู้เรียนได้ศึกษาสิ่งที่ใกล้ตัวเป็นรูปธรรมและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ (คณาจารย์ภาคปรัชญา, 2528)

ปรินญาแนวนี้นี้ มองเห็นว่าเสรีภาพของมนุษย์เป็นสิ่งสำคัญที่สุด จึงมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีโอกาสพัฒนาความรู้ ความสามารถ ความชำนาญของแต่ละคนด้วยตนเอง หลักสูตรจึงต้องอยู่บนพื้นฐานความต้องการและความสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้สอนมีหลายบทบาทเป็นทั้งผู้ช่วย ผู้สังเกตการณ์ และมีปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียน ผู้เรียนเป็นผู้เลือกสิ่งต่างๆ ตามความต้องการและความสนใจที่เห็นว่าเป็นประโยชน์แก่ตนเอง วิธีการจัดการเรียนการสอนเน้นให้ผู้เรียนเป็นตัวของตัวเอง โดยฝึกให้ผู้เรียนรู้จักคิด รู้จักใช้เหตุผลและได้กระทำสิ่งต่างๆ ด้วยความรับผิดชอบและด้วยตัวเอง

จากการที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้มองเห็นได้ว่า ปรินญาแต่ละประเภทมีกระบวนการเรียนการสอนและลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกัน ซึ่งพอจะสรุปวิธีสอนในแต่ละประเภทของปรินญาได้ ดังนี้ *สารัตถนิยม* สอนโดยใช้วิธีสอนบรรยาย, ถามตอบ, สอนอ่านโดยเน้นการจำเรื่อง *จิตนิยม* การเล่าประสบการณ์, อภิปราย *พิพัฒน์นิยม* สอนโดยใช้วิธีสอนแบบระดมสมอง, อภิปราย, แก้ปัญหา *นิรันตรนิยม* สอนโดยใช้วิธีสอนแบบอริยสัจ 4, ระดมสมอง, อภิปราย *ปฏิรูปนิยม* สอนโดยใช้วิธีสอนแบบใช้คำถามตอบที่สัมพันธ์กัน, อริสัจ 4, อภิปราย *สัจนิยม* สอนโดยใช้วิธีสอนแบบอภิปราย, แก้ปัญหา *ประสบการณ์นิยม* สอนโดยใช้วิธีสอนแบบกระบวนการ, เปลี่ยนบทบาทการตั้งคำถาม, อภิปราย *อัศวินานิยม* สอนโดยใช้วิธีสอนแบบเปลี่ยนบทบาทการตั้งคำถาม, การตั้งคำถามล่วงหน้า, อภิปราย

3.6 วิธีสอนจรรยาศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

วิชาจรรยาศึกษาที่จัดสอนในโรงเรียน โดยทั่วไปมักมีจุดประสงค์ต่างๆ กันหลายจุดประสงค์ มีเนื้อหาหลายสาระหลายเรื่อง เพื่อให้สามารถบรรลุจุดประสงค์เหล่านั้นอย่างมีประสิทธิภาพจึงจำเป็นต้องเลือกวิธีสอนต่างๆ ที่มีความเหมาะสมกับจุดประสงค์ที่ต้องการ วิธีสอนจรรยาศึกษานั้นมีหลายวิธี แต่ละวิธีมีลักษณะเฉพาะ มีจุดเด่น จุดจำกัดหรือข้อด้อยแตกต่างกันออกไป ในที่นี้จะกล่าวถึงวิธีสอนที่สำคัญบางวิธี ได้แก่ การสอนแบบบรรยาย การสอนอภิปราย การสอนโดยการแสดงบทบาทสมมติ และการสอนโดยใช้คำถาม แต่ละแบบจะกล่าวถึงลักษณะโดยทั่วไป ข้อดี ข้อจำกัดหรือจุดด้อยของการสอนนั้นๆ

3.6.1 การสอนแบบบรรยาย

การสอนแบบบรรยาย (Lecture) เป็นวิธีสอนที่เก่าแก่ที่สุด มีลักษณะดังนี้

- 1) ผู้สอนเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้แก่ผู้เรียนในรูปของการบอก เล่า หรืออธิบาย
- 2) ผู้เรียนเป็นฝ่ายฟังอาจจดบันทึกสาระสำคัญ ถ้าเป็นการสอนแบบบรรยาย

ล้วนในระหว่างการบรรยายผู้เรียนจะไม่มีโอกาสถามคำถามหรือวิพากษ์วิจารณ์

- 3) มุ่งถ่ายทอดความรู้ (Didactic or Instructional) และ/หรือมุ่งให้เร้าใจ

(Inspirational)

ข้อดี

- 1) ประหยัด เพราะสามารถให้สอนกับผู้เรียนจำนวนมากๆ ได้
- 2) ผู้สอนสามารถนำเอาจุดเด่นจากตำราหลายๆ เล่ม มาประมวล บูรณาการ

หรือย่อไว้ใน การบรรยาย

- 3) ในเนื้อหาที่ยุ่งยาก การอธิบายจะทำให้เข้าใจได้เร็วขึ้น ขณะที่การค้นคว้าด้วยตนเองอาจยุ่งยากใช้เวลานาน หรืออาจไม่เข้าใจก็ได้

- 4) ผู้เรียนได้มีโอกาสฟังความคิดเห็น และเกิดจุดสนใจจากการฟังผู้รู้ในสาขาวิชา

นั้นๆ

ข้อจำกัดหรือจุดด้อย

การสอนแบบบรรยายจะขาดประสิทธิภาพได้ง่าย เนื่องจากสาเหตุต่อไปนี้

- ลักษณะผู้เรียน
- 1) ใช้การบรรยายบ่อยเกินไป โดยไม่ได้พิจารณาความเหมาะสมของเนื้อหา
 - 2) ผู้สอนไม่ได้วางแผนและเตรียมการบรรยายอย่างดี
 - 3) บรรยายนานเกินไปในแต่ละครั้ง ทำให้ผู้ฟังขาดสมาธิและเบื่องาน
 - 4) ไม่ได้ใช้สื่อ เช่น โสตทัศนูปกรณ์ประเภทต่างๆ ช่วย และไม่ได้ใช้เทคนิคหรือกิจกรรมอื่นๆ สลับกับการบรรยาย
 - 5) ไม่เชื่อต่อการเรียนรู้ในระดับการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ซึ่งเป็นความสามารถขั้นสูง
 - 6) ไม่ค่อยจะเกิดการพัฒนาด้านเจตคติและทักษะพิสัย

3.6.2 การสอนแบบอภิปราย

การสอนแบบอภิปราย (Discussion) คือการสอนที่มีลักษณะดังนี้

- 1) ผู้เรียนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่เรียน ความคิดเห็นที่เสนออาจได้มาจากประสบการณ์ การศึกษาค้นคว้า การพิจารณาไตร่ตรอง การวิเคราะห์
- 2) การเสนอความคิดเห็นจะไม่อยู่ในรูปสรุปผลการประเมินต่างๆ ว่า ถูก - ผิด สำคัญ - ไม่สำคัญ ฯลฯ แต่จะเป็นการความคิดเห็นที่เป็นคำชี้แจง โดยหลักเหตุผล และมีหลักฐานสนับสนุน หรืออย่างใดอย่างหนึ่ง

การสอนแบบอภิปรายมีหลายรูปแบบ แต่ละรูปแบบจะมีลักษณะเฉพาะของตนเอง รูปแบบต่างๆ ของการสอนแบบอภิปรายได้แก่ การอภิปรายทั้งชั้น การอภิปรายแบบโต้เถียง การอภิปรายเป็นคณะ การอภิปรายย่อย การอภิปรายกลุ่มใหญ่ เป็นต้น

การอภิปรายทั้งชั้น (Whole - Class Discussion) โดยทั่วไปจะหมายถึงการสอนแบบอภิปรายที่ผู้สอนเป็นผู้นำการอภิปรายในลักษณะไม่เป็นทางการ ผู้สอนในฐานะผู้นำการอภิปรายจะถามคำถาม ให้ความกระจ่างแก่ข้อวิจารณ์ของผู้เรียน สรุปเพื่อช่วยนักเรียนให้เกิดความเข้าใจในหัวข้อนั้นๆ

การอภิปรายแบบโต้เถียง (Debates) ใช้สำหรับกรณีที่มีผู้เรียนจำนวนไม่มาก การอภิปรายแบบนี้จะแบ่งผู้เรียนออกเป็น 2 ฝ่าย โดยอยู่คนละข้างของประเด็นปัญหา ฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายสนับสนุน อีกฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายคัดค้าน แต่ละฝ่ายจะอภิปรายเพื่อสร้างน้ำหนักแก้ความคิดความ

ชื่อของตนในฝายนั้นภายในเวลาที่กำหนดให้ อาจสลับกันเสนอและโต้แย้งยังเป็นคู่ๆ ในการสรุปการโต้แย้งผู้สอนอาจใช้วิธีอภิปรายทั้งชั้นในประเด็นปัญหานั้น

การอภิปรายเป็นคณะ (Panels) วิธีอภิปรายแบบนี้ ผู้สอนจะแบ่งชั้นเรียนออกเป็นกลุ่มๆ กลุ่มละ 3 - 6 คน ผู้เรียนแต่ละกลุ่มเป็นกรรมการ ศึกษาค้นคว้าในเรื่องที่ได้รับมอบหมายแต่ละเรื่องนำมาอภิปรายในกลุ่มแล้วจึงเสนอผล เพื่อนำไปสู่การอภิปรายทั้งชั้น

การอภิปรายย่อย (Buzz Group หรือ Buzz Session) วิธีนี้จะแบ่งผู้เรียนออกเป็นกลุ่มขนาดเล็กเพื่อให้อภิปรายในเวลาสั้นๆ ในหัวข้อหรือประเด็นที่กำหนดให้ เมื่อเสร็จแล้วแต่ละกลุ่มจะเสนอผลการอภิปรายเพื่อกระตุ้นให้อภิปรายทั้งชั้น การอภิปรายโดยวิธีนี้จะกล่าวโดยละเอียดต่อไป

การอภิปรายกลุ่มใหญ่ (Forums) เป็นรูปแบบการอภิปรายเฉพาะที่มีผู้เรียนกลุ่มเล็กเสนอข้อสนเทศ (Information) ที่ตนรอบรู้หรือเชี่ยวชาญต่อกลุ่มใหญ่ ในการสรุปผลผู้เสนอข้อสนเทศจะเชิญชวนผู้ฟังถามคำถามในเรื่องที่เสนอไปนั้น

ข้อดี

- 1) ผู้เรียนเรียนรู้จากการอภิปราย นำเอาสาระความรู้ไปใช้อย่างมีความหมาย
- 2) ช่วยให้ผู้เรียนรู้จักใช้ความคิดวิเคราะห์วิพากษ์วิจารณ์ ผสมผสานความรู้ประยุกต์ความรู้ และเสนอแนวคิดนั้นเพื่อให้คนอื่นเข้าใจ จึงเกิดการพัฒนาด้านพุทธิพิสัยในระดับสูง และพัฒนาทักษะในการพูดแสดงความคิดเห็น
- 3) เทคนิคของการอภิปรายจะช่วยในการพัฒนาเจตคติ กล่าวคือในการอภิปรายผู้เรียนจะได้แก่งคิดต่างๆ มาทบทวนค่านิยมและเจตคติที่ตนมีอยู่แต่เดิม ซึ่งอาจทำให้สามารถพัฒนาให้เหมาะสมขึ้นมาได้
- 4) ผู้เรียนมีโอกาสพัฒนาทักษะในการตั้งคำถาม คิดหาคำตอบอย่างเป็นระบบ จึงเป็นการคิดและจัดระบบความคิดที่เป็นของตนเอง
- 5) ช่วยให้มีความตื่นตัวทางสมองในระดับสูง ไม่เฉื่อยชาเหมือนการสอนบางวิธี
- 6) การใช้การอภิปรายอย่างเหมาะสมจะช่วยนักเรียนในการพัฒนามโนทัศน์ที่มีต่อตนเอง (Self Concept) ในทางบวก
- 7) ช่วยพัฒนาการรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น รู้จักการประเมินเหตุผลที่คนอื่นเสนอ
- 8) ช่วยให้ได้ข้อสนเทศเกี่ยวกับผู้เรียน ทำให้เกิดความเข้าใจที่ดีต่อผู้เรียน การสังเกตพฤติกรรมผู้เรียน ในการทำกิจกรรมของกลุ่มจะช่วยให้ได้ข้อสนเทศเกี่ยวกับการพัฒนาทางสังคม จิตวิทยาและอารมณ์ของผู้เรียน

ข้อจำกัดหรือจุดด้อย

- 1) ถ้าเทียบกับวิธีสอนโดยตรง วิธีสอนโดยใช้การอภิปรายนับว่ากินเวลามากกว่า
- 2) อาจมีผู้เรียน 2 - 3 คนผูกขาดการอภิปราย โดยที่ผู้เรียนบางคนไม่ได้แสดงความคิดเห็น
- 3) ในการอภิปรายอาจมีช่วงที่อยู่ในความเงียบบ่อยครั้ง และในบางครั้งอาจเงียบนาน ทำให้ผู้สอนเปลี่ยนในมา ใช้วิธีบรรยายหัวข้อนั้นต่อ
- 4) ผู้สอนมักเกิดความคับข้องใจ เนื่องจากการอภิปรายครั้งนั้นไม่สามารถนำไปสู่การสรุปหรือไม่สามารถสรุปในรูปที่ผู้สอนปรารถนาได้
- 5) ผู้สอนมักขาดพื้นฐาน หรือขาดคุณสมบัติที่จะช่วยให้การอภิปรายมีความหมาย

3.6.3 การสอนโดยการแสดงบทบาทสมมติ

การสอนโดยการแสดงบทบาทสมมติ (Role Playing) คือเทคนิคการสอนที่ให้ผู้เรียนแสดงบทบาทในสถานการณ์ที่สมมติขึ้น นั่นคือแสดงบทบาทที่กำหนดให้ การแสดงบทบาทสมมติมี 2 ประเภท *ประเภทแรก* ผู้แสดงบทบาทสมมติจะต้องแสดงบทบาทของผู้อื่นโดยละทิ้งแบบแผนพฤติกรรมของตนเอง บทบาทของบุคคลอื่นอาจเป็นบุคคลจริง เช่น คนที่มีชื่อเสียงในประวัติศาสตร์ เพื่อนร่วมห้อง หรือการเปลี่ยนบทบาทซึ่งกันและกันกับเพื่อน หรือเป็นบุคคลสมมติ เช่น สมมติว่าเป็นครูใหญ่ สมมติว่าเป็นชาวนา เป็นต้น ผู้แสดงบทบาทสมมติจะพูด คิด ประพฤติ หรือมีความรู้สึกเหมือนกับบุคคลที่ตนสวมบทบาท *ประเภทที่สอง* ผู้แสดงบทบาทจะยังคงรักษาบทบาทและแบบแผน พฤติกรรมของตนเอง แต่ปฏิบัติอยู่ในสถานการณ์ที่อาจพบอนาคต เช่น การสมัครงาน สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ผู้แนะนำให้คำปรึกษาแก่นักเรียน บทบาทสมมติประเภทนี้เป็นประโยชน์ต่อการฝึกฝนทักษะเฉพาะ เช่น การแนะนำ การสัมภาษณ์ การสอน การจูงใจ การควบคุมความขัดแย้ง เป็นต้น

การแสดงบทบาทสมมติแตกต่างจากเกมจำลองสถานการณ์ตรงที่ไม่มีกฎเกณฑ์ และการแข่งขัน

ข้อดี

- 1) ช่วยให้เกิดความเข้าใจว่าคนอื่นอาจคิด รู้สึก และปฏิบัติอย่างไร เห็นอกเห็นใจคนอื่น

- 2) ใช้ช่วยในการเปลี่ยนแปลงเจตคติ
- 3) ผู้เรียนได้รับการเตรียมสำหรับสถานการณ์จริงที่จะเผชิญ
- 4) กระตุ้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์
- 5) สามารถใช้พัฒนาทักษะทางสังคม
- 6) ใช้ในการสอนหรือประเมินผลการเรียนรู้ด้านจิตพิสัย หรือทั้งสองประการ
- 7) ผู้แสดงบทบาทเรียนรู้การจัดระบบความคิด และการตอบสนองโดยฉับพลัน
- 8) ฝึกการใช้ระบบการสื่อสารจากการปฏิบัติมากกว่าจากการใช้ถ้อยคำ

ข้อจำกัดหรือจุดด้อย

- 1) ใช้เวลามาก
- 2) นักเรียนเก่งมักผูกขาดสถานการณ์
- 3) ผู้ที่ขาดทักษะที่จำเป็น เช่น เป็นคนขี้อาย พูดติดอ่าง จะรู้สึกไม่สบายใจ

และเป็นปัญหามาก

- 4) ผู้เรียนบางคนไม่สามารถแสดงบทบาทตามกำหนดได้
- 5) ถ้าไม่สามารถเชื่อมโยงการแสดงบทบาทสมมติกับบทเรียนให้กับผู้เรียนได้ก็

จะทำให้กิจกรรมทั้งหมดนี้ด้วยคุณค่า

3.6.4 การสอนโดยใช้คำถาม

การสอนโดยใช้คำถามเป็นการสอนที่ผู้สอนป้อนคำถามให้ผู้เรียนตอบ อาจตอบเป็นรายบุคคลหรือตอบเป็นกลุ่มย่อย หรือตอบทั้งชั้น การตอบใช้วิธีพูดตอบ ผู้สอนจะพิจารณาคำตอบแล้วให้ข้อมูลสะท้อนกลับ หรือถามคนอื่นหรือกลุ่มอื่นจนกว่าจะได้คำตอบที่ถูกต้อง เหมาะสม

ข้อดี

- 1) ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจในเรื่องที่เรียนมากขึ้น
- 2) ผู้เรียนได้มีโอกาสฝึกคิดค้นหาคำตอบ เป็นการฝึกกระบวนการในการคิด
- 3) ผู้เรียนเกิดมโนทัศน์ที่แจ่มชัดและกว้างขวางยิ่งขึ้น
- 4) เป็นการเน้นสิ่งที่สำคัญของเรื่องที่เรียน
- 5) เป็นการตรวจสอบความรู้ความเข้าใจและความสามารถในลักษณะต่างๆ ใน

เรื่องที่สอนไปแล้ว ว่ามีใครที่ยังไม่เกิดการเรียนรู้ หรือมีความจำความเข้าใจที่ผิดๆ จะได้ดำเนินการแก้ไขได้ถูกต้อง

6) ช่วยให้ผู้เรียนทบทวนความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่ได้เรียนไปแล้ว และสรุปเนื้อหาสารคดีได้เรียนไปแล้วทั้งหมด

7) ทำให้ทราบแนวความคิด เจตคติ ของผู้เรียน

ข้อจำกัดหรือจุดด้อย

- 1) ถ้าผู้เรียนมีจำนวนมาก ยากต่อการถามให้ตอบอย่างทั่วถึง
- 2) ไม่ควรใช้วิธีเดียว ติดต่อกันไปหลายครั้ง เพราะผู้เรียนจะเบื่อ
- 3) ผู้สอนมักถามแต่เฉพาะความจำพินิจ ทำให้ผู้เรียนไม่ได้พัฒนากระบวนการคิดเท่าที่ควร

4. หนังสืออ่านสำหรับเด็ก (Children 's Books)

4.1 ความหมายของหนังสืออ่านสำหรับเด็ก

ในอดีตหนังสืออ่านสำหรับเด็กจะเป็นเรื่องราวของการอบรมสั่งสอน เรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ เรื่องง่าย ๆ ที่เกี่ยวกับศีลธรรม ซึ่งยังไม่ค่อยแพร่หลายมากนักอันเนื่องมาจากต้นทุนในการผลิตสูง ในปี พ.ศ. 2509 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทานทุนทรัพย์ส่วนพระองค์จัดพิมพ์หนังสืออ่านสำหรับเด็กเรื่อง ศรีธนไชย ปี พ.ศ. 2522 เป็นปีเด็กสากลและหนังสืออ่านสำหรับเด็กได้รับความสนใจจากประชาชนเป็นจำนวนมากต่อมาจึงเกิดสำนักพิมพ์ต่าง ๆ ขึ้นมากมาย พร้อมกับมีการจัดประกวดหนังสืออ่านสำหรับเด็กเป็นประจำทุก ๆ ปี เกือบ 50 ปีแล้ว จึงส่งผลให้การหนังสืออ่านสำหรับเด็กในปัจจุบันตื่นตัวกัน มากและ กล่อมจิตต์ พลายเวช (2524) กล่าวว่า "หนังสืออ่านสำหรับเด็กของไทยมีแนวโน้มของการผลิตดีขึ้นเรื่อย ๆ" อย่างไรก็ตามมีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายหนังสืออ่านสำหรับเด็กไว้ดังนี้

Gote Klinberg (1974) ได้กล่าวว่า หนังสือเด็ก หมายถึง หนังสือประเภทต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. หนังสือที่ถือกันว่าอ่านสำหรับเด็กและเด็กวัยรุ่น
2. หนังสือที่เจาะจงผลิตขึ้นสำหรับเด็กและเด็กวัยรุ่น
3. หนังสือของผู้ใหญ่ที่ตัดทอนมาให้เด็กอ่าน
4. หนังสืออะไรก็ตามที่เด็กอ่าน

รัชณี ศรีไพรวรรณ (2508) กล่าวว่า หนังสืออ่านสำหรับเด็ก หมายถึง หนังสือสำหรับเด็กให้ความบันเทิง อาจมีนิยาย นิทาน พรรณคดีประเภทต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับเด็ก หรือเป็นเรื่องจริงจากชีวประวัติบุคคล หรือวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีวิธีการเขียนที่เหมาะสมกับเด็ก แต่ละวัย เป็นหนังสือให้ทั้งความสนุกสนาน และความรู้ต่าง ๆ ที่แตกต่างไปจากหนังสือแบบเรียน (Textbook) และยังเป็นหนังสือเพื่อส่งเสริมการอ่านด้วย

บรรลือ พุกกะวัน (2533) ได้ให้ความหมายสรุปได้ว่า พรรณกรรม สำหรับเด็ก เป็นหนังสือที่มุ่งหมายประสบการณ์ มุ่งใช้ภาษาเนื้อหาสาระที่ง่าย เหมาะสมกับวัยเด็ก ตลอดจนให้ประโยชน์ด้านต่าง ๆ แก่เด็ก กล่าวคือช่วยให้เด็กได้ฝึกทักษะการอ่าน เด็กได้รับแนวความคิดไปปฏิบัติต่อไป และให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินด้วย

สำลี ทองธวิ (2524) ได้กล่าวหนังสือการอ่านสนุกสำหรับเด็กตรงกับคำว่า trade book ในภาษาอังกฤษ กล่าวคือ เป็นหนังสือที่ทางสำนักพิมพ์หรือเอกชนจัดทำขึ้นมาจำหน่าย โดยเรียบเรียงขึ้นเป็นเรื่องสนุกสนาน ช่วยให้ผู้อ่านเพลิดเพลินในยามว่าง

วิริยะ สิริสิงห (2524) ได้ให้ความหมายวรรณกรรมสำหรับเด็ก หมายถึง วารสารหรือหนังสือที่เขียนขึ้นสำหรับเด็ก และจะต้องเขียนให้เด็กอ่านอย่างเพลิดเพลินด้วยความสนใจ เพิ่มพูนความสามารถในการอ่าน เข้าใจภาษาจนเกิดนิสัยรักการอ่านหนังสือ

ปราณี เชียงทอง (2526) ให้ความหมายไว้ว่า เป็นหนังสือที่เขียนขึ้นให้เด็กอ่าน เหมาะสมกับวัยของเด็ก และเป็นที่น่าสนใจของเด็กวัยต่าง ๆ ซึ่งเด็กสามารถเลือกอ่านได้ตามความพอใจโดยไม่มีการบังคับ

ฉวีวรรณ คูหาภินันท์ (2527) กล่าวว่า หนังสือสำหรับเด็ก หมายถึง หนังสือที่มีจุดมุ่งหมายในการจัดทำขึ้นให้สำหรับเด็กโดยเฉพาะ อาจจะเป็นหนังสือภาพล้วน ๆ หรือหนังสือที่มีเนื้อเรื่องและรูปภาพหรือหนังสือการ์ตูนได้ หนังสือสำหรับเด็กทำขึ้นให้มีเนื้อหาสาระ รูปเล่มและตัวอักษรที่เหมาะสมกับวัย ความรู้และความสามารถของเด็กด้วย

จากความหมายของหนังสืออ่านสำหรับเด็ก มีผู้เรียกชื่อต่าง ๆ กัน แต่พอสรุปได้ว่า หนังสืออ่านสำหรับเด็กเป็นหนังสือที่ผู้เขียนให้เด็กอ่าน มีเนื้อหาสาระหรือแนวคิดที่ง่าย ๆ และมี

รูปภาพประกอบคำอธิบาย พร้อมทั้งสอดแทรกความรู้ ประกอบกับมุ่งส่งเสริมให้เด็กมีนิสัยรักการอ่าน

4.2 ประเภทของหนังสืออ่านสำหรับเด็ก

ในปัจจุบันนี้หนังสืออ่านสำหรับเด็กมีบริษัทต่าง ๆ ผลิตกันขึ้นมามากมาย ฉะนั้น ในการแบ่งประเภทของหนังสืออ่านสำหรับเด็กนั้น จึงมีวิธีการแบ่งที่แตกต่างกันไป แต่พอสรุปได้ดังนี้

รัญจวน อินทรกำแหง (2517) ได้แบ่งวรรณกรรมสำหรับเด็กได้เป็น

1. บทกล่อมเด็ก บทปลอบเด็ก หรือบทเด็กเล่น
2. นิทานชาวบ้าน (folktales)
3. วรรณกรรมปัจจุบัน
4. วรรณกรรมประเภทร้อยกรอง

สุพัตรา ชุมเกต (2522) ได้แบ่งหนังสือสำหรับเด็กเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ดังนี้

1. ประเภทบทกลอน เช่น เพลงกล่อมเด็ก เพลงปลอบเด็ก เพลงประกอบการเล่น
ของเด็ก

2. ประเภทนิทานต่าง ๆ มีทั้งนิทานพื้นเมืองและนิทานสมัยใหม่
3. ประเภทการ์ตูนสำหรับเด็ก
4. ประเภทนวนิยายสำหรับเด็ก
5. ประเภทสารคดีสำหรับเด็ก
6. นิตยสารสำหรับเด็ก

วิริยะ สิริสิงห (2524) ได้แบ่งประเภทของหนังสือเด็กได้ดังต่อไปนี้

1. แบ่งตามเกณฑ์อายุ จะแบ่งได้ 5 ระดับ คือ
 - 1) หนังสือสำหรับเด็กอายุ 0-3 ปี
 - 2) หนังสือสำหรับเด็กอายุ 3-6 ปี
 - 3) หนังสือสำหรับเด็กอายุ 6-11 ปี
 - 4) หนังสือสำหรับเด็กอายุ 11-14 ปี
 - 5) หนังสือสำหรับเด็กอายุ 14-18 ปี

2. แบ่งตามระดับชั้นเรียน แบ่งได้ 3 ระดับคือ

- 1) วัยเด็กเล็ก สำหรับเด็กอายุ 3-6 ปี
- 2) วัยเด็กประถมศึกษา สำหรับเด็กอายุ 7-12 ปี
- 3) วัยเด็กมัธยม สำหรับเด็กอายุ 13-18 ปี

3. แบ่งตามลักษณะของเรื่อง แบ่งได้ 3 ประเภท คือ

- 1) นวนิยาย (Fiction) ให้ความเพลิดเพลินเป็นสำคัญ การบรรยายเรื่องเขียนเป็นร้อยแก้ว
- 2) สารคดี (Non-Fiction) ให้ความรู้และข้อเท็จจริงเป็นความสำคัญ หนังสือสารคดีเหมาะสำหรับเด็กทุกวัย
- 3) ร้อยกรอง (Poetry) เป็นการเสนอเรื่องราวไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของนวนิยายหรือสารคดี เป็นคำคล้องจองตามประเภทฉันทลักษณ์ต่าง ๆ

ณรงค์ ปานทอง (2526) กล่าวว่า เป็นการยากที่จะแบ่งหนังสือสำหรับเด็กที่มีประเภท เพราะแต่เดิมไม่มีหลักการแบ่ง อย่างไรก็ตามถ้าพิจารณาลักษณะของหนังสือสำหรับเด็กที่มีในท้องตลาดแล้ว ก็อาจนำมาเป็นหลักในการแบ่งได้ดังนี้

วิธีที่ 1) ยึดวิธีเขียนเป็นหลักจำแนก ซึ่งแบ่งได้ 2 ประเภท

- 1) ร้อยแก้ว
- 2) ร้อยกรอง

วิธีที่ 2) ยึดรูปแบบเป็นหลัก จำแนกออกเป็น 7 ประเภท คือ

- 1) หนังสือภาพ (Picture Books)
- 2) วรรณกรรมพื้นบ้าน (Traditional Literature)
- 3) นิทานสมัยใหม่ (Modern Fantasy)
- 4) ร้อยกรอง (Poetry)
- 5) บันเทิงคดีร่วมสมัย (Contemporary Realistic Fiction)
- 6) บันเทิงคดีอิงประวัติศาสตร์ (Historical Fiction)
- 7) ความรู้และประวัติบุคคล (Information Book and Biography)

วิธีที่ 3) ยึดวัยหรือระดับชั้นเป็นหลัก แบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ

- 1) ระดับเด็กเล็กหรืออนุบาล อายุ 3-5 ปี
 - 1.1) ระดับประถมศึกษา อายุ 6-11 ปี
 - 1.2) ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นก่อนวัยรุ่น อายุ 12-14 ปี

วิธีที่ 4) ยึดหน้าที่เป็นหลัก จำแนกออกเป็น 3 ประเภทคือ

- 1) บันเทิงคดี (Fiction)
- 2) สารคดี (Non-Fiction)
- 3) ร้อยกรอง (Poetry)

บันเทิงคดี หมายถึง เรื่องราวที่แต่งขึ้นเพื่อความเพลิดเพลิน บันเทิงคดีสำหรับเด็ก
จำหน่ายในท้องตลาด ซึ่งจัดแบ่งประเภทได้เป็นนิทาน เรื่องสั้น นวนิยาย เรื่องแปล การ์ตูน

นิทาน นิทานที่เป็นเรื่องเล่าต่อ ๆ กันมาแต่โบราณ และจัดนิทานเป็นเครื่อง
บันเทิงชิ้นแรกของมนุษย์ กุหลาบ มัลลิกะมาส (2529) ได้แบ่งประเภทของนิทานชาวบ้าน
ซึ่งแบ่งประเภทตามรูปแบบ (Form) ของนิทานได้เป็น 5 ประเภท ได้แก่

1.1) นิทานปรัมปรา (Fairy Tale or Household Tale) เป็นนิทานขนาด
ยาว ไม่ระบุสถานที่แน่นอน มักจะขึ้นต้นว่า กาลครั้งหนึ่ง เป็นเรื่องราวของตัวละครแสดงความ
กล้าหาญ เช่น นางสิบสอง ปลาบู่ทอง สังข์ทอง สโนไวท์ ซิลเดอเรลลา เป็นต้น

1.2) นิทานท้องถิ่น (Legend) เป็นนิทานมักมีเหตุการณ์เดียว เป็นเรื่อง
เกี่ยวกับ ขนบธรรมเนียมประเพณี ตำนาน ไชยกลาง ความเชื่อผีสงเทวดา มักเป็นเรื่องจริง มี
สถานที่ที่แน่นอน เช่น ท้าวแสนปม พยาทงพญาพาน เป็นต้น

1.3) เทพนิยาย (Myth) เป็นนิทานเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา และ
พิธีกรรม ต่าง ๆ เช่น ท้าวมหาสงครามต์ รามสูร-เมษขลา พระอินทร์ เป็นต้น

1.4) นิทานเกี่ยวกับสัตว์ (Animal Tale) เป็นนิทานที่มีสัตว์เป็นตัวเอก
อาจมีคนเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย สอดแทรกคติสอนใจ นิทานชนิดนี้ได้รับความนิยมกว้างขวาง

1.5) นิทานตลก (Jest) เป็นนิทานสั้น ๆ สร้างอารมณ์ขันให้แก่ผู้ฟังผู้อ่าน
ใช้ ถ้อยคำรัดกุม

เรื่องสั้น มีเค้ามาจากการเล่านิทานสั้น ๆ ที่นิยมเล่าให้ลูกหลานฟัง โดย
ตัวละครอยู่ในสภาพยากลำบาก แล้วสามารถแก้ไขสถานการณ์จนสำเร็จ เรื่องสั้นที่ได้รับความนิยม
จากเด็กส่วนมากมักเป็นตอนละประมาณ 5-8 หน้าของหนังสือฉบับกระเป๋า (Pocket Book) เรื่อง
ที่น่าสนใจ เช่น เรื่องของมาเหมี่ยว โลกของหนูแหวน ปลาวาฬน้อย ชีวิตสัตว์ป่า เป็นต้น

นวนิยาย เป็นเรื่องเล่าขนาดยาว ประกอบด้วยโครงเรื่อง ตัวละคร บทเจรจา

บรรยากาศ ทิศนผู้แต่ง ทำนองการแต่ง และแก่นของเรื่อง นวนิยายที่เขียนสำหรับเด็กโดยเฉพาะมีไม่มากนัก ส่วนใหญ่เป็นนิยายเขียนสำหรับผู้ใหญ่และเด็กสามารถอ่านได้ เช่น เล็บครุฑ ล่องไพร ชุดเจมส์บอนด์ 007 เป็นเรื่องเด็กชอบอ่าน หรือเรื่องจดหมายจากเมืองไทย (โบตัน) ผู้ดี (ดอกไม้สด) อยู่กับกิ้ง (หยก บูรพา) ผู้ใหญ่ลึกลับนางมา (กาญจนา นาคพันธ์)

เรื่องแปล ปัจจุบันเรื่องแปลได้รับความนิยมมากขึ้น ได้รับการสนับสนุนทั้งทางราชการและเอกชน แม้แต่วารสารสำหรับผู้ใหญ่ เช่น ขวัญเรือน สตรีสาร ก็มีเรื่องแปลเข้ามาในผนวกด้วย

การ์ตูน การ์ตูนเป็นที่นิยมของเด็ก ๆ ทั่ว ๆ ไป ดังนั้น ตลาดหนังสือ จำหน่ายอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ทาน นิยาย เรื่องสั้น มีครบทุกประเภทการ์ตูนบางเรื่องก็เป็นประโยชน์ต่อเด็กคือ ให้ความรู้และความเพลิดเพลิน แต่บางเล่มก็ไม่มีคุณภาพจึงจำเป็นที่ผู้ใหญ่ต้องเลือกหนังสือที่มีคุณภาพให้เด็กอ่าน

สารคดี (Non-Fiction) หมายถึง หนังสือที่แต่งขึ้นเพื่อให้ความรู้และข้อเท็จจริงต่าง ๆ แก่ผู้อ่าน เพราะฉะนั้น สารคดีสำหรับเด็กจึงหมายถึง สารคดีที่เขียนขึ้นโดยเจตนาให้เด็กและเยาวชนอ่าน ถ้าหากแบ่งสารคดีออกตามเนื้อหาจะได้ 3 ประเภทดังนี้

สารคดีที่เป็นบทความ เป็นสารคดีแสดงความคิด ความรู้ ในทำนองวิพากษ์วิจารณ์

สารคดีเชิงสารความรู้ เป็นสารคดีที่ให้ความรู้ข้อเท็จจริงด้านต่าง ๆ แก่เด็ก เช่น ความรู้ด้านสังคม ศาสนา การปกครอง ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะต่าง ๆ วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ชีวประวัติบุคคลและวิธีทำหรือผลผลิตสิ่งต่าง ๆ ฯลฯ

สารคดีท่องเที่ยว อาจเป็นการท่องเที่ยวสำคัญ ๆ หรือสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ มักเขียนแสดงเป็นเชิงแสดงแง่คิดจากการท่องเที่ยวให้ผู้อ่านทราบ โดยคำนึงถึงความปลอดภัยการลงทุนและผลที่ได้รับ

ร้อยกรอง (Poetry) เป็นบันเทิงคดีประเภทหนึ่ง เพราะสามารถให้ความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่านหรือผู้ฟังได้เหมือนกัน แต่ร้อยกรองสำหรับเด็กเป็นร้อยกรองประเภทมุขปาฐะ และร้อยกรองพื้นบ้านที่ถ่ายทอดสืบเนื่องกันมาแต่โบราณโดยไม่ปรากฏนามผู้แต่ง เช่น เพลงกล่อมเด็ก ปริศนาคำทาย ฯลฯ

ร้อยกรองสำหรับเด็กอาจจำแนกออกได้อีกเป็น 2 ประเภท คือ

- 1) ร้อยกรองสำหรับเด็ก
 - 1.1) เพลงกล่อมเด็ก
 - 1.2) เพลงปลอบเด็ก
- 2) ร้อยกรองสำหรับเด็กรุ่นเยาว์
 - 2.1) เพลงประกอบการเล่นของเด็ก
 - 2.2) ปริศนาคำทาย
 - 2.3) บทกลอนสอนใจเด็กรุ่นเยาว์

สำลี ทองธวิ (2524) ได้แบ่งเนื้อเรื่องในหนังสืออ่านสนุกสำหรับเด็กได้ ดังต่อไปนี้

1) นิทานปรัมปรา (Fairy Tale) เป็นเรื่องประเภทจินตนาการ ส่วนใหญ่จะขึ้นต้นด้วย “นานมาแล้ว.....” “กาลครั้งหนึ่ง.....” “มีเรื่องเล่ามาว่า.....” เรื่องส่วนใหญ่มีมานานแล้ว ไม่รู้ผู้แต่งต้นตำรับ เป็นต้นว่าเรื่อง ปลาบู่ทอง โสนน้อยเรือนงาม ไกรทอง และนิทานของกริมส์

2) นิทานท้องถิ่น (Legend) ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเล่าสืบต่อกันมา เช่นเดียวกับนิทานปรัมปรา แต่จะแทรกสำนวน ความเชื่อ พาดพิงถึงท้องถิ่นต้นกำเนิดของเรื่องราวต่างๆ เช่น เรื่อง เมืองลับแล (อุตรดิตถ์) นางนาคพระโขนง เงาะป่า

3) เทพนิยาย (Myth) โดยมากเนื้อเรื่องจะเกี่ยวกับกำเนิด หรือเรื่องราวของเทวดา นางฟ้า หรือเป็นการบรรยายจากธรรมชาติเชิงพิศดาร ซึ่งนิยายในลักษณะนี้มีเป็นจำนวนมาก แตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ เทพนิยายนี้เชื่อกันว่าเกิดจากการที่คนในสมัยก่อนพยายามหาคำอธิบายให้กับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่ตนไม่สามารถจะเข้าใจได้ แหล่งเทพนิยายสำคัญๆ ก็เช่น เทพปกรณัมเป็นของกรีก และกำเนิดเทพนารายณ์สิบปางของศาสนาพราหมณ์ เป็นต้น

4) นิทานอิงประวัติศาสตร์และศาสนา ผู้เขียนอาจจะหยิบยกเอาตอนใดตอนหนึ่งในประวัติศาสตร์ หรือเรื่องราวทางศาสนาเข้ามาเป็นเรื่องเก่า โดยทั่วไป ไปทำกันสองแบบ คือ แบบเล่ารายละเอียดของเหตุการณ์ และแบบที่สอง คือ เน้นมโนทัศน์ (Concept) ของเหตุการณ์ที่นำมาเล่า การเขียนแบบที่สองนี้นิยมทำกันมาในประเทศอเมริกา และยุโรป ตัวอย่างเช่น นิทานเรื่อง “เด็กตีกลอง” (The Drumet - Boy) ซึ่งเป็นเรื่องของเด็กชายเล็กๆ ผู้วิ่งตีกลองถวายพระเยซูในวันประสูติ เนื่องจากเขาเป็นเด็กยากจนไม่มีอะไรจะถวาย ไม่เหมือนนักรบ 3 องค์ที่นำมาเขาของมีค่ามาถวาย แต่ผลก็ปรากฏว่าของขวัญที่เขามอบให้พระเยซูเป็นสิ่งที่มีความพอๆ กับแก้วแหวนเงินทองทั้งหลาย เพราะเขาตีถวายอย่างสุดฝีมือและด้วยความศรัทธา

5) นิทานวรรณคดี ส่วนใหญ่จะตัดตอนจากวรรณคดีชิ้นเอกๆ เช่น สามก๊ก ขุนช้างขุนแผน อิเหนา พระอภัยมณี เป็นต้น โดยหยิบยกเอาตอนใดตอนหนึ่ง โดยเฉพาะที่ตัวเอกเป็นเด็ก หรืออยู่ในวันเด็ก มาผูกเป็นเรื่องราว

6) นิทานจินตนาการ นิทานประเภทสุดท้ายนี้แบ่งเป็นประเภทย่อยๆ ได้อีก 2 อย่าง คือ นิทานจินตนาการแบบเพ้อฝัน (Fantasy) นิทานแบบนี้ผู้เขียนจะเขียนให้สัตว์พูดได้ สิ่งของมีชีวิตจิตใจขึ้นมา เรื่องจะเกิดขึ้นในมิติใดๆ ก็ได้ ส่วนอีกประเภทเป็นจินตนาการถึงประสบการณ์ของผู้แต่ง นิทานประเภทนี้ปัจจุบันมีผู้นิยมแต่งมากขึ้น และได้รับความนิยมจากผู้อ่านมาก โดยเฉพาะผู้อ่านที่เผชิญกับประสบการณ์ร่วมกับผู้เขียน หรือมีความสนใจในเรื่องเดียวกับผู้เขียน เป็นวิธีการเขียนแบบหนึ่งที่ทำให้ผู้อ่านมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ที่เกิดในนิทานด้วย

ผาสุก มุทฺธเมธา (2530) แบ่งหนังสือตามลักษณะของการเขียนเนื้อหาได้ดังนี้

1) หนังสือเล่มแรก (First Book) เช่น หนังสือไม่มีตัวอักษร มีแต่ภาพของสิ่งของที่เด็กเคยชิน หนังสือภาพบรรยาย หนังสือนิทานภาพ

2) หนังสือภาพประกอบ (Picture Books) เช่น หนังสือภาพไม่มีเนื้อหา หนังสือภาพบรรยาย หนังสือนิทานภาพ

3) นิทาน (Tale) แบ่งออกได้หลายลักษณะ ดังนี้

3.1) นิทานประเภท Fable ซึ่งเป็นเรื่องจากจินตนาการสั้นๆ แต่งด้วยสุภาษิต ตัวละครอาจเป็นคนจริงๆ สัตว์ หรือสิ่งของที่ถูกสร้างให้มีชีวิตจิตใจ

3.2) เทพนิยาย (Fairly Tale) เป็นนิทานยุคดึกดำบรรพ์ นิทานวรรณคดี มีนางฟ้า เทวดา เจ้าชาย เจ้าหญิง เทพนิยายเป็นเรื่องกระจุกกระจิมสั้นๆ

3.3) ตำนาน (Myth and Epics) เป็นการเล่าการต่อสู้ของคนกล้าหาญ อาจจะต่อสู้กับคนกับสัตว์ กับปรากฏการณ์ธรรมชาติ มีลักษณะตื่นเต้น แสดงความกล้าหาญเป็นพิเศษจนกลายเป็นนิทานประจำชาติ หรือเป็นตำนานเล่าประวัติอันศักดิ์สิทธิ์

3.4) ชาดก (Jataka) เป็นนิทานทางพุทธศาสนา ซึ่งเล่าถึงกำเนิดของพระพุทธเจ้าในชาติต่างๆ ก่อนมากำเนิดเป็นพระพุทธเจ้าในชาติปัจจุบัน

3.5) นิทานพื้นบ้าน (Folklore) ซึ่งรวมทั้งเพลงพื้นบ้าน คติชาวบ้าน สุภาษิต ปริศนาคำทาย อะไรเอ่ย ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีทางศาสนา นิทานพื้นเมือง

4) นิยายฝันเพื่อมหัศจรรย์ (Fantasy) เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นใหม่ในสมัยหลังๆ โดยใช้ลักษณะเค้าโครงเรื่องและองค์ประกอบสำคัญของนิทานพื้นเมืองในสมัยก่อนมาผูกเป็นเรื่องราว และเพิ่มรายละเอียดซึ่งเป็นลักษณะเด่นของสมัยใหม่เข้าไป

5) นิทานร่วมสมัยหรือยุคปัจจุบัน (Contemporary Stories) เป็นเรื่องที่แต่งขึ้น โดยใช้จินตนาการของผู้แต่งเอง หรือแต่งจากเรื่องจริง หรือใช้ทั้งสองอย่างผสมกัน แต่งเป็นทำนองเรื่องสั้น นวนิยาย

6) กวีนิพนธ์ เป็นหนังสือที่แต่งเป็นโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน หรือคำคล้องจองง่าย ๆ

7) สารคดี (Non - Fiction) เป็นการเขียนเรื่องให้ความรู้ สารประโยชน์ให้ข้อเท็จจริง

8) หนังสือแปล ในวงการหนังสือสำหรับเด็กถือว่า หนังสือแปลดี ๆ ที่เขียนเป็นภาษาต่างประเทศ ให้เป็นหนังสือที่ใช้ภาษาแม่หรือภาษาที่เด็กอ่านเข้าใจได้นั้น เป็นการผลิตหนังสือสำหรับเด็กได้อีกอย่างหนึ่ง

สนธิ สัตโยภาส (2536) ได้แบ่งนิทานออกดังต่อไปนี้ คือ

1) นิทานแปลจากต่างประเทศ เช่น หนูน้อยหมวกแดง ซิลเดอริลล่า สโนไวท์ เลื้อยหนาวสามตัว ฯลฯ

2) นิทานพื้นบ้าน เช่น นางพิกุลทอง ปลาบู่ทอง พระร่วง พระพุทธบาท ฯลฯ

3) นิทานชาดก เช่น สังข์ทอง คาวิ สมุทรโฆส พระสรรพสิทธิ์ พระสุธน ฯลฯ

4) นิทานอีสป หรือสุภาษิต

5) นิทานที่แต่งขึ้นใหม่ เช่น ทองแปดถุง พลายลำดวน หมาป่าแสนฉลาด ไก่ป่าไก่อ้วบ้าน ฯลฯ

6) นิทานสำหรับเด็กเล็กหรือหนังสือภาพต่างๆ เช่น สัตว์เลี้ยงของเรา หมาน้อยน่ารัก ฯลฯ

ภิญญาพร นิตยะประภา (2534) แบ่งหนังสืออ่านสำหรับเด็ก ดังนี้

1) ตามเกณฑ์อายุ แบ่งได้ 5 ระดับ คือ

1.1) หนังสือสำหรับเด็กแรกเกิดอายุ 0 - 3 ปี

1.2) หนังสือสำหรับเด็กอายุ 3 - 6 ปี

1.3) หนังสือสำหรับเด็กอายุ 6 - 11 ปี

1.4) หนังสือสำหรับเด็กอายุ 11 - 14 ปี

1.5) หนังสือสำหรับเด็กอายุ 14 - 18 ปี

2) แบ่งตามเกณฑ์ชั้นเรียน แบ่งได้ 3 ระดับ คือ

2.1) วัยเด็กเล็ก สำหรับเด็กอายุ 3 - 6 ปี

2.2) วัยเด็กประถมศึกษา สำหรับเด็กอายุ 7 - 12 ปี

2.3) วัยเด็กมัธยมศึกษา สำหรับเด็กอายุ 13 - 18 ปี

ในการประกวดหนังสือสำหรับเด็ก สมาคมผู้จัดพิมพ์และผู้จำหน่ายหนังสือแห่งประเทศไทย ได้แบ่งหนังสือสำหรับเด็กออกเป็น 3 ระดับ คือ

1) หนังสือสำหรับเด็กเริ่มหัดอ่าน (อายุ 3 - 5 ปี)

2) หนังสือสำหรับเด็กชั้นประถมศึกษา (อายุ 6 - 11 ปี)

3) หนังสือสำหรับเด็กก่อนวัยรุ่น (อายุ 12 - 14 ปี) ซึ่งแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ ประเภทบันเทิงคดี ประเภทสารคดี และประเภทคำประพันธ์

4.3 เนื้อหาในหนังสืออ่านสำหรับเด็ก

การเลือกหนังสือสำหรับเด็ก ผู้ทำหน้าที่เลือกควรจะต้องรู้ถึงลักษณะเนื้อหาของหนังสืออ่านสำหรับเด็กที่ดี เพื่อให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์แก่เด็กๆ มากที่สุด ซึ่งมีนักการศึกษาได้กล่าวถึง เนื้อหาของหนังสืออ่านสำหรับเด็กที่ดีและข้อคิดเกี่ยวกับเนื้อหาของหนังสืออ่านสำหรับเด็ก

Ruth Tooze (1969) กล่าวถึงเนื้อหาของหนังสืออ่านสำหรับเด็กที่ดี ควรมีลักษณะดังนี้

- 1) ให้ความรู้
- 2) เสริมสร้างทัศนคติที่ดีและมีคุณค่า
- 3) เสริมสร้างความเข้าใจในตนเอง เข้าใจคนอื่นและสิ่งแวดล้อม
- 4) ให้ความสนุกสนาน
- 5) เสริมความรู้ที่มีอยู่ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น
- 6) กระตุ้นให้เกิดความคิด

Marion Van Horne (1970) ได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับเนื้อหาของหนังสือเด็กไว้ดังต่อไปนี้

- 1) ให้ข้อคิดที่เด็กควรทราบ
- 2) มีความเหมาะสมกับประสบการณ์และภูมิหลังของเด็ก
- 3) เนื้อเรื่องให้ข้อคิดที่เป็นปัจจุบัน
- 4) โครงเรื่องมีการกระทำที่ชวนให้ติดตาม
- 5) เนื้อเรื่องและการดำเนินเรื่องเป็นที่สนใจของเด็ก
- 6) เนื้อเรื่องทำให้เด็กเกิดความคิดคล้อยตาม

- 7) เนื้อเรื่องส่งเสริมให้เด็กรักการอ่าน
- 8) สอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมไว้โดยเด็กไม่รู้ว่าเป็นการสอน
- 9) ผู้เขียนมีใจเป็นกลาง ต้องระวังไม่ให้เนื้อเรื่องมีอคติต่อเชื้อชาติ ศาสนา ลัทธิ และ ชนกลุ่มน้อย

4.4 ความต้องการและความสนใจของเด็ก

ในการเลือกหนังสืออ่านสำหรับเด็ก ผู้ที่ทำการเลือกจะต้องรู้ถึงความต้องการและความสนใจของเด็กก่อน เพื่อจะได้ก่อประโยชน์แก่เด็กๆ โดยตรง ความต้องการและความสนใจของเด็กนั้นมีนักการศึกษาได้ศึกษากันไว้หลายท่าน เช่น จิวีวรรณ กินาวงค์ (2521) บรรลือ พฤกษ์วัน (2533) และวิไลวรรณ ไอรส (2533) ได้กล่าวถึงความต้องการของเด็กกับหนังสืออ่านสำหรับเด็กสรุปได้ดังนี้

- 1) ความต้องการความสำเร็จ หมายถึง ความสำเร็จในชีวิตประจำวันในการทำงาน ทำให้เด็กเกิดความภูมิใจ มีความสนใจ และมีกำลังใจในการทำงาน หนังสือประเภทชีวประวัติบุคคลสำคัญ ในนิยายที่เป็นตัวเอกประสบผลสำเร็จ ก็อาจทำให้เด็กอยากปฏิบัติตามบ้าง
- 2) ความต้องการความมั่นคงทางวัตถุ หมายถึง ปัจจัยที่ตอบสนองทำให้เด็กมีความสุขไม่ว่าจะเป็นอาหารที่ดี เสื้อผ้าที่สวยงาม ฉะนั้น นิทานประเภทที่มีตัวละครอยู่ดีมีสุข จะช่วยตอบสนองความต้องการของเด็กได้
- 3) ความต้องการทางด้านสติปัญญา เด็กต้องการความเฉลียวฉลาด ความมีสติปัญญา สามารถเรียนรู้วิชาการต่างๆ อันส่งเสริมสติปัญญา ตัวเอกของเรื่องแสดงความฉลาดในการแก้ปัญหาอย่างมีไหวพริบปฏิภาณ
- 4) ความต้องการความรักและเป็นที่ยอมรับ เด็กต้องการความรักอย่างมาก จากพ่อ แม่ ญาติพี่น้องและเพื่อนๆ ความรักเป็นความต้องการพื้นฐานของเด็กทุกๆ คน เด็กต้องการให้ผู้อื่นรักตน และต้องการรักผู้อื่น หนังสือประเภทเทพนิยายที่มีตัวละครแสดงความรัก ความอบอุ่นซึ่งกันและกัน จะสอนให้เด็กได้รู้จักรักมากขึ้น
- 5) ความต้องการให้สังคมยอมรับ เด็กทุกคนต้องการให้เพื่อนรับรู้ว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม การเป็นผู้ได้รับการต้อนรับในทุกหนทุกแห่ง จะนำความปลื้มปิติและชื่นบานมาสู่เด็ก หนังสือประเภทนี้จะช่วยเด็กได้มาก เพราะเด็กจะได้เรียนรู้วิธีการปฏิบัติตนตามได้

ความต้องการเปลี่ยนแปลง เด็กๆ ไม่ชอบการนั่ง แต่จะเคลื่อนไหวตลอดเวลา ชอบการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลต่อจิตใจของเด็ก ทำให้สดชื่นและทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ฉะนั้น หนังสือประเภทตลกขำขัน บทเพลงมีทำประกอบ จึงเหมาะกับเด็ก

ความต้องการความสุขจากสิ่งอันสุนทรีย์ ความสวยงาม สิ่งอันเป็นความงามประณีตหรือศิลปะอันตระการตา ก่อให้เกิดความเบิกบาน ความอิมใจจะเกิดในด้านความคิดและความรู้สึก หนังสือประเภทวรรณคดี โคลงกลอนที่ไพเราะมีภาพสวยงาม ตลอดจนหนังสือที่มีภาพที่เกิดจากการสร้างสรรค์ที่สวยงาม

ความต้องการแสดงความเป็นเจ้าของ ในวัยเด็กมักยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง เด็กจะสนใจแต่ตนเอง ไม่คิดถึงผู้อื่น มักแสดงความเป็นเจ้าของอยู่เสมอ ฉะนั้น ควรให้เด็กได้อ่านเรื่องที่แสดงถึงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักการแบ่งปัน รู้ใจเขาใจเรา เป็นต้น

ความต้องการอยากรู้อยากเห็น เด็กมักอยากรู้ในสิ่งใหม่ๆ แปลกอยู่เสมอในเรื่องที่อยู่ รอบตัว หนังสือประเภทสารคดี วิชาการ หนังสือสารานุกรม ตอบสนองความต้องการเรื่องนี้ได้

ความต้องการความมีอิสระ เป็นตัวของตัวเอง ไม่ต้องการพึ่งผู้ใหญ่ มีความรับผิดชอบต่องานและต้องการทำงานอย่างเป็นอิสระตามความสามารถของตนเอง

สุพัตรา ชุมเกตุ (2522) กล่าวถึงความสนใจในการอ่านของเด็ก ซึ่งแบ่งเป็นกลุ่มได้ดังนี้
วัยเด็กตอนต้น อายุ 2 - 6 ปี อนุบาลถึงวัยประถมศึกษาปีที่ 1 แบ่งเป็นช่วงอายุได้ดังนี้

- 1) เด็กช่วงอายุ 2 - 3 ปี สนใจหนังสือที่มีรูปภาพสวยๆ สีสะดุดตา โดยเปิดภาพและให้ผู้ใหญ่เล่าให้ฟัง เด็กจะเปิดหน้าที่ตนชอบเท่านั้น
- 2) เด็กช่วงอายุ 3 - 4 ปี เด็กเริ่มอ่านได้บ้าง บางครั้งเด็กวัยนี้ชอบการ์ตูน แต่จะเปิดดูภาพอย่างเดียวเพราะอ่านคำบรรยายไม่ออก ชอบเรื่องเกี่ยวกับประจำวันที่เกิดขึ้นบ่อยๆ ในครอบครัว ชอบเรื่องสัตว์ ธรรมชาติต่างๆ ชอบโคลงกลอน
- 3) เด็กช่วงอายุ 5 - 6 ปี พอจะอ่านได้บ้างแล้ว ชอบเรื่องราวที่มีภาพประกอบสนใจนิทานอยู่ แต่เพิ่มความสนใจจากนิทานมาสู่เรื่อง ธรรมชาติใกล้ๆ ตัวมากขึ้น สนใจเรื่องเกี่ยวกับสัตว์ เช่น แมว หมา นก

เด็กวัยตอนต้นนี้สนใจเน้นหนักอยู่ที่รูปแบบภาพ และสีสัน เด็กวัยนี้เป็นวัยแห่งเทพนิยายและจินตนาการ ชอบเทพนิยายประเภทสัตว์วิเศษ เช่น ลาพุดได้ กบกลายเป็นเจ้าชาย เป็นต้น

วัยเด็กตอนกลาง อายุ 7 - 11 ปี ประถมต้นถึงตอนต้นประถมปลาย ซึ่งมีความสามารถในการอ่านพอสมควร อ่านได้เป็นเรื่องเป็นราวต่อเนื่องกัน มีช่วงของความสนใจในการอ่านนานขึ้น สนใจเรื่องที่เป็นจริงในชีวิตประจำวัน สนใจทำกิจกรรมเป็นเรื่องเป็นราวขึ้น สนใจสิ่งแปลกๆ ใหม่ ๆ สีสันสะดุดตา สนใจสัตว์เลี้ยง การเล่นที่ใช้กำลังแขน ขา การผจญภัย วิทยาศาสตร์เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริง เด็กวัยตอนกลางแบ่งได้ดังนี้

เด็กวัย 7 ปี อยากรู้อยากเห็นและสนใจสิ่งต่างๆ ว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร ช่างสังเกต สามารถจำคำบอกเล่าหรือเหตุการณ์ที่พบมาได้ มีความสนใจอยากทำโน่นทำนี่ และจะพยายามทำให้สำเร็จ รู้จักชอบหรือไม่ชอบสิ่งนั้นสิ่งนี้

เด็กวัย 8 ปี สนใจซักถามสิ่งต่างๆ มากยิ่งขึ้น อยากรู้อยากทำโน่นทำนี่ ของทำงานที่ตนไม่เคยทำ ช่วงความสนใจมากขึ้นพอที่จะประดิษฐ์งานละเอียดได้ ฟังคำชี้แจงง่ายๆ และทำตามได้เป็นขั้นๆ เด็กชายชอบอ่านเรื่องการผจญภัย เรื่องจริงเกี่ยวกับสัตว์ เด็กหญิงชอบเรื่องชีวิตในบ้าน

เด็กวัย 9 - 11 ปี ชอบเรื่องการผจญภัย ตื่นเต้น ลึกลับพิศวง ความกล้าหาญ ความมีน้ำใจนักกีฬา การกีฬา นิทานสัตว์ต่างๆ และการ์ตูน

เด็กวัยตอนกลางชอบอ่านหนังสือที่มีภาพประกอบ แต่น้ำหนักของความสนใจอยู่ที่เรื่องมากขึ้น และชอบอ่านการ์ตูนมาก

วัยเด็กตอนปลายหรือเด็กวัยรุ่น อายุ 12 - 18 ปี หรือวัยรุ่น สนใจอ่านหนังสือทุกประเภท โดยเฉพาะสารคดี เป็นการอ่านอย่างใช้เหตุผลเหมือนผู้ใหญ่

จวงจันทร พาละหาญ (2524) สัมภาษณ์เด็กเรื่อง หนังสือที่ชอบและความสนใจ โดยทั่วไป จากเด็กอายุ 5 - 17 ปี จำนวน 10 คน สรุปออกมาเป็นแนวความสนใจในการอ่านหนังสือเด็กดังนี้

- 1) เด็กสนใจการ์ตูนมากทั้งเด็กเล็กและเด็กโต
- 2) หนังสือแบบเรียน เด็กไม่ชอบอ่านหนังสือแบบเรียนสมัยก่อน เด็กชอบอ่าน

หนังสือแบบเรียนที่ทันสมัย

3) หนังสือที่มีภาพประกอบ เด็กสนใจมากกว่า ภาพสีน่าสนใจมากกว่าภาพขาวดำ เรื่องที่สนใจ เด็กสนใจธรรมชาติ เช่น สุนัข แมว ต้นไม้ ดอกไม้ ฯลฯ ส่วนเด็กโต โดยเฉพาะเด็กชายชอบเรื่องผจญภัย เช่น ชอบหนังสือเกี่ยวกับเครื่องบิน ช่าง ฯลฯ

ฉวีวรรณ คูหาภินันท์ (2527) กล่าวถึง ความสนใจในการอ่านของเด็กวัยต่างๆ ดังนี้

1) เด็ก 0 - 3 ขวบ สนใจรูปสัตว์ ดอกไม้ พ่อ แม่ เด็กด้วยกัน มีความสนใจเพียง 2 - 3 นาที ชอบรูปสีฉูดฉาด ต้องการสัมผัส ฉะนั้น ลักษณะของหนังสือควรเป็นรูปตุ๊กตา รูปสัตว์ ผลไม้ ดอกไม้ต่างๆ

2) เด็ก 3 - 6 ขวบ (อนุบาล - ประถม 1) วัยเริ่มหัดอ่าน สนใจสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว ต้นไม้ ดอกไม้ สัตว์ พ่อ แม่ ญาติพี่น้อง เด็กวัยเดียวกัน ท้องฟ้า พระอาทิตย์ พระจันทร์ มีความสนใจประมาณ 5 - 10 นาที ชอบดูรูปสี ตัวหนังสือน้อยๆ ลักษณะของหนังสือควรเป็นหนังสือภาพ

3) เด็ก 6 - 8 ขวบ (ประถม 1 - ประถม 2) สนใจเรื่องต่างๆ เพิ่มมากขึ้น รู้ศัพท์ต่างๆ มากขึ้น รู้จักสิ่งแวดล้อมต่างๆ มากขึ้น ชอบเรื่องต้นไม้ ดอกไม้ การปลูก นิทานต่างๆ เทวดา นางฟ้า การ์ตูน ชอบเรื่องที่เป็นจริงมากขึ้น เริ่มอ่านเรื่องตลกได้ สาระในเนื้อเรื่องเพิ่มขึ้น เพราะเด็กเริ่มสนใจนานประมาณ 15 - 20 นาที

4) เด็กวัย 8 - 11 ขวบ (ประถม 3 - ประถม 4) สนใจเรื่องจริงมากขึ้น เด็กชายสนใจ การ ผจญภัย วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ส่วนเด็กผู้หญิงสนใจ การบ้าน การเรียน ทั้งเด็กชายและเด็กหญิงชอบเหมือนกัน เช่น วรรณคดี นิทานสำหรับเด็กง่ายๆ เทพบุตร สุภาพสตรี การ์ตูน ขำขัน เข้าใจปัญหาสังคมบ้าง หนังสือของเด็กวัยนี้จะเน้นรูปภาพและเนื้อเรื่องเท่าๆ กัน

5) เด็กวัย 12 - 14 ขวบ (ประถมปลาย) เป็นวัยก่อนวัยรุ่น มีความสนใจในการอ่านกว้างมากขึ้น หาข้อเท็จจริงมาพิสูจน์ ชอบเรื่องบุคคลสำคัญ เรื่องโรงเรียน เด็กวัยเดียวกัน ก็ทำงานอดิเรก เรื่องสัตว์ วิทยาศาสตร์ เรื่องท้องถิ่น เด็กชายสนใจวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ส่วนเด็กหญิงสนใจนวนิยายรัก หนังสือวัยนี้เน้นเรื่องมากกว่ารูปภาพ

4.5 ประโยชน์ของหนังสืออ่านสำหรับเด็ก

มีผู้กล่าวถึงประโยชน์ของหนังสือสำหรับเด็กไว้มากมาย แต่พอสรุปได้ดังนี้ (กฤษณา ผลชีวิน, 2524)

1) เป็นสื่อขยายการรับรู้ของเด็กและช่วยพัฒนาความรู้ ความคิดให้แตกฉานออกไป

2) เป็นอุปกรณการศึกษาออกโรงเรียนและต่อเนื่องตลอดชีวิต อย่างดียิ่งที่เด็กสามารถแสวงหาได้

3) หนังสือช่วยสร้างความสัมพันธ์อันอบอุ่นระหว่างพ่อแม่กับลูกได้ และช่วยในการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

4) ให้ข่าวสารพร้อมทั้งการอธิบาย การพัฒนาทัศนคติและค่านิยมส่งเสริมความเข้าใจตนเอง ผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม ขยายการรับรู้ สร้างความสำนึกและตื่นตัวอยู่เสมอให้ความบันเทิง กระตุ้น จินตนาการเพื่อสร้างความคิดริเริ่ม ให้ความคลายที่ใจจะไขว่คว้า

5) ช่วยส่งเสริมให้เกิดความมั่นใจ อบอุ่นใจ จากผลสำเร็จของตัวละครที่อ่านบรรยายภาคในการดำเนินเรื่องทำให้สบายใจ

6) ช่วยให้เด็กคุ้นเคยกับหนังสือ ทำให้มีนิสัยรักการอ่าน อันเป็นแนวทางที่จะช่วยเสริมสร้างทักษะ

7) ช่วยส่งเสริมจินตนาการ เป็นเรื่องที่ช่วยให้เด็กคิดก้าวไกลไปกว่าสภาพที่เคยพบเห็น โดยนึกวาดภาพไว้ว่า เรื่องควรจะเป็นอย่างไรต่อไป

8) ให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน

9) ช่วยให้อ่านหนังสือได้คล่องแคล่วแตกฉาน

10) แสดงให้เห็นความเป็นจริงของชีวิต ช่วยให้เด็กสามารถเผชิญโลกได้อย่างเข้มแข็งและมั่นคง

11) ช่วยปลูกฝังคุณธรรม อันเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับเด็กสมาชิกรุ่นใหม่ของสังคม

12)สนองความต้องการของเด็กในด้านความอยากรู้อยากเห็น ช่วยให้เด็กสามารถหาคำตอบได้ด้วยตนเองจากการอ่านเรื่องที่ตนต้องการรับรู้

13) ทดแทนความต้องการของเด็กที่ขาดไป เช่น ความอยากมีเพื่อนของเด็กที่เป็นลูกโทน หรือเด็กที่ไม่มีโอกาสได้ออกไปเล่นกับเพื่อน หนังสือจะพาเด็กไปสู่โลกที่สนุกสนาน ตื่นเต้น ทำให้ลืมความเหงาได้เป็นครั้งคราว

5. การเรียนการสอนคุณธรรม จริยธรรมในระดับประถมศึกษา

จากหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ได้กำหนดให้มีการเรียนการสอนคุณธรรมและจริยธรรมในวิชาจริยศึกษา กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ทั้งนี้เพราะคุณธรรมและจริยธรรมเป็นสิ่งที่ดีงามและควรดำรงรักษา บุคคลที่เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมและจริยธรรมจะส่งผลให้บุคคลนั้นเป็นผู้ที่มีเกียรติและเป็นที่เคารพยกย่องในสังคม นอกจากนี้ยังเป็นการส่งเสริมให้บุคคลทำความดีอีกด้วย ดังนั้นจึงควรมีการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้เกิดกับ

บุคคลในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชน อย่างไรก็ตาม ได้มีผู้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเรียน การสอนคุณธรรมและจริยธรรมในระดับประถมศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณธรรมและ จริยธรรมให้เกิดขึ้นกับเยาวชนของชาติสืบไป

สุภาพรรณ พวงจันทเพชร (2520) ได้ทำการวิจัย เรื่อง "การเปรียบเทียบผลการสอนวิชา ศีลธรรม หน่วยคุณธรรมเสริมสร้างลักษณะนิสัย โดยกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์และวิธีสอนแบบ ธรรมดา ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 6" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบผลการเรียนวิชาศีลธรรม หน่วยคุณธรรมเสริมสร้างลักษณะนิสัยด้วยวิธีการกลุ่มสัมพันธ์และวิธีธรรมดาในด้านพัฒนาการของ สัมฤทธิผลทางการเรียนและทัศนคติด้านมนุษยสัมพันธ์ของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการ วิจัยพบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยวิธีการกลุ่มสัมพันธ์มีแนวโน้มที่จะพัฒนาการด้านสัมฤทธิผลการเรียน สูงกว่า และพบว่านักเรียนที่เรียนด้วยวิธีการทั้งสองแบบไม่สามารถคงการเรียนรู้ที่ได้รับไว้ได้เท่าเดิม กล่าวคือ มีสัมฤทธิผลทางการเรียนลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นักเรียนที่เรียนด้วยวิธีกระบวน - การกลุ่มสัมพันธ์มีทัศนคติด้านมนุษยสัมพันธ์เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นกว่านักเรียนที่สอนด้วยวิธี ธรรมดาและยังคงทัศนคตินั้นไว้ได้ หลังจากจบการเรียนรู้ไปแล้ว 1 เดือน ในขณะที่นักเรียนที่เรียน ด้วยวิธีธรรมดาไม่มีทัศนคติ เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นหรือเลวลง

ประดิษฐ์ พรหมเสนา (2523) ได้ทำการวิจัย เรื่อง "การนำวิธีสอนให้สมัยพุทธกาลมาใช้ สอนจริยศึกษาในระดับประถมศึกษา" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเทคนิค และวิธีสอนที่นิยมใช้ในการ เผยแพร่พระธรรมคำสอนในสมัยพุทธกาล และวิธีสอนจริยศึกษาในปัจจุบัน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนประยุกต์จากวิธีสอนสมัยพุทธกาลมีการเรียนรู้ โดยมีมัชฌิมเลขคณิต คะแนนสอบหลังการสอนสูงกว่าก่อนสอบอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 สัมฤทธิผลทางการเรียนของ นักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนประยุกต์จากวิธีสอนสมัยพุทธกาลดีกว่านักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนปัจจุบัน ส่วนด้านการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนทั้งสองกลุ่ม ตามความคิดเห็นของครู ไม่แตกต่างกัน

มณฑล ไตรรัตน์สิงหนกุล (2524) ได้ทำวิจัย เรื่อง "การวิเคราะห์วิธีการแก้ปัญหาของ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ตามหลักอริยสัจสี่" โดยผู้วิจัยได้สำรวจปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิต ประจำวันของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยนักเรียนเขียนเรียงความเกี่ยวกับปัญหาที่เขาพบใน ชีวิตประจำวัน นำปัญหาที่มีความถี่มากที่สุด คือ ปัญหาความยากจนมาสร้างเป็นเรื่องของเด็กที่มี ปัญหาความยากจนเขียนวิธีแก้ปัญหาโดยเสรี ผู้วิจัยได้สร้างเกณฑ์การวิเคราะห์วิธีการแก้ปัญหาตาม หลักอริยสัจสี่ขึ้น แล้วนำข้อเขียนของนักเรียนมาวิเคราะห์หาขั้นตอนตามเกณฑ์โดยหาร้อยละ จาก การวิจัยพบว่านักเรียนร้อยละ 62.37 มีขั้นตอนการแก้ปัญหาครบทั้ง 4 ขั้นตอน คือ ทุกข์ สมุทัย

นิโรธ มรรค นักเรียนแก้ปัญหาโดยแสดงว่า เข้าใจความหมายของปัญหา คือ ทุกข์ ร้อยละ 89.25
 รู้สาเหตุของปัญหา คือ สมุททัย ร้อยละ 68.00 แสดงเจตนาในการแก้ปัญหา คือ นิโรธ ร้อยละ
 100 และแสดงแนวทางในการแก้ปัญหา คือ มรรค ร้อยละ 100 นักเรียนแสดงเจตนาแก้ปัญหาด้วย
 ตนเองมากกว่าที่จะให้ผู้อื่นช่วย นักเรียนแสดงแนวทางการแก้ปัญหาชั้นมรรค หมวดสัมมนาสังกับปะ
 สัมมากัมมันตะ สัมมาวายามะ มากที่สุดร้อยละ 100 รองลงมาเป็นสัมมาอาชีวะ ร้อยละ 97.62
 และสัมมาทิฐิ ร้อยละ 62.37 ที่น้อยที่สุดคือสัมมาสติร้อยละ 15.87 แนวทางการแก้ปัญหาคความ
 ยากจนที่มีลักษณะเด่น คือ การวางแผนครอบครัว รัฐบาลช่วยในการชลประทาน การปลูกพืช -
 หมุนเวียน พืชคลุมดิน รัฐบาลช่วยทำฝนเทียม เกษตรอำเภอ และเกษตรตำบล ช่วยเหลือให้
 คำปรึกษาการไม่ตัดไม้ทำลายป่า การปลูกป่า การใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เป็นประโยชน์การขยาย
 ผลผลิต โดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง การจัดตั้งสหกรณ์ ชาวนา

จิตอารมย์ สวัสดิชิตัง (2526) ได้ศึกษาจริยธรรมตามหลักสูตรประถมศึกษา 2521 ที่
 ปรากฏในเพลงไทยสมัยนิยม ผลการวิจัยพบว่า มโนทัศน์ทางจริยธรรมในด้านความอดทนอดกลั้น
 ความขยันหมั่นเพียร ความเมตตากรุณา และหลักธรรมในการอยู่ร่วมกัน ปรากฏมากที่สุดในเพลงทั้ง
 3 ประเภท ในปีเดียวกัน สายสมร ซาติยานนท์ (2526) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างจริยธรรมกับ
 ความสามารถด้านเหตุผลและกับการอบรมเลี้ยงดูของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กรุงเทพ -
 มหานคร พบว่าจริยธรรมกับความสามารถด้านเหตุผล ด้านการลงสรุป มีความสัมพันธ์ทางบวก
 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นอกจากนี้ พรรณี สุวดี (2528) ได้ศึกษาการเปรียบเทียบ
 มโนทัศน์ทางจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่เรียนด้วยกิจกรรมการเล่นพื้นเมืองของ
 เด็กภาคเหนือกับกิจกรรมตามแผนการสอนของกระทรวงศึกษาธิการ ผลการวิจัยพบว่า มโนทัศน์ทาง
 จริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่เรียนด้วยกิจกรรมการเล่นพื้นเมืองของเด็กภาค
 เหนือกับกิจกรรมตามแผนการสอนของกระทรวงศึกษาธิการแตกต่างกัน

วัชรินทร์ บรรณเกียรติ (2529) ได้ศึกษามโนทัศน์ทางจริยธรรมในหนังสืออ่านสำหรับเด็กที่
 ขณะการประกวดในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ พุทธศักราช 2515 - 2527 ผลการวิจัยพบว่า
 มโนทัศน์ทางจริยธรรมด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละมีมากที่สุดในหนังสืออ่านสำหรับเด็ก
 ระดับเริ่มอ่าน มโนทัศน์ทางจริยธรรมด้านหลักธรรมในการอยู่ร่วมกันมีมากที่สุดในหนังสืออ่านสำหรับเด็ก
 ระดับประถมศึกษาและในหนังสืออ่านสำหรับเด็กก่อนวันรุ่นด้านความเมตตากรุณามีมากที่สุด
 ส่วนหนังสืออ่านสำหรับเด็กประเภทการ์ตูน จะมีมโนทัศน์ด้านการแก้ไขข้อบกพร่องในความประพฤติ
 มากที่สุด นอกจากนี้ รัตนา ฉากฉลัก (2530) ได้ศึกษามโนทัศน์ทางจริยธรรมของนักเรียนชั้น
 ประถมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย แบบปล่อยปละละเลย และแบบให้

ความคุ้มครองมากเกินไป ผลการวิจัยพบว่า มโนทัศน์ทางจริยธรรมด้าน ความเห็นแก่ตัวของนักเรียน ซึ่งได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยมี มโนทัศน์ทางจริยธรรมด้านความไม่เห็นแก่ตัวสูงกว่า นักเรียนที่ผู้ปกครองให้การอบรมเลี้ยงดูแบบคุ้มครองมากเกินไป และนักเรียนที่มีผู้ปกครองที่มีการศึกษาสูงกว่าระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมีมโนทัศน์ทางด้านความมีระเบียบวินัยและการตรงต่อเวลา และความไม่เห็นแก่ตัวสูงกว่านักเรียนที่มีผู้ปกครองที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา และ บรรพต พรประเสริฐ (2531) ได้ศึกษามโนทัศน์ทางจริยธรรมของนักเรียนอนุบาลที่ได้รับการสอน โดยใช้นิทานและเกม ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนอนุบาลที่ได้รับการสอนโดยใช้นิทานและเกมมี มโนทัศน์ทางจริยธรรมสูงขึ้น ในปีเดียวกัน สุภาพร สุขเจริญ (2531) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง มโนทัศน์ทางจริยธรรมกับพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียน สังกัดกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า มโนทัศน์ทางจริยธรรมมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทาง จริยธรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สุดารัตน์ ธรวิชัย (2531) ได้วิเคราะห์เนื้อหาด้านมโนทัศน์ทางจริยธรรมในนวนิยายที่เป็น หนังสืออ่านนอกเวลา วิชาภาษาไทยระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและ วิเคราะห์มโนทัศน์ทางจริยธรรมที่ปรากฏอยู่ในนวนิยาย 20 เรื่อง ที่เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาวิชา ภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ผลการวิเคราะห์พบว่า นวนิยายที่มีมโนทัศน์ทางจริยธรรม ปรากฏอยู่มากเป็น 5 อันดับแรก ได้แก่ เรื่อง กองทัพธรรม จุดหมายจากเมืองไทย อยู่กับกั ร่มธรรม และปลากง ส่วนมโนทัศน์ทางจริยธรรมที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องต่างๆ มากที่สุด ได้แก่ รู้จักพิจารณาอย่างมีเหตุผล มีความเมตตาอารี ขยัน มีความกตัญญูกตเวที มโนทัศน์จริยธรรมที่ ปรากฏในนวนิยายเรื่องต่างๆ น้อยที่สุด ได้แก่ รู้จักเทิดทูนชาติ รักและเทิดทูนพระมหากษัตริย์ และ มโนทัศน์ทางจริยธรรมที่ปรากฏในนวนิยายทุกเรื่อง ได้แก่ รู้จักพิจารณาอย่างมีเหตุผล มี ความเมตตาอารี

ภัสสร อินทรกำแหง (2532) ได้ศึกษามโนทัศน์ทางจริยธรรมตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ในนิทานพื้นบ้านของจังหวัดนครราชสีมา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามโนทัศน์ ทางจริยธรรม หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ในนิทานพื้นบ้านของจังหวัดนครราชสีมา ผลการวิเคราะห์พบว่า มโนทัศน์ทางจริยธรรมตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ใน นิทานพื้นบ้านของจังหวัดนครราชสีมา ที่พบมากที่สุด คือ ผู้ที่รู้จักให้และรู้จักรับ เป็นผู้มีน้ำใจ และ มโนทัศน์ทางจริยธรรมตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ในนิทานพื้นบ้านของจังหวัด นครราชสีมา ที่พบมากที่สุด จำแนกตามประเภทของนิทานพื้นบ้านแต่ละประเภท ได้แก่ นิทาน - พื้นบ้านประเภทนิทานปรัมปรา คือ ความกตัญญูกตเวที ในนิทานพื้นบ้านประเภทนิทานท้องถิ่น คือ

ความมีเหตุผลและยุติธรรม ในนิทานพื้นบ้านประเภทเทพนิยาย คือ ผู้ที่รู้จักให้และรู้จักรับ ในนิทานพื้นบ้านประเภทนิทานเรื่อง สัตว์ คือ ความมีเหตุผล ช่วยให้ตัดสินใจได้ถูกต้อง ในนิทานพื้นบ้านประเภทนิทานตลกขบขัน คือ ผู้ที่รู้จักให้และรู้จักรับ เป็นผู้มีน้ำใจ

ปิยวรรณ ไหวพริบ (2533) ได้วิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาจากเอกสารการสัมมนาทางวิชาการระดับชาติ ระหว่างปีพุทธศักราช 2520 - 2530 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาจากเอกสารการสัมมนาวิชาการระดับชาติ ระหว่างปี พุทธศักราช 2520 - 2530 การวิจัยครั้งนี้ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยปรัชญาการศึกษาจากเอกสารสัมมนาวิชาการระดับชาติ ระหว่างปีพุทธศักราช 2520 - 2530 มีแนวคิดโน้มไปทางปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสนาสงูสุดในทุกองค์ประกอบ รองลงมา คือ พัฒนาการนิยม สำหรับปรัชญาการศึกษาที่มีแนวคิดอยู่ในระดับต่ำ คือ ปฏิรูปนิยม และนิรันตรนิยม ตามลำดับ ส่วนแนวคิดที่มีแนวโน้มต่ำสุดในทุกองค์ประกอบ คือ สารัตถนิยม

จินดา นิลแย้ม (2534) ได้ศึกษาการพัฒนา รูปแบบการสอนคณิตศาสตร์แบบสอดแทรกมโนทัศน์ทางจริยธรรมสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์และมโนทัศน์ทางจริยธรรมของนักเรียนพัฒนาขึ้น แต่ไม่ถึงเกณฑ์ร้อยละ 80 ผู้วิจัยได้นำผลการทดลองมาวิเคราะห์และปรับปรุง และนำเสนอรูปแบบในลักษณะของคู่มือการจัดการเรียนการสอนคณิตศาสตร์ แบบสอดแทรกมโนทัศน์ทางจริยธรรม

เบญจมาศ สุชาติวุฒิ (2536) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ผลของการใช้หนังสือการ์ตูนประกอบการสอนจริยศึกษาที่มีต่อมโนทัศน์ทางจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลของการใช้หนังสือการ์ตูนประกอบการสอนจริยศึกษาที่มีต่อมโนทัศน์ทางจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยเปรียบเทียบระหว่างประชากรกลุ่มทดลองที่เรียนโดยใช้หนังสือการ์ตูนประกอบการสอนกับประชากรกลุ่มควบคุมที่เรียนโดยวิธีสอนตามปกติ ผลการวิจัยพบว่านักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนโดยใช้หนังสือการ์ตูนประกอบการสอน มีมโนทัศน์ทางจริยธรรมสูงกว่านักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนโดยการสอนตามแผนการสอนปกติ และความคิดเห็นของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่มีต่อการใช้หนังสือการ์ตูนประกอบการสอน ส่วนใหญ่อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก

จากผลการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมในระดับชั้นประถมศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นทางด้านวิธีสอนเกี่ยวกับคุณธรรม และจริยธรรม ซึ่งในการจัดการเรียนการสอนทางด้าน

คุณธรรมหรือจริยศึกษา เป็นสิ่งที่ยากที่จะให้นักเรียนได้บรรลุผลการเรียนรู้ แต่ถ้าหากเราได้นำหลักการหรือ วิธีการต่างๆ มาจัดการเรียนการสอนก็จะทำให้นักเรียนเข้าใจในเนื้อหาได้เป็นอย่างดี เช่น การนำเอากระบวนการกลุ่มสัมพันธ์มาใช้สอนคุณธรรม การนำวิธีสอนในสมัยพุทธกาลมาสอนเกี่ยวกับจริยศึกษา การนำหนังสือการ์ตูนมาใช้สอน การนำนิทานการละเล่นพื้นเมืองภาคเหนือ การนำนิทานและเกม เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนามโนทัศน์ทางจริยธรรม เป็นต้น และในการฝึกนักเรียนให้รู้จักการแก้ปัญหา เราสามารถนำหลักอริยสัจสี่มาให้นักเรียนทำการศึกษา และวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นใกล้ตัวนักเรียน นักเรียนก็สามารถที่จะวิเคราะห์เรื่องราวต่างๆ ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังมีผู้ศึกษามโนทัศน์ทางจริยธรรมในหนังสืออ่านสำหรับเด็กที่ชนะการประกวดในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ และวิเคราะห์เนื้อหาด้านมโนทัศน์ทางจริยธรรมในนวนิยายที่เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาและศึกษามโนทัศน์ทางจริยธรรมจากนิทานพื้นบ้าน ฉะนั้นการเรียนการสอนเกี่ยวกับคุณธรรม และจริยธรรม นั้นจะได้ผลหรือไม่ก็ตาม ครูผู้สอนมีส่วนสำคัญในการเลือกกิจกรรมต่างๆ ให้เหมาะกับนักเรียน เนื้อหา และวัตถุประสงค์ของการสอนแต่ละครั้ง